

T.C

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH BÖLÜMÜ

ORTA ÇAĞ ANABİLİM DALI

2022-YL -196

**BATI ANADOLU BEYLİKLERİNDE
MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎHANELER
(MENTEŞEOĞULLARI, SARUHANOĞULLARI VE
AYDINOĞULLARI)**

HAZIRLAYAN

Münevver PEÇİNKAYA YILDIRIM

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Kemal Ramazan HAYKIRAN

AYDIN-2022

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2022

İmza

Münevver PEÇİNKAYA YILDIRIM

ÖZET

BATI ANADOLU BEYLİKLERİNDE MEVLEVİLİK VE MEVLEVÎHANELER (MENTEŞEOĞULLARI, SARUHANOĞULLARI VE AYDINOĞULLARI)

Münevver PEÇİNKAYA YILDIRIM

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Bölümü Orta Çağ Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Kemal Ramazan HAYKIRAN

2022, Aydın, XIII+132 Sayfa

Anadolu'nun Türkler tarafından fethi, Anadolu ve Türk tarihi açısından dönüm noktası olmuştur. Zaten güzel olan bu coğrafya Türklerin gelmesi ile daha da güzelleşmiştir. Özellikle Türkiye Selçuklu Devleti döneminde altın çağını yaşamıştır. Selçuklu Devleti sultanları hâkimiyeti altındaki toprakları imar etmiş, âlim ve sanat erbabı kimseleri korumuşlardır. Moğol işgalinden kaçan aydın kesim bu durumu bildikleri için sığınmak amacı ile Anadolu'ya akın etmişlerdir. Doğudan gelen bu göç dalgası, Anadolu'da yeni kültürler ve inanışların gelmesine vesile olmuştur. Moğolların önünden kaçan tasavvuf ehli bu kimseler Anadolu'da bulunan hoşgörü ortamında görüşlerini yayma imkânı bulmuşlardır.

Selçuklu Devleti'nin meydana getirdiği hoşgörü ortamından Mevlevîlik de payını almıştır. Anadolu'da kurulan Mevlevîlik bizzat devlet eliyle desteklenmiştir. Moğollar Anadolu'nun kapısına dayanınca Selçuklu Devleti için adeta sonun başlangıcı olmuştur. Anadolu'da başlayan Moğol tahakkümü sonrası Mevlevî büyükleri denge politikası uygulamış, Moğollara zıt gitmeden yayılabildikleri kadar geniş alana yayılmışlardır.

Mevlevî halifeleri ilk dönemlerinde yayılma alanı olarak güçlü beylikleri tercih etmişlerdir. 13.yy. da Batı Anadolu'da bulunan beylikler siyasi-ekonomik açıdan güçlü oldukları için Mevlevî halifeleri, yönünü bu bölgeye çevrilmiştir. Bölge bizzat Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled ve torunu Ârif Çelebi tarafından ziyaret edilmiş, dönüşlerinde arkalarında halifeler bırakmışlardır. Bu seyahatler kısa sürede sonuç vermiştir. Batı Anadolu'da bulunan birçok beylik başta beyleri olmak üzere Mevlevîliği kabul etmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Anadolu, Moğol İşgali, Türkiye Selçuklu Devleti, Mevlevîlik, Batı Anadolu Beylikleri.

ABSTRACT

MAWLAWIYAH IN WESTERN ANATOLIAN PRINCIPLES MAWLAWILODGE (MENTEŞEOĞULLARI, SARUHANOĞULLARI VE AYDINOĞULLARI)

Münevver PEÇİNKAYA YILDIRIM

Master Thesis, History- Middle Ages Department

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Kemal Ramazan HAYKIRAN

2022, Aydın, XIII+132 Pages

The conquest of Anatolia by the Turks was a historical turning point in terms of Anatolian and Turkish history. This already beautiful geography became even more beautiful with the arrival of the Turks to the region. It lived its golden age especially during the period of the Seljuks in Anatolia. The sultans of the Seljuks built the lands under their rule and protected the scholars and the artisans of the time. The intelligentsia who escaped from the Mongol invasion because of knowing about the situation, flocked to Anatolia in order to provide a shelter for themselves. This wave of migration from the East had been instrumental in the arrival of new cultures and beliefs in Anatolia. Especially these sufis who escaped from the Mongols, had the opportunity to spread their views in the atmosphere of tolerance in Anatolia.

Mawlawiyah had taken its share from the environment of tolerance created by the Seljuks in Anatolia. The Mawlawi order was established in Anatolia and was supported directly by the Seljuki state's itself. When the Mongols reached the Gates of Anatolia, it was the beginning of the end of the Seljuks authority over the region. After the beginning of the Mongol dominaton over Anatolia, the Mawlawi elders implemented a policy of a balance and spread over the area as wide as they could reach without challenging the Mongols.

The Mawlawi caliphs preffered to spread through the powerful principalities in their early periods. Actually the Western Anatolian Principalities at that time in Anatolia were strong in politics and economy for Mawlawi's to turn their attraction. This region was personally visited by Mawlana'a son Sultan Veled and his grandson Ârif Çelebi and they left behind caliphs in that land. These visits yielded results in a very short time. Many principalities in Western Anatolia after that period started to accept Mawlawism in general.

Key Words: Anatolia, Mongol Invasion, Seljuk State, Mawlawism, Western Anatolian Principalities.

ÖNSÖZ

Batı Anadolu’da Mevlevîlik isimli bu tez çalışmasının asıl amacı, Moğol işgali sonrası Anadolu’nun genel görünümünü çizip Batı Anadolu Beyliklerinden olan Menteşeoğulları, Saruhanoğulları ve Aydınnoğulları Beyliklerinde Mevlevîliğin zuhuru, yayılışında etkili olan Mevlevî şeyhleri ve Mevlevîhaneler hakkında bilgi vermektir. Bu alanda daha önce çalışılmış müstakil bir eser bulunmamaktadır. Bu araştırmayla bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmamı kapsayan dört yıllık süre zarfında engin bilgilerinden faydalandığım, Tez konumu belirlemede yardımcı olan, gerekli bilgileri benden esirgemeyen, kaliteli projelerde yer almamı sağlayıp akademik kariyerime katkı sağlayan sayın danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Kemal Ramazan HAYKIRAN’a teşekkürlerimi sunarım.

Adnan Menderes Üniversitesi, Merkez Kampüsü Recep Tayip Erdoğan Kütüphanesi personeline, özellikle Kütüphaneler Arası İş Birliği Yayın Sağlama Biriminde çalışan Hicran TOKGÖZ Hanım’a teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatım boyunca arkamda duran benden desteklerini esirgemeyen ablam Şerife DURMUŞ, abim A. Muttalip PEÇİNKAYA, kız kardeşim Mukaddes PEÇİNKAYA, erkek kardeşim Salim PEÇİNKAYA’ya, annem Dürdane PEÇİNKAYA’ya; babam Bahattin YILDIRIM ve annem Gülgün YILDIRIM’a, abim Emrah ve ablam Semra YILDIRIM’a bu süre zarfında en az benim kadar koşturan her zaman desteğini hissettiren eşim Erdiñç YILDIRIM’a teşekkür ederim.

Münevver PEÇİNKAYA YILDIRIM

2022

KISALTMALAR DİZİNİ

Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
Ed.	: Editör
D.	: Doğum
Ö.	: Ölüm
ss.	: Sayfa Sayısı
C.	: Cilt
S.	: Sayı
Yy.	: Yüzyıl
Hz.	: Hazreti
vd.	: Ve diğerleri

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BEYANI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM.....	4
1. XIII. YÜZYILDA ANADOLU’NUN FİKRİ YAPISI.....	4
II. BÖLÜM	12
2. MEVLEVÎ BÜYÜKLERİ VE MEVLEVÎLİĞİN GENEL ÖZELLİKLERİ	12
2.1. Mevlevîlik Tarikatının Kuruluş ve Yayılışında Etkili Olan Mevlevî Büyükleri	12
2.2. Mevlevîlik, Mevlevîhane Kültürü ve Özellikleri.....	24
2.3. Mevlevî ve İdareciler Arasındaki İlişkiler	33
III. BÖLÜM.....	36
3. BATI ANADOLU BEYLİKLERİNDE MEVLEVÎLİK.....	36
3.1. Menteşeoğulları Beyliği.....	37
3.1.1. Menteşeoğulları Beyliği’nin Hükümdarları	38
3.1.2. Menteşeoğulları Beyliği’nde Mevlevîlik.....	41
3.1.3. Menteşeoğulları Beyliği Topraklarında Bulunan Mevlevîhaneler	43
3.1.3.1. Ahmet Bey Mevlevîhanesi	43
3.1.3.2. Şemseddîn Mevlevîhanesi	44
3.1.3.3. Muğla Mevlevîhanesi	45
3.1.3.4. Marmaris Mevlevîhanesi	46
3.1.4. Menteşeoğulları Beyliği Topraklarında Bulunan Mevlevî Şeyhleri	47
3.2. Saruhanoğulları Beyliği	65

3.2.1. Saruhanoğulları Beyliği'nin Kuruluşu	65
3.2.2. Saruhanoğulları Beyliği'nde Mevlevîlik	70
3.2.3. Saruhanoğulları Beyliği Topraklarında Bulunan Mevlevîhaneler	72
3.2.3.1. Manisa Mevlevîhanesi	73
3.2.4. Saruhanoğulları Beyliği Topraklarında Bulunan Mevlevî Şeyhleri.....	80
3.2.4.1. Kemâl-Zerd	80
3.2.4.2. Şühûdî Dede.....	80
3.2.4.3. Derviş Ferrûhî	81
3.2.4.4. Derviş Kâmilî	83
3.3. Aydınoğulları Beyliği	84
3.3.1. Aydınoğulları Beyliği'nin Kuruluşu	84
3.3.2. Aydınoğulları Beyliği'nin Hükümdarları	85
3.3.3. Aydınoğulları Beyliği Topraklarında Bulunan Mevlevîhaneler	91
3.3.3.1. Tire Mevlevîhanesi	91
3.3.3.2. İkinci Tire Mevlevîhanesi	92
3.3.3.3. Kadızade Mevlevîhanesi.....	95
3.3.3.4. Hüsameddîn Bey Mevlevîhanesi	96
3.3.3.5. Hasan Çelebi Mevlevîhanesi	96
3.3.3.6. Hekim Çelebi ve Mola Çelebi Mevlevîhanesi.....	96
3.3.3.7. Söke Mevlevîhanesi.....	96
3.3.3.8. Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi	97
3.3.3.9. Ayasuluğ Mevlevîhanesi	98
3.3.3.10. Keçeci Ali Mevlevîhanesi.....	99
3.3.4. Aydınoğulları Beyliği Topraklarında Bulunan Mevlevî Şeyhleri.....	100
3.3.4.1. Kâsım Bey Bin Mehmed Bey	100
3.3.4.2. Ahî Polad	101
3.3.4.3. Şeyh İmâm-Zâde	101

3.3.4.4. Derviş Ali Horasânî	101
3.3.4.5. Derviş Lâlî	102
3.3.4.6. El- Mevlâ Nûre'd-dîn	103
3.3.4.7. Derviş Nîgâhî	104
3.3.4.8. Derviş Mehmed Hâletî	104
3.3.4.9. Derviş Ârâmî	105
3.3.4.10. Arşî-i Şânî Tirevî Dede	105
3.3.4.11. Cafer Efendi	106
3.3.4.12. Ayşî Dede	106
TARTIŞMA VE SONUÇ	108
RESİMLER.....	111
KAYNAKÇA	119
ÖZGEÇMİŞ.....	132

GİRİŞ

Din kavramının varlığı, insanlık tarihi kadar eskidir. Tarih boyunca insanlar bir şeylere inanma ihtiyacı içerisinde olmuşlardır. İlk insanlardan itibaren bireyler bir topluma veya inanışa ait olma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu insanlar inançlarını hayat şartlarına göre belirlemişlerdir. İnanan toplum ilkel ise inançlarının da aynı şekilde ilkel olduğu gözlemlenmiştir.¹

İnanç sistemi, semavi dinlerin sayesinde belirgin bir hal almıştır. Hazreti Âdem'den itibaren Peygamberler aracılığı ile semavi dinlere insanlar davet edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de de belirtildiği üzere, son semavi din İslam dinidir.² Son Peygamber ise Hazreti Muhammed'dir. Hazreti Muhammed, İslam dininin esaslarını anlatmış, insanları İslam'a davet etmiştir.³

Hazreti Peygamber döneminde herhangi bir sorunla karşılaşan Müslümanlar, ona danışıp sorunlarına çözüm bulabiliyorlardı.⁴ Böylece İslam inancı sağa sola sapmadan doğru bir şekilde ilerliyordu. Hazreti Muhammed öldükten sonra sorunların çözümü için başvurulabilecek iki kaynak mevcuttu, bunlardan ilki Allah'ın kelamı olan Kur'an-ı Kerim, diğer kaynak ise Hazreti Muhammed'in sözü ve davranışlarını temel alan sünnetler ve hadislerdir. Problemine çözüm arayan kişiler bu iki kaynaktan faydalanırken sahabelerden de yardım alabiliyorlardı. Ancak hicretten iki yüzyıl sonra Hazreti Peygamberi tanıyan sahabeler öldü, ayetler farklı yorumlanmaya başlandı, hadislere sahipsiz olmayan hadisler karıştı. Bunun sonucunda da toplum içerisinde farklı anlayışlar görülmeye başlamıştır.⁵

Hazreti Muhammed döneminde doğan İslamiyet, Hülafâ-yî Râşidîn döneminde geniş coğrafyalara yayılmıştır. Hz. Peygamber'in ölümünden sonra İslamlaşma sürecinden bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikleri üç evrede incelemek mümkündür. Bunlardan İlki "Züht ve Takva devri" olarak adlandırılmaktadır. İkincisi "Tasavvuf devri" son olarak da "Tarikat devri" gelmektedir.⁶

---

¹ Mehmet Rami Ayas, *Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir*

² Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Ma'âni-i Kur'an), Haz. İsmail Hakkı İzmirli, (İstanbul: Esen Yayınları,2018), Âl-i İmran Suresi 3/85.

³ Mâhir İz, *Tasavvuf, Mâhiyeti, Büyükler ve Tarikatlar*, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, (İstanbul: Rahle Yayınevi, 1969), s.19-20

⁴ El- Ahzâb Sûresi 33/ 46-46.

⁵ Hayri Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1986), s.3

⁶ Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Sır yayıncılık, 2004), s.17

Züht hareketi Hazreti Peygamberin ölümünden sonra Hülafâ-yî Râşidîn döneminde ortaya çıkmıştır. Hazreti Osman'ın ölümü ile baş gösteren karışıklıklar Hazreti Ali döneminde daha da büyümüş çözümleri güç olan bir düğüm haline gelmiştir. Bölgenin ileri gelen Müslümanları bile birbirine düşmüştür. Bu durum bazı kimselerde dünyaya karşı bir tiksinti uyandırmıştır.⁷ Bu olanlara tepki olarak dünyevi zevklerden uzak durmak anlamına gelen “züht” ve günden kaçınma anlamına gelen “takva” hareketi ortaya çıkmıştır. Emevi yönetimi Hz. Peygamber dönemindeki İslamiyet anlayışından uzaklaşmış, İslam'ı dini ve dünyevi bir güç haline dönüştürmüştür. Bu dönemde züht hareketi daha da körüklenmiştir.⁸

Züht, hareketinin IX. yüzyıldan itibaren çok geniş bir coğrafyaya yayıldığı görülmektedir. Hareketin temel felsefesi “insanda bir kalp vardır o da Allah sevgisiyle dolmalı onun dışında kalpte hiçbir dünyevi şeye yer yoktur” esasına dayanmıştır. İslam coğrafyalarında şaşaalı saray hayatı yaşayan kesime karşı oluşan bir tepki niteliğindedir.⁹

İkinci dönem olan Tasavvuf devri, bugünkü konumuna sahip olabilmek için çeşitli evrelerden geçmiştir. Bu evreleri şu şekilde özetlemek mümkündür: Abbasi Devleti'nin kuruluş ve yükseliş yılları, tasavvuf devrinin kuruluş dönemidir. Selçuklular döneminde, İslam kültürü geniş coğrafyalara yayılmıştır, bu devir yayılış dönemidir. Orta Asya, Orta Doğu ve Anadolu'da varlığını ağır bir şekilde hissettirmiştir, bu döneme ise kurumsallaşma dönemi denmektedir.¹⁰

Hz. Muhammed'in iç dünyasını kendine temel kaynak edinen tasavvuf kavramına zaman zaman farklı anlamlar yüklenmiştir. İslami ilimlerin doruk noktası diyebileceğimiz tasavvuf, genel anlamda ruhu kötülüklerden arındırma nefsi terbiye şeklinde yorumlanmış, buna yönelik ritüeller yapılmıştır. Zamanla ritüeller değişmiş, yeni şekiller almıştır. Bu durum yeni tasavvuf görüşlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹¹

Zühtün tasavvufun doğmasına sebep olduğu gibi tasavvuf da tarikatların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tasavvuf ilminin soyutluğu zamanla insanlara yetmemeye başlamış, daha somut ritüellere yönelme isteği meydana gelmiştir. Böylece üçüncü aşama olan Tarikat devri başlamıştır. Tarikatın kelime manası “Allah'a ulaşmak ve onun rızasını almak için izlenmesi gereken yol” anlamına gelmektedir. Bu yolculuğa çıkan kişiye “sâlik”

⁷ Ahmet Yıldırım, *Din Dünyevileşme ve Züht*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), s.47

⁸ Ünver Günay ve A. Vehbi Ecer, *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları,1999), s.82-85

⁹ H. Kâmil Yılmaz, *Çağları Aşan Mevlânâ Çağrısı*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2008), s.111-113

¹⁰ Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.32

¹¹ Haşim Şahin, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler (1299-1402)*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007), s.5

denir. Sâlik bu yolculuğu esnasında meşakkatli aşamalardan geçmek zorundadır. Aşamaları kat ettikçe makam, mevkiî bakımından yükselmektedir. Bu yolculuğa yürümek, gitmek anlamına gelen “seyr-i sülûk” denmektedir.¹²

Günümüzde adını bildiğimiz Nakşibendilik, Rûfailik, Mevlevîlik, Kadirilik, Bektaşilik, gibi birçok tarikat XII. yüzyılda kurulmuştur. Tarikatların kurucusu olarak bilinen kimseler yaşadıkları zaman zarfında bir tarikat kurma gayesi gütmemişlerdir. Bu kişilerin tek amacı düşüncelerini anlatmaktır. Bunun için yanında bulunan kimselere görüşlerini anlatmışlar, bazen de muhtelif eserler kaleme almışlardır. Görüşlerinin tarikat haline gelmesi ancak ölümlerinden sonra mümkün olmuştur.¹³

Tarikat kavramı kendi içerisinde iki döneme ayrılmaktadır: Birinci dönemde tarikatla tasavvuf iç içe bir bütün halindedir. İnananlar sofileri şeyh bilip onların etrafında toplanmışlardır. Bu durum zamanla değişmiş, tasavvuf ve tarikat ayrı iki kavram olarak ele alınmıştır. Böylece tarikat kavramının ikinci dönemi başlamıştır. Tarikatlar sosyal-toplumsal kurum niteliği kazanmış, sofilerin yerini tarikat şeyhleri almıştır. Yine aynı dönemde tarikatların kuralları ve ritüelleri belirlenmiştir.¹⁴ Bu dönemde tarikatların sayısı artmıştır. Zamanla tarikatlara mensup olan önemli mutasavvıflar yeni yöntemler ortaya koymuştur. Bunun sonucu olarak tarikat içerisinde farklı kollar meydana gelmiştir. Böylece tarikat kavramının kapsamı daha da genişlemiş, birçok tarikat ve bu tarikatlara ait yüzlerce tarikat kolu ortaya çıkmıştır. Tarikat kavramının kapsamı daha da genişlemiştir.¹⁵

Ortaya çıkan tasavvufî görüşler mimariyi de etkilemiş, tarikat ehli kimseler, bir araya geldiklerinde zikir çekmek, sohbet etmek ve inzivaya çekilmek için küçük hangâhlara ihtiyaç duymuşlardır. Bunun için tarikatlara ait hangarlar yapılmıştır. Yapılan bu yapıların işlevi artmış, hangarın yanına hastane, kütüphane, misafırhane gibi bölümler eklenmiştir. Bu yapıların giderleri vakıflar aracılığı ile karşılanmıştır.¹⁶

---

¹² Osman Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, (İstanbul: Aytaç Yayınları, 2011), s.89-90

¹³ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), s.51

¹⁴ Hasan Küçük, *Osmanlı Devleti'ni Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müspet Tesiri*, (İstanbul: Otağ Matbaacılık, 1976), s.64

¹⁵ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.51

¹⁶ Reşat Öngören, “Tarikat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırma Merkezi, 2011), C.40, s.97

I. BÖLÜM

1. XIII. YÜZYILDA ANADOLU’NUN FİKRİ YAPISI

Ahmet Yaşar Ocak, 13 ve 14. yüzyılda Anadolu’da üç farklı tasavvuf zemini olduğuna değinmektedir. Bunlardan ilki Endülüs (İspanya) ve Kuzey Afrika dolaylarında Muhyiddin İbnü’l-Arabî önderliğinde ortaya çıkan “Vahdet-i vücüt” görüşüdür. İkincisi İran ve Arap ülkelerinden gelen Vefâilik, Sûhreverdilik, Cavlakîlik gibi Orta Doğu menşeli tarikatlardır. Üçüncü görüş ise Orta Asya menşeli olan Melâmîlik, Kûbrevîlik, Haydarîlik ve Yesevîlik’tir. Genel itibari ile bu tarikatlar Sünnî çizgiden kaymamıştır. Geniş kitleler halinde kendilerine yer bulmuş, Anadolu’nun tasavvuf simasını şekillendirmişlerdir.¹⁷

Bu kişilere örnek olarak “ilk Türkçeci mutasavvıf Ahmet Fakih, Hoca Dehhânî, Şeyyâd Hamza, tanınmış mutasavvıf ve mütefekkir Sultan’ü-l Ulema Bâhâedin Veled ve oğlu Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, ahiliğin piri Mahmud Bin Ahmed El-Hoyî (Ahî Evran), Balkanlarda Türk-İslam kültürünü pekiştiren sûfî derviş Sarı Saltuk, Bektaşî tarikatının piri Hacı Bektâş-ı Velî, Türk mizahının eşsiz ustası Nasreddin Hoca, ünlü âlim Mecdüddîn İshâk ve oğlu Sadreddîn Konevî, devrin ünlü müderrislerinden Şemseddîn-i Mardinî, kimseleri gösterebiliriz.¹⁸

Anadolu, coğrafi açıdan kritik bir noktada bulunduğu için her zaman hareketli olmuştur. Farklı medeniyetler tarafından ele geçirilmiştir. Bu durum zamanla kültür birikiminin oluşmasına neden olmuştur.¹⁹ Selçuklular Dönemini kapsayan 11-13. yüzyıl, tasavvuf tarihi açısından çok önemlidir. Çünkü bu dönemde tasavvuf ve tarikat anlayışı zirve yapmıştır.²⁰

13. yüzyılın başında Anadolu, Türkiye Selçuklu Devleti sayesinde kültürel anlamda cazibe merkezi haline gelmiştir. II. Kılıçaslan’ın Bizans’ı yakın tehlike olmaktan çıkarması (Miryokefalon), Haçlı Seferi’nin eski güç ve heyecanını kaybetmesi ve diğer sultanların yeni fetih politikaları, Anadolu Selçuklu Devleti’ni gücünü doruk noktasına çıkarmıştır. Selçuklu coğrafyası Moğol istilasına kadar sürecek olan mutlu mesut bir dönem içerisine girmiştir. Bu zaman zarfında yeni yerler fethedilmiş, İslam coğrafyasına kazandırılmıştır.

¹⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhitler (15-17 Yüzyıllar)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014), s.189-191

¹⁸ Mehmet Önder, *Anadolu’yu Aydınlatanlar*, (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1987), s.10

¹⁹ Fuat Köprülü, *Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1943), s.384

²⁰ Mustafa Kara, *Din Hayat, Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1980), s.83

Düzenlenen fetih politikaları ekonomiyi güçlendirmiştir. Hâkim oldukları coğrafyada yapılanma hareketi başlatmışlardır. Mimariye önem veren Selçuklu sultanları; han, medrese, cami, zaviye, yol, köprü, kervansaray gibi mimari eserler yaptırmışlardır. Yapılan imar faaliyetleri, kıymetli olan Anadolu'yu paha biçilmez bir hale getirmiştir.²¹

Selçuklu Devleti'nin kuruluş aşamasını kaleme alan Hristiyan yazarlar, Türkleri yağmacı, kötü bir toplum olarak anlatmışlardır. Buna nazaran Selçuklu sultanlarından bahsederken adaletli, hoşgörülü ve iyi yönetici olduklarını söylemektedirler. Çünkü alınan bölgelerin yerel halkı daima himaye edilmiş, hiçbir zorlama yapılmamıştır. Türklerden önce nasıl yaşıyorlarsa öyle yaşamalarına izin verilmiştir. Orta Asya'da Göktürkler, Uygurlar ve Hazarlar nasıl ki aynı yerde Gök Tanrı, Manihaizm, Hristiyanlık gibi farklı dinlerle yaşıyor ve kimse kimseye müdahale etmiyorsa aynı durum Anadolu'da da gerçekleşmiştir. Zamanla yerli Hristiyan halk ve Müslüman Türkler, arasında ortak ziyaretgâh ve ritüeller oluşmuş, müşterek bir kültür meydana gelmiştir. Aynı durum şarktan garba olan göçler içinde geçerlidir. Bu hoşgörü ortamı Yunus Emre'yi, Hacı Bektaş-ı Veli'yi ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi bağrına basmıştır.²²

Anadolu Selçuklu Devleti, siyasi ve kültürel anlamda Bizans, Abbasi ve Eyyubi gibi önemli devletlerle sürekli etkileşim halinde bulunmuştur. Siyasi olarak çeşitli ittifaklar yapmışlardır. Doğru hükümdarlar ve alınan doğru kararlar sayesinde güçlerine güç katmışlardır.²³ Bu durum Anadolu Selçuklu Devleti'nin istikrarlı bir şekilde yükselmesini sağlamıştır. Selçuklu Devleti'nin ihtişamlı görüntüsü birçok âlimin dikkatini çekmiş, kısa sürede Anadolu cazibe merkezi haline gelmiştir.²⁴

Alâeddîn Keykubat, kültürel açıdan Türkiye Selçuklu Devleti'ne Rönesans gibi bir dönem yaşatmıştır. Halkından huzur ve refahı esirgememiş bu hususun devamı için elinden geleni yapmıştır. Anadolu'yu adeta kültür merkezi haline getirmiştir.²⁵ Anadolu'daki bu kültürel yoğunluk, birçok tasavvufi görüşün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.²⁶

---

²¹ Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeret'ül Ahbâr- Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi*, Çev. Osman Turan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1944), ss. 19-21; Kara, a.g.e, s.154

²² Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, (İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1980), s.114-115

²³ Semra Ögel, *Anadolu'nun Selçuklu Çehresi*, (İstanbul: Akbank Yayınları,1994), s.22

²⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Süfliliğine Bakışlar*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), s.89

²⁵ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda ilk Mutasavvıflar*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1975), s.188

²⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslâm Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), s.64

Moğol istilası yüzünden Türkistan, Mâverâünnehir ve Horasan bölgelerinde yaşayan aydın kesim, malını ve canını kurtarmak için batıya doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Moğolların önünden kaçan mutasavvıf, âlim, şair ve zanaatkârlar kurtuluşu âlimlere verdiği önemle bilinen, Anadolu Selçuklu Devleti'ne sığınmakta bulmuşlardır.²⁷ Bu göç dalgasıyla Anadolu'nun demografik yapısı değişmiştir. Anadolu kültürel manada adeta altın çağını yaşamıştır.²⁸ Selçuklu Devleti, Şiiliğin etkisinden uzak, Sünni eğilimli olan bu dervişlerin iskânına özen göstermiş, zorluk çekmemeleri için bazı mülkleri onlara vakfetmiştir. Buradaki asıl amaç İslam kültürünü tüm ülkeye yaymak ve onlar aracılığı ile halkın üzerinde siyasi nüfus elde etmektir. Bir yandan da bu sûfi çevreler aracılığı ile ıssız yerlerin iskânını sağlamıştır. Gelen kişiler vakıflar sayesinde kısa sürede kendilerini toparlamışlardır. Bir müddet sonra önemli mevkilere gelmiş, bölgenin ileri gelenleri arasında yerlerini almışlardır.²⁹

Selçuklu dönemi Anadolu'sunda nüfuzunu hissettiren birçok tarikat olmuştur. Bunlardan ilki Harzemşah coğrafyasında yetişen Necmeddîn Kübra tarafından kurulan Kübrevîlik'tir. Harezm coğrafyasını yoğun bir şekilde etkileyen tarikat, Harezm coğrafyasına yapılan Moğol istilasısı ile Anadolu'ya zuhur etmiştir. Anadolu'ya gelen Necmeddîn Kübra'nın öğrencilerinden olan Sâdeddîn Hemâvî, Seyfeddîn Bâherzî, Baba Kemal-i Hocendî, şeyh Necmeddîn Râzi (Daye), Sultan'ül- Ulema Bahaeddin Veled bu kişilerden başlıcalarıdır. Diğer bir tarikat ise Ebu'n-ı Necib Sühreverdi tarafından kurulan Sühreverdîlik görüşüdür. Amcasının kurduğu tarikatın Anadolu'ya yayılmasına vesile olan kişi Şihabeddîn Sühreverdi'dir. Şehabeddîn Sühreverdi Abbasi halifesi el- Nâsır Li-Dînillah (1180-1224) tarafından Anadolu'ya fütüvvet teşkilatını yaymak amacıyla gönderilmiştir. Bu amaçla gelen Sühreverdi, Anadolu'da tarikatın yayılmasını sağlamıştır.³⁰

Selçuklu erkânı, gelen âlimleri baş üstünde tutmuş onları en iyi şekilde ağırlayıp saygıda kusur etmemiştir. İbni Bibi'nin eserinde Alâeddîn Keykubat'ın Abbasi halifesi tarafından gönderilen Şehâbeddîn Sühreverdi'yi bizzat karşılayıp atını çektiğini³¹ yine aynı şekilde Sipehsâlâr'da Sultan'ü-l Ulema Bâhâeddin Veled'i bizzat karşıladığını, atını çekerek

²⁷ Faruk Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1970), s.6

²⁸ Mehmet Şeker, *Selçuklu Türklerinin İslam Tasavvuru*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), s.49-52

²⁹ Kemal Ramazan Haykıran, *Moğollar ve Mevlânâ*, (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2015), s.37

³⁰ Ahmet Yaşar Ocak, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Tasavufi Düşünce", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi I (Sosyal ve Siyasal Yapı)*, Ed. Ahmet Yaşar Ocak, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006), s.431

³¹ İbni Bibi, *Anadolu Selçuki Tarihi*, (Ankara: Uzluk Basımevi, 1941), s.93

saygıda kusur etmediğini söylemektedir.³² Bu durum sultanın kendisini âlimlerden aşağıda gördüğünü göstermektedir.

Abbasi Halifesi Nâsır Lidînillâh, Selçuklu Sultanlarının üstün başarılarından ötürü Anadolu'ya hilâtle birlikte Şehâbettîn Sûhreverdî'yi göndermiştir. O sırada Konya'da bulunan Bâhâeddîn Veled, Sûhreverdî ile yakın arkadaştır. Belh dönüşü Bağdat'ta bulunan Sûhreverdî, Bahâeddîn Veled ve ailesini çok güzel ağırlamıştır. Bu misafirperverliğin altında kalmak istemeyen Bâhâeddîn Veled, Sûhreverdî'yi karşılamak için sultanın sarayına gitmiştir. Sultan her iki âlimi de çok güzel ağırlamıştır.³³

Çağdaş kaynaklar mutasavvıfların sultanlarla olan sıkı münasebetlerini vurgulamak için sık sık rüyalara yer vermişlerdir. Bunlardan bir kaçına değinmenin konumuzun mahiyeti açısından doğru olacağı düşüncesindeyim. Bu rüyalardan bir kaç şudur:

Sultan Alâeddîn, Yassı Çimen Savaşı öncesi keşif gezisi yapmak amacı ile Harzemşah ülkesine gitmiştir. Tebdili kıyafet içerisinde olduğu için ilk zamanlarda kimse tarafından fark edilmemiştir. Fakat bir müddet sonra şüphelenenler olmuş, kontrol amaçlı yanına gitmeye karar vermişlerdir. Bu sırada uyuyan Keykubat rüyasında Sultan'ül-ulema Bâhâeddîn Veled'i görür, Sultan'ül-Ulema, çabucak uyanıp yola koyulmasını söyler, uyanan Keykubat yola düşer. Harzemşahlara yakalanmaktan kıl payı kurtulur.³⁴ Sipahsâlâr'da geçen bu rivayet Sultan'ül-ulema ile Alâeddîn Keykubat'ın özel bir gönül bağının olduğunu göstermektedir.

Alâeddîn Keykubat o gece çok farklı bir rüya gördü, bunun tesiri altında kalarak yorumlaması için Sûhreverdî ve Bâhâeddîn Veled'i huzuruna çağırıp rüyasını anlattı. *"Rüyamda başımın altından, göğsümün ham gümüştən, göbeğimden aşağısının tamimiyle tunçtan, her iki kalçamın kurşun, iki ayağımın da kalaydan olduğunu gördüm."* dedi. Rüneyi dinleyen herkes etkilendi, Sûhreverdî rüneyi Bâhâeddîn Veled'in yorumlaması için bir şey demedi. Bâhâeddîn Veled *"Sen dünyada oldukça insanlar rahat, temiz yaşayacaklar ve altın gibi kıymetli olacaklar. Senin ölümünden sonra, senin oğlunun zamanı, senin zamanına nispetle gümüş derecesine; ondan sonra, oğlunun oğlu zamanında tunç mertebesine düşecekler, alçak ve haris insanlar başbuğ olacaklar. Saltanat üçüncü batna geldiği vakit, her taraf karışacak, halk arasında dürüstlük, vefa ve şefkat kalmayacak. Dördüncü ve beşinci batna eriştiği vakit, Rum ülkesi tamimiyle harap olacak. Bütün ülkeleri*

³² Feridun Bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ v e Etrafindakiler*, (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1977), s.23

³³ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, (İstanbul: Hürriyet yayınları, 1973), s. 135

³⁴ Sipehsâlâr, *Mevlânâ v e Etrafindakiler*, s.26

pis fesat ehli kaplayacak. Selçuk ailesi zevale uğrayacak, dünyanın nizamı çığırından çıkacak, soysuz küçükler büyüklerin yerine geçecek, önemli işler alçak adamların elinde kalacak. Peygamberimizin: "(Emirler) işleri ehli olmayan adamlara verirlerse, işte o zaman kıyametin kopmasına hazır ol," buyurduğu veçhile her tarafta hariciler çıkacak, Moğol istilası bütün dünyayı harabeye çevirecek, din bilginlerinin ve kar ve temkin sahibi şeyhlerin izleri silinecek, yeryüzünden bereket kalkacak ve biçare insanlar büyük kıyametin kopmasını mumlarla arayacaklardır," dedi. Haberi alan sultanın eli ayağı birbirine dolaştı. Keykubat, misafirlerine hediyelere vererek makamından gönderdi.³⁵

Anadolu'da yaşanan refah ortamına, yaklaşan Moğol tehlikesi gölge düşürmüştür. Anadolu'nun içinde bulunduğu bu karışık ortam halk içerisinde huzursuzluğun zirve yapmasına neden olmuştur. Mevlânâ ve Yunus Emre gibi önemli mutasavvıflar sayesinde bir nebze olsa huzur bulmuşlardır.³⁶ Alâeddîn Keykubat (1220-1237) Moğolların yakıp yıkarak Anadolu'ya geldiğini öğrenince Moğol tehlikesine karşı önlemler almaya koyulmuştur. Gerekli siyasi atılımları yapmış, gerekli önlemleri almıştır.³⁷

Moğol kağanı, Kazvin'li Emir Şemseddin Ömer'i elçilik için Selçuklu topraklarına gönderir. Bir müddet Keykubat tarafından ağırlanan Moğol elçisi tekrar ülkesine dönmüştür. Moğol kağanı Anadolu'nun durumunu sorduğunda kendisine şu cevabı verir: “*İslam devletleri içinde onun değerinde bir padişah yoktur. Adaleti her tarafı tutmuş, akli yüksek ülkesi zengin, hazinesi bol, tebaası mesuldür dedim, Kaan buyurdu ki, böyle bir padişahu himayemizden uzak tutmak yazık olur. Ona haber gönderelim, bizimle dost olsun ki memleket ve tebaası mamur ve rahat olsun,*” diyerek Keykubat'a olan beğenisini dile getirmiştir. Keykubat da Moğollarla savaşma politikası gütmeyeceği için barış yolunu takip etmiştir. Alâeddîn Keykubat'ın bıçak sırtı yürüttüğü Moğol ilişkileri, Keykubat'ın ani ölümü ile altüst olmuştur.³⁸ Halefi olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev aynı beceriyi sağlayamamış Moğol- Selçuklu savaşı kaçınılmaz olmuştur.

Moğol Komutan Baycu Noyan önderliğinde, 1243 yılında yapılan Köseadağ Savaşı, Türkiye Selçuklu Devleti için adeta sonun başlangıcı olmuştur. Alâeddîn Keykubat'ın zamansız ölümü sonrası yerine geçen oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev, yönetici olarak

³⁵ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, (İstanbul: Hürriyet yayınları, 1973), s. 135

³⁶ Emine Öztürk, Halil Celep, “Selçuklu Anadolu'sunda Sûfi Ahlakı ve Sosyal Barış”, *AVRASYA Uluslararası Araştırma Dergisi*, 3/5, (Temmuz 2014), s.80

³⁷ Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset Teşkilat ve Kültür*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995), s.460.

³⁸ İbn Bibi, *Anadolu Selçuklu Tarihi*, s.183-186

babasının çok gerisinde kalmıştır. Kösedağ hezimetini sonrası Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarları gölge şekline bürünmüştür. II. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde vezir Sadeddin Köpek ön plana çıkmıştır. Sadeddin Köpek, hükümdarı istediği şekilde yönettiği gibi kendisine rakip olarak gördüğü nitelikli devlet adamlarını çeşitli bahanelerle tek tek bertaraf etmiştir. Bu durum devletin toparlanma olasılığını ortadan kaldırmıştır.³⁹

1291 yılında Moğol hükümdarı Argun Han'ın ölümü üzerine, Moğolların içerisinde de saltanat mücadelesi baş göstermiştir. İlhanlı tahtına sırası ile Geyhatu ve Gazan Han oturmuştur. Ortallığı karıştıran devlet adamlarını merkezden uzaklaştırmak için Anadolu valisi olarak atanmış ve merkezden uzaklaştırmışlardır. İlk olarak Tugaçar Noyan Anadolu valisi olarak atanmıştır. Bir müddet sonra isyan etmiş, isyanı bastırmak için Baltu Noyan gönderilmiştir. Çok geçmeden Baltu'da isyan etmiş, onun da isyanını bastırmak için Sülemiş Noyan gönderilmiştir. Sülemiş Noyan'dan sonra ünlü İlhanlı komutanı Emir Çoban'ın oğlu Timurtaş Noyan Anadolu'ya vali olarak atanmış fakat o da isyan etmiştir. Bu isyanlar neticesinde Anadolu'da Moğol nüfuzu kırılmaya başlamıştır. Meşruiyetini Moğollara dayandıran Selçuklu hükümdarları da aynı şekilde etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu boşluktan yararlanan Türkmenler birer birer bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.⁴⁰

Moğolların Anadolu'da güç kaybetmeye başlaması yerli kuvvetlerin ittifak kurmasını sağlamıştır. Konya'nın Moğol tahakkümünden kurtulmasıyla kendisini Anadolu Selçuklu Devleti'nin varisi olarak gören Karamanoğulları Konya'yı ele geçirip kendilerine merkez edinmişlerdir. Mevlevî büyükleri ise Karamanoğulları ile sıkı ilişkiler kurmuştur. Karamanoğlu Alâeddin Bey, batıda bulunan uç beylikleri tek tek gezip bölgenin nabzını yoklamıştır. Bölgenin sosyo-kültürel yapısını analiz ettikten sonra gayr-ı Sünni kesimin çokluğu dikkatini çekmiştir. Mevlevî dervişlerin Sünniliği daha baskın hale getirmeleri için batıda bulunan beyliklere yönelik seyahatlere destek verilmiştir.⁴¹ İdari makamlarda Mevlevîlerin dini nüfusundan yararlanarak bölge halkı üzerinde hâkimiyetlerini pekiştirmeye çalışmışlardır.

³⁹ Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, s.102-104

⁴⁰ Ömer Tokuş, "Moğol Hâkimiyetinde Anadolu ve Anadolu'da Moğol Noyanlarının İsyanları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 117/230, (Ekim 2017), s. 204

⁴¹ Mehmet Günay, "XVII. Yüzyılda Manisa Mevlevîhanesi ve Şeyh Ali Efendi'nin Faaliyetleri", *Birinci Uluslararası Mevlânâ, mesnevi ve Mevlevîhaneler Sempozyum Bildirileri*, Haz. Emre Küey, (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2001), s.333-334

Selçuklu Devleti'nin zayıflaması, Moğolların Anadolu'yu işgali gibi durumlar yüzünden 13. yy. da Anadolu bir hayli karışık bir hal almıştır. Boşluğa düşen halk çareyi tasavvufa sığınmakta bulmuştur. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Yunus Emre, Hacı Bektâş-ı Velî gibi önemli şahsiyetler halkta birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli rol üstlenmişlerdir.⁴²

Selçuklulardan sonra Anadolu'ya hâkim olan Osmanlı Devleti Selçuklulardan kalma maddi manevi kültüre sahip çıkmıştır. Bunlar arasından kültür ve inançlar ilk sırada yer almaktadır. Osmanlı Devleti zamanında tasavvufi görüşler yaygınlaşmıştır. Bu görüşler hanedan üyelerini etkisi altına aldığı gibi halk tabakasına da inmiş, zengin, fakir demeksizin herkesi etkisi altına almıştır.⁴³

15. yüzyılda yükselme dönemini yaşayan Osmanlı Devleti, Anadolu'da bulunan birçok beylik gibi Mevlevîliğin büyümesine kapılmıştır. II. Murad, Hazreti Mevlânâ'yı rüyasında görmüştür. Rüyasında Edirne'de bir yerde görüşmüşlerdir. Bu rüyadan çok etkilenen sultan II. Murad Edirne'ye rüyasında gördüğü yere bir Mevlevîhane yapılmasını emretmiştir.⁴⁴ Böylece Osmanlı Devleti'nin ilk Mevlevîhanesi olan Edirne Mevlevîhanesi 1426 yılında Edirne'de açılmıştır. II. Murad daha sonra Tire emiri, Yahşi Bey'den Tire'de bir Mevlevîhane açmasını istemiştir. Bu emir üzerine Yahşi Bey 1441 yılında Tire'de bir Mevlevîhane açmıştır.⁴⁵

Mevlevîlik, Fatih Sultan Mehmet döneminde de hak ettiği değeri görmüştür. II. Beyazid döneminde Konya merkez olmak üzere İstanbul'un ilk Mevlevîhanesi olma özelliğini taşıyan, Afyon Mevlevîhanesi'nin şeyhi Divânî Mehmet Çelebi'nin çabalarıyla, Galata Mevlevîhanesi açılmıştır. Daha sonra sırasıyla Yenikapı, Kasımpaşa Beşiktaş ve Üsküdar Mevlevîhaneleri açılmıştır.⁴⁶ Mevlânâ'nın halefleri siyasi otoritelerle kuvvetli ilişkiler kurmuşlardır. Bunun sonucunda yüksek getirileri olan vakıf mülkleri Mevlevîhanelere gelir olarak tahsis edilmiştir. Bu gelirler sayesinde Mevlevîhanelerin bütün

---

⁴² Zeynep Koyuncu, "On Dokuzuncu Asır Şairlerinden Mehmet Fâzıl'da Mevlânâ ve Mevlevîlik Etkisi", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlevîlik*, (Konya: S.Ü. Mevlânâ Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2007), s.112

⁴³ Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.32

⁴⁴ Nezihe Araz, *Anadolu Evliyalari*, (İstanbul: Atlas Kitabevi, 1984), s.231

⁴⁵ Barihüda Tanrıkorur, "Mevlevîyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), C.29, s.469

⁴⁶ Ramazan Muslu, *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*, (İstanbul, Çınar Matbaası, 2017), s. 77-78

giderleri karşılanmıştır. Gerek beylikler döneminde gerek Osmanlı Devleti Dönemi'nde Mevlevîhaneler için birçok vakıf tahsis edilmiştir.⁴⁷

---

⁴⁷ Muslu, *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*, s.77

II. BÖLÜM

2. MEVLEVÎ BÜYÜKLERİ VE MEVLEVÎLİĞİN GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. Mevlevîlik Tarikatının Kuruluş ve Yayılışında Etkili Olan Mevlevî Büyükleri

Sultan'ü-l Ulema Bâhâeddin Veled

Harzemşah Devleti'nin ünlü hükümdarları aynı zamanda Celâleddîn Harzemşah'ın amcası olan Alâeddin Muhammed Harzemşah, kızı Melike-i Cihan Emetullah'ı evlendirmeyi düşünmüştür.⁴⁸ Bu yüzden kendi statüsüne uygun damat adayının olmayışından şikâyet etmiştir. Bunun üzerine veziri “İslam padişahının dengi ulu bilgelerdir; padişah halka, bilginlerde size hâkimdir” demiştir. Bu söz sultanın aklına yatmış, sultan bu bilge kişinin kim olacağı hususunda düşünmeye başlamıştır. Öneri gecikmeden vezirinden gelmiştir. Vezir “O bilgin senin başkentini Belh şehrinde ulu Ebu Bekr-i Sıddık'ın çocuklarından olan Celâleddîn Hüseyin Hatibi hazretleridir” demiştir. Evlilik akdini gerçekleştirmek için Celâleddîn Hüseyin'e durum bildirilmiştir. Otuzlu yaşlarında olan Celâleddîn Hüseyin, uzun zamandır evlenmeyi düşündüğü için bu teklifi hemen kabul etmiştir. Sultanlara yakışır bir şekilde düğünleri yapılmıştır. Düğünden dokuz ay sonra Bâhâeddin Veled dünyaya gelmiştir.⁴⁹ Devrin önemli kaynaklarından birisi olan Ferudun bin Ahmed-i Sipehsalar ise Bâhâeddin Veled'in soyunu Hazreti Muhammed'e dayandırmaktadır.⁵⁰

Harzemşah topraklarında büyüyen Bâhâeddin Veled, evlilik çağına gelince Belh emiri Rükneddîn'in kızı Mümine Hatun ile evlenmiştir. Bu evlilikten, iki erkek bir kız olmak üzere üç çocukları olmuştur. Kızının ismi Fatma, büyük oğlu Alâeddîn Muhammed, küçük oğlu ise tasavvuf yoluna baş koymuş olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'dir.⁵¹

Âlimliği ile yaşadığı coğrafyaya nam salan Bâhâeddin Veled'in kısa sürede muhalifleri olmaya başlamıştır. Devrin başka bir önemli âlimi ve Bâhâeddin Veled'in yakın arkadaşı Seyyid Burhâneddîn Tirmizî'nin naklettiğine göre, Bâhâeddin Veled'e muhalif üç

⁴⁸ Asaf Haled Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, (İstanbul: Nurgök Matbaası, 1957), s.14

⁴⁹ Eflaki, *Ariflerin Menkabeleri*, s.108-110

⁵⁰ Sipehsâlâr, *Mevlânâ v e Etrafındakiler*, s.18

⁵¹ Adnan Karaismailoğlu, *Mevlânâ Celâleddin-i Rumi*, (Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları, 2010), s.8-10

yüz kadar kişi bir gece yattıklarında hazreti Peygamberi rüyalarında görmüşlerdir. Hazreti Peygamber rüyalarında Bâhâeddin Veled'e Sultan'ül-Ulema ismini verdiğini söylemiştir. Ertesi gün herkes rüyasını şaşkınlık içerisinde birbirine anlatmıştır. O günden sonra herkes Bahaddin Veled'e saygı duymaya ve ona Sultan'ül- Ulema diye hitap etmeye başlamıştır.⁵²

Sultan'ül- Ulemanın ünü kısa sürede tüm Horasan'a yayılmış, bu durum beraberinde kıskançlıkları getirmiştir. Özellikle Reşid Kubai, Kadi Vahş, Fahreddin Razi gibi devrin âlimlerinin öfkesini üzerine çekmiştir. Hatta Kadi Vahş, onun Sultan'ül-Ulema ismi çok iddialı bulup, duyduğu yerde tepki gösterdiği söylenmektedir. Fahrettin Razi'nin ise doğrudan Sultan Muhammed Harzemşah'ı kışkırttığı iddia edilmektedir. Sultan, çevresindekilerin tesirinde kalarak bir sabah Bâhâeddin Veled'e kale kapılarının anahtarını yollamıştır. *"Bir ormana iki aslan nasıl yaraşmazsa bir postada iki sultan yaraşmaz, eğer saltanat sürmek ise derdin anahtarı al"* der.⁵³ Bunun üzerine Sultan'ül- Ulema *"İslam sultanına selam söyle, bu dünyanın fani ülkeleri, askerleri, hazineleri, taht ve talihleri padişahlara yaraşır. Biz dervişiz, bize memleket saltanat münasip değildir. Biz gönül hoşluğuyla sefer edelim de sultan kendi uyruğu ve dostlarıyla baş başa kalsın."* dedi ve dostlarına göç için hazırlık yapmalarını söyledi.⁵⁴

Sultan'ül-Ulema Belh'ten ayrıldığı zaman Mevlânâ 5, ağabeyi Muhammed Alâeddîn 7 yaşlarındaydı. Kızı Fatma, evli olduğu için onu göç esnasında yanlarına alamamışlardır. Beraberindekilerle Belh'ten ayrılan Sultan'ül-Ulema, Hacca gitmek için yola çıkmıştır. Nişabur'a vardığında Necmeddîn-i Kübrâ ile Necmeddîn-i Bağdadî'den ders almış olan ünlü şeyh Ferîdüddîn Attâr ile görüşmüş, Nişabur üzerinden Bağdat'a geçmiştir. Orada devrin ünlü âlimlerinden Şehâbeddîn Sühreverdî ile karşılaşmışlardır. Üç gün burada kaldıktan sonra Mekke'ye geçmişlerdir. Hicaz'dan Şam yolu üzerinden Anadolu'ya giren Bâhâeddin Veled ve beraberindekiler Malatya'ya oradan da Erzincan'a geçmiştir. Dört yıl kadar burada yaşamışlardır.⁵⁵ Erzincan'dan eski adı Larende olan Karaman' a geçmişlerdir. Hazreti Mevlânâ burada evlenmiş, oğlu Sultan Veled'de orada doğmuştur.⁵⁶ Âlimlere düşkünlüğü ile bilinen Alâeddin Keykubat'ın daveti ile Konya'ya gitmiştir.⁵⁷ Bâhâeddîn

⁵² Sipehsâlâr, *Mevlânâ v e Etrafındakiler*, s.20

⁵³ Asaf Hâled Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s.16-18

⁵⁴ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s.113

⁵⁵ Karaismailoğlu, *Mevlânâ Celaleddin-i Rumi*, s.10-16

⁵⁶ Ahmet Güner, *Tarikatlar Ansiklopedisi*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1991), s.221

⁵⁷ Şahin, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler (1299-1402)*, s.62-63

Veled, Konya'ya intikalinden iki yıl sonra arkasında oğlu gibi büyük bir okyanus bırakarak hayata gözlerini yummuştur.⁵⁸

Sultan'ül- Ulemâ'nın göçünden kısa süre sonra Cengiz Han ve ordusu Nişapur, Tirmiz, Herat ve Belh'te taş üstünde taş bırakmamıştır. Moğollar Belh'te bulunan on iki bin mescidi ateşe verdiler. Kur'an-ı Kerim metinlerini yakıp elli bine yakın öğrenci, âlim ve hafızı öldürdüler. Saldırıları sonucunda bir milyona yakın insanı katledilmiştir.⁵⁹

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî 6 Rebiyülevvel 604 (1207) senesinde Belh'te dünyaya gelmiştir.⁶⁰ Annesi Mümine Hatun, babası yukarıda da zikrettiğimiz gibi devrin ünlü âlimlerinden Sultan'ül Ulema Bâhâeddin Veled'dir.⁶¹ Alâeddin Çelebi adında bir ağabeyi Fatma isminde bir kız kardeşi vardır. Validesi Belh hükümdarı Rükneddin'in kızı Mümine Hatun'dur.⁶²

Babası ile göçü esnasında Nişapur'da karşılaştığı Ferîdüddîn-i Attâr Mevlânâ 'yı görünce “*Fesuphanallah! Denizın arkasından koca bir okyanus gidiyor*” demiştir.⁶³ Mevlânâ ile yakından ilgilenen Attâr, Esrarnâme⁶⁴ isimli eserini Mevlânâ 'ya hediye etmiştir.⁶⁵

Bâhâeddin Veled, Karaman'da yaşadıkları dönem 18 yaşında olan Mevlânâ 'nın evlilik yaşının geldiğini düşünerek Semerkantlı Şerafeddin Lala'nın kızı Gevher Hatun'la izdivacını uygun görmüştür. 1225 yılında evlilik akdi gerçekleştirilmiştir. Bu evlilikten Sultan Veled ve Alâeddin Muhammed adında iki oğlu dünyaya gelmiştir. Gevher Hatun'un erken ölümü üzerine ikinci bir evlilik yapmayı uygun gören Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî

⁵⁸ Adnan Karaismailoğlu, *Mevlânâ ve Kültürümüz*, (Konya: T.C Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları,2005), s.18

⁵⁹ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s.118

⁶⁰ Feridun Ahmed Bin Sipehsâlâr, *Hazreti Mevlânâ ve Yakınları*, İstanbul, (İstanbul: Elest Yayınları, 2004), s.33

⁶¹ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Manevî, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları*, Çev. Prof. Dr. Derya Örs- Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı, 2015), s.15

⁶² Asaf Halet Çelebi, *Mevlanâ ve Mevlevîlik*, s.20

⁶³ Nilgün Açık Önkas, *Mevlânâ Okyanusundan Muğlalı Şâhidî Denizine Şâhidî Şiirleri ve Açıklamaları*, (Muğla: Muğla Belediyesi Kültür Yayınları, 2013), s.21

⁶⁴ Esrarnâme: 26 bölümden oluşan eser, Ferîdüddin-i Attâr'ın ilk tasavvuf eseridir. İçerik olarak küçük hikâyelerden oluşmaktadır. 15. Yüzyılda Ahmedî Akkoyunlu tarafında Türkçeye çevrilmiştir. (Abdullah Kocayürek, *İslam Bilim Tarihi 1100-1300*, (İstanbul: Maviçatı Yayınları, 2017), s.45)

⁶⁵ Bedüzzaman Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, Çev. Feridun Nafiz Uzluk, (Konya: T.C Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2005), s.62

Konyalı İzzeddin Ali'nin kızı Kira Hatunla evlendi.⁶⁶ Bu evlilikten kızı Melike Hatun dünyaya gelmiştir. Yedi yıl kadar Karaman'da kalmışlardır. Bu süre zarfında ağabeyi Alâeddîn Muhammed ve annesi Mümine Hatun vefat etmiştir. Karaman'dan Sultan Alâeddîn Keykubat'ın daveti ile Selçuklu'nun merkezi olan Konya'ya geçmişlerdir.⁶⁷

Konya'ya gittikten üç yıl sonra Sultan'ül- Ulema Bâhâeddin Veled hayata gözlerini yummuştur. Mevlânâ, Babasının vefatı üzerine bir müddet babasının yakın arkadaşı Seyit Burhâneddîn Tirmizî 'den ders almaya mazhar olmuştur, daha sonra tahsilini devam ettirmek için, Halep ve Şam'a gitmiştir. Şam'dan döndükten sonra Selçuklu coğrafyasında nam salan bir şeyh olmuştur. Aynı anda birçok medresede yüksek din dersleri vermiştir.⁶⁸ Bu süre zarfında hayatında çok önemli bir yere sahip olacak olan Şems-i Tebrîzî Hazretleri ile karşılaşır. Muhabbetleri tüm dünya ile bağlantılarını kesmelerine ve tasavvuf âlemine dalmalarına neden olmuştur.⁶⁹ Hazreti Mevlânâ'nın hayatında Babası Bâhâeddin Veled, Hocası Seyyid Burhâneddîn Tirmizî ve can yoldaşı Şems-i Tebrîzî'nin yeri çok önemlidir. Mevlânâ'nın ve Mevlevîliğin fikri zeminin oluşmasında bu üç kişinin bir hayli tesiri olmuştur.⁷⁰

Hazreti Mevlânâ, Mesnevî, Divân-ı Kebîr, Fîhi Mâfih, Mecâlis-i Seb'a, Mektûbât ve Mesnevî başta olmak üzere birçok eser kaleme almıştır. Özellikle Mesnevî isimli eseri ön plana çıkmaktadır. 6 büyük ciltten oluşan eserin yazılış tarihi tam olarak bilinmemektedir. Eser, Mevlânâ'nın her zaman yanında bulunan can dostu ve halefi olan Hüsameddîn Çelebi tarafından günün herhangi bir saatinde, yemek yerken, sema esnasında, sohbet esnasında pazarda, bağ ve bahçe fark etmeksizin Mevlânâ'nın söylediklerini kaleme almıştır. Eserin 2. Cildinin yazımına Hüsameddîn Çelebi'nin eşinin ölmesi sebebi ile bir müddet ara verildiği bilinmektedir. 1264 yılından sonra tekrardan yazılmaya başlanmıştır. Mevlânâ'nın ölümünde değin yazımına devam edilmiştir.⁷¹ Mevlevîlik, Mesnevi'nin birçok dile çevrilmesiyle dünya çapında ün kazanmış, önemli tasavvufî görüşler arasında yerini almıştır.⁷²

⁶⁶ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Manevi*, s.16.

⁶⁷ Karaismailoğlu, *Mevlânâ ve Kültürümüz*, s.14-17

⁶⁸ Önder, *Anadolu'yu Aydınlatanlar*, s.17

⁶⁹ Hasan Özönder, *Mevlânâ'nın Gönül Dostları*, (Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2005), s.17

⁷⁰ Günay ve Ecer, *Toplumsal Değişme Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, s.164

⁷¹ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, s.20-22

⁷² Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.67

İbn Batuta, seyahatnamesinde Mesnevî'nin yazımı şu şekilde anlatmaktadır: Mevlânâ, fıkıh âlimi olarak medresede ders vermektedir. Ders verdiği bir gün dışardan bir kişi kafasında helva dolu bir tepsi ile içeri girmiştir. Tepsiyi hazreti Mevlânâ 'ya uzatmış, Mevlânâ içerisinden bir adet alıp yemiştir. Helvayı getiren kişi başka kimseye helva vermeden çıkıp gitmiştir. Mevlânâ Hazretleri de kimseye bir şey söylemeden o kişinin arkasında gitmiştir. Öğrencileri bir müddet dönmesini beklemişler fakat dönmemiştir. Bunun üzerine aramaya koyulmuş fakat bulamamışlardır. Birkaç yıl sonra dönen Mevlânâ kimsenin anlamadığı Farsça bir şeyler söylemektedir. İkişer dizesi birbiri ile kafiyeli dörtlükler halinde söyledikleri bu manzumeyi öğrencileri not etmeye başlamışlar. Böylece Mevlânâ'nın ünlü eseri Mesnevi ortaya çıkmıştır.⁷³

Yukarıda da değindiğimiz gibi Mevlânâ yaşadığı süre zarfında müderrislik yapmıştır. Herhangi bir tarikat oluşumu mevcut değildir. Küçük bir zümre halindeydiler. Tarikat haline getirilmesi Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled ve onun halefi Ârif Çelebi döneminde olmuştur. Müteakip yıllarda Mevlevîliğe ait ritüeller de oluşmuştur.⁷⁴ Asaf Haled Çelebi, “*Mevlevîliği Mevlânâ ilhan etmiş, Çelebi Hüsâmeddîn ihyâ etmiş, Sultan Veled kurmuş, Ulu Arif Çelebi te'kid etmiştir.*”⁷⁵ sözü Mevlevîliğin gelişim aşamalarını özetler mahiyettedir.

Hazreti Mevlânâ'nın ders verdiği medresenin yanına inşaat işiyle uğraşan, aslen Harezmlî olan Emîr Taceddîn Mu'tez, isminde bir kişi Hz. Mevlânâ'ya hediye olarak 3000 altın göndermiştir. Buna ek olarak istediği takdirde kendisine sevenlerinin toplanması için bir yer yaptırabileceğini söylemiştir. Bunun üzere Mevlânâ, gelen altınları geri göndermiştir. Teklifine ise “*Biz şu atlas kubbenin altında ev kurmayız*” diyerek teklifi geri çevirmiştir.⁷⁶ Sultan Veled Mevlevîhane hususunda babasının aksine bir tavır takınmıştır. Şeyhliği boyunca birçok Mevlevîhanenin yapılmasına vesile olmuştur.

Mesnevi'nin yazımı bitmiş, fakat Mevlânâ Hazretleri'nin durumu da kötü vaziyettedir. Sebebi bilinmeyen bir hastalığa yakalanmıştır. Bunu duyan Selçuklu sarayına mensup devlet adamları, sarayın önde gelen doktorlarından Mevlânâ Ekmeleddîn ve Gazanferî'yi Mevlânâ'nın hizmetine tahsis etmişlerdir. Fakat derdine çare bulunamamıştır. Günden güne durumu kötüleşmeye başlamıştır. Yüksek ateşlerle yattığı gecelerde başında

⁷³ Ebû Abdullah Muhammed İbn Batûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, Çev. A. Sait Aykut, (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2004), s.329

⁷⁴ Rıza Duru, *Mevlevînâme (Çeviri Metinler ve Resimlerle Batılı Seyahatnamelerinde Mevlevîlik)*, (Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012), s.7

⁷⁵ Asaf Halet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s.201

⁷⁶ Tanrıkorur, “Mevlevîyye”, s.468

Hüsâmeddîn Çelebi ve oğlu Sultan Veled sabahlara kadar beklemişlerdir. Hazreti Mevlânâ hasta yatağında bile gazel okumuştur. Refakat eden Hüsâmeddîn Çelebi de bunları kaydetmiştir. Ölmeden bir gün önce durumu bir nebze iyi olmuş, gelen misafirleri kabul edip onlara nasihatler vermiştir.⁷⁷ Ertesi gün ağırlaşmış hicri 672 cemaziyülahır ayının 5. günü (17 Aralık 1273) 68 yaşında hayata gözlerini yummuştur.⁷⁸ Cenazesine Sâdreddîn Konevî ve birçok Selçuklu ileri gelenleri katılmış, gözyaşı sel olup akmıştır. Mevlânâ Hazretler cenaze namazını Sâdreddîn Konevî'nin kıldırmasını vasiyet etmiştir. Ancak ölümüne çok üzülen Konevî fenalaşınca Kadı Sıracüddîn kıldırmıştır. Mevlânâ'nın ölüm gününe sevgilisine (Allah'a) kavuşmasından ötürü “şeb-i arûs” (düğün gecesi) adı verilmiştir.⁷⁹

Hz. Mevlânâ züht kavramını tanımlarken dünyayı büsbütün gözden çıkarmak değil, “dünya sevgisini gönülden çıkarmak” şeklinde tanımlamıştır. “*Dünya nedir? Dünya Allah'tan gâfil olmaktır.*” Sözü onda zühdün doruk noktasında olduğunu kanıtlar niteliktedir. Yaşadığı süre zarfında maddi açıdan gayet iyi bir pozisyonda olmasına nazaran olabildiğince mütevazı bir hayat sürmüştür. Öldükten sonra sevenleri tarafından saraylara benzer bir türbe yapılmıştır.⁸⁰

Hüsâmeddîn Çelebi

Asıl ismi Hüsâmeddîn Hasan b. Mehmet b. Hasan'dır. Kökeni İran coğrafyasında bulunan Urumiye'ye dayanmaktadır. Babasının Konya'ya taşınması sebebiyle Anadolu'ya gelmiştir. Hüsâmeddîn Çelebi, 1225 yılında Konya'da dünyaya gelmiştir.⁸¹ Babası yaşadıkları coğrafyadaki Ahîlerin lideridir. Hüsâmeddîn Çelebi çok küçük yaşlarda babasını kaybetmiştir. Bu yüzden kendisine “Ahî Türkoğlu” unvanı verilmiştir. Babasının vefatından sonra Ahî teşkilatı üyeleri babasının yerine onu lider olarak seçmek istemişlerse de o bunu reddetmiştir. Mevlânâ'nın yanında kalmayı ve onun terbiyesine nail olmayı tercih etmiştir.⁸²

Güzel ahlakı ile nam salan Hüsâmeddîn Çelebi, çevre sakinleri tarafından çok sevilen ve sayılan bir kişidir. Mevlânâ'nın vefatından önceki dört yıl boyunca ona yarenlik etmiştir. Sürekli Mevlânâ'nın yanında olduğu için onun söylediği gazel ve rubaileri kayıt

⁷⁷ Âsaf Halet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s.43-44

⁷⁸ Sîpehsâlar, *Hazreti Mevlânâ ve Yakınları*, s.33

⁷⁹ Âsaf Halet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s.45

⁸⁰ Yılmaz, *Çağları Aşan Mevlânâ Çağrısı*, s.113-114

⁸¹ Ahmet Efe, *Minyatürlerle Hz. Mevlânâ ve Ailesi*, (Konya: T.C. Konya Valiliği İl kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2009), s.97

⁸² Mustafa Akkuş, “Ulu Ârif Çelebi Dönemi Mevlevîliğin Gelişmesinde İlhanlıların Etkisi”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, S.7, 2013, s.79-80

altına almıştır. Mesnevi'nin yazılmasına vesile olmuştur.⁸³ Hazreti Mevlânâ kendinden sonra Hüsâmeddîn Çelebi'nin, Mevlevîlik postuna onun oturmasını vasiyet etmiştir.⁸⁴ Bunun üzerine Kirake⁸⁵ Hatun, Hüsâmeddîn Çelebi'nin yerine Sultan Veled'in geçmesinin uygun olduğunu söylemiştir. Sultan Veled takva olarak Hüsâmeddîn Çelebi'nin kendisinden çok daha üstün olduğunu söyleyerek babasının kararının yerinde olduğunu dile getirmiştir.⁸⁶

Hazreti Mevlânâ'nın mezarlara türbe yapılması sıcak bakmamaktadır. Ancak Hüsâmeddîn Çelebi, Sultan Veled'in de isteği üzerine, Selçuklu veziri Muineddîn Pervane ve eşi Gürcü Hatun'un maddi yardımı ile oğlu Alâeddin ve Şeyh Selahaddin'in yanına defnedilmiştir. Eski Gül Bahçesi denilen mevkie defnedilen Hz. Mevlânâ'nın mezarı üzerine türbe yaptırmıştır. Bu türbe bir müddet sonra ziyaretgâha dönüşmüştür. Zamanla ziyaretgâha vakıflar tahsis edilmiştir. Bu vakıf gelirleri tarikatın kuruluş döneminde yapılan ritüellere maddi kaynak olmuştur. Bu türbenin yapılması Hüsâmeddîn Çelebi döneminde yapılan en önemli iştir.⁸⁷

Hüsâmeddîn Çelebi; Mevlânâ Hazretlerinin vefatından sonra, 11 yıl boyunca şeyhinden kendine kalan topluluğa sahip çıkmıştır. Mevlânâ dostlarının toplu olarak mesnevi okuyup semah yapabilecekleri hücreler yaptırmıştır. Sultan Veled 'ten sonra kurulduğunu bildiğimiz Mevlevîliğin, yapılanmaya yönelik ilk girişimlerin bu dönemde başladığını söyleyebiliriz.⁸⁸

Sultan Veled

Sultan Veled, 25 Nisan 1226 yılında Karaman'da dünyaya gelmiştir. Annesi Semerkantlı Şeyh Şerafeddîn'in kızı Gevher Hatun'dur. Doğumuna çok sevinen babası Mevlânâ, babası Bâhâeddin Veled'in ismini oğluna vermiştir. Böylece ismi Sultan Veled olarak zikredilmiştir.⁸⁹ Annesi Gevher Hatun, Sultan Veled çok küçük yaşta iken hayata gözlerini yummuştur. Bu yüzden Sultan Veled'i Hz. Mevlânâ'nın ikinci eşi olan Kirâ Hatun büyütüştür. Babasının yakın ilgisine mazhar olan Sultan Veled, eğitim almak maksadıyla, annesi Gevher Hatun'un babası olan Lala Şerafeddîn nezaretinde Şam ve Halep'e

⁸³ Güner, *Tarikatlar Ansiklopedisi*, ss.235

⁸⁴ Sîpehsâlar, *Hazreti Mevlânâ ve Etrafındakiler*, s.138

⁸⁵ Gerçek ismi Fadime Hatun olan Kirake Hatun; Sultan Veled'in eşi, aynı zamanda Ârif Çelebi'nin annesidir. (Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, C.2, s.8)

⁸⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s.189

⁸⁷ Tanrıkorur, "Mevlevîyye", s.468

⁸⁸ Güner, *Tarikatlar Ansiklopedisi*, s. 235

⁸⁹ Sultan Veled, *Rebabname*, Çev. Niğdeli Hakkı Eroğlu, (İstanbul: Konya Valiliği İl kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları,2011), s.3

gönderilmiştir. Uzun süren eğitimi sonrası Anadolu'ya dönmüştür. Konya'da bulunduğu zaman zarfında babası Celâleddîn-i Rûmî, babasının hocası olan Seyyid Burhâneddîn, ileride kayınpederi olacak olan Selâhaddîn Zerkûb ve Hüsâmeddîn Çelebi gibi bilgili kişilerin yanında büyümüş, dünya bakışı şekillenmiştir.⁹⁰

Mevlânâ yakın arkadaşı Selâhaddîn Zerkûb'un kızı, Fatma Hatun'u çok sevmektedir. Bunu "*Fatma hatun benim sağ gözüm, kız kardeşi Hediye Hatun da sol gözümdür.*" sözünden anlayabiliriz. Bu yüzden Sultan Veled ile Fatma Hatun'un izdivacını uygun görmüş ve evlendirmiştir.⁹¹ Sultan Veled'in Fatma Hatun ile olan evliliğinden oğlu Celâleddin Ârif Çelebi, kızları Mutahhara Hatun ve Şeref Hatun olmak üzere üç çocuğu dünyaya gelmiştir.⁹² Fatma Hatun'un ölümünden sonra Nusret Hatun ve Sümbüle Hatunla olmak üzere iki kez daha evlenmiştir. Nusret Hatun'dan Emîr Şemseddin Âbid, Sümbüle Hatun'dan Sâlahaddin, Zâhid ve Hüsameddin Vâcid olmak üzere üç çocuğu daha olmuştur.⁹³

Sultan Veled'in uzun bir ömrü olmuştur. Aşağı yukarı bir asır kadar yaşamıştır. Yaşadığı dönem Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılma sürecine denk gelmiştir. Bu yüzden Alâeddin Keykubat 'tan başlayıp devletin son hükümdarı olan II. Mesut'a kadar bütün Selçuklu hükümdarları döneminde yaşamıştır. Bunun yanı sıra Hülâgü Han'dan itibaren sekiz de Moğol hükümdarı görmüştür. Bu durum ona müthiş bir siyasi tecrübe kazandırmış, hiçbir siyasi güçle sürtüşmemeye özen göstermiştir.⁹⁴

Hüsâmeddîn Çelebi'den sonra Mevlevîlik postuna oturan Sultan Veled, Mevlevîlik tarikatını resmi olarak kurmuştur. Anadolu'nun muhtelif yerlerini gezerek Mevlevîliği yurdun dört köşesine yaymıştır. Sık sık seyahatlere çıkmış birçok kişiye tesir etmiş, geçtiği yerlerde adından çokça söz ettirmiştir. Ziyaret ettiği bölgelere arkasında Mevlevîliği teşkilatlandırması için naipler bırakmıştır. Ömrünün sonunda, yurdun dört köşesinde birçok Mevlevîhane ve binlerce mürit bırakmıştır.⁹⁵

Babası gibi müderrislik yapan Sultan Veled, devrin siyasi otoriteleri ile iyi geçinmeyi bilmiştir. Selçuklu devlet adamlarınca sayılmış itibar görmüştür. Amasya, Erzincan, Kırşehir gibi şehirlere yetiştirdiği halifeleri yollayarak buralara zaviye yaptırmıştır. Ancak

⁹⁰ Efe, *Minyatürlerle Hz. Mevlânâ ve Ailesi*, s.47

⁹¹ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s.151

⁹² Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, Çev. Abdülbâki Gölpınarlı, (Ankara: Güven Matbaası, 1976), s.9

⁹³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları, 2018), s.55

⁹⁴ Akkuş, *Ulu Ârif Çelebi Dönemi Mevlevîliğin Gelişmesinde İlhanlıların Etkisi*, s.82

⁹⁵ Cihan Okuyucu, *Mevlânâ*, (İstanbul: Sütun Yayınları, 2007), s.73

kendine ait bir merkez Konya’da bir dergâh yaptırmamıştır. Genellikle sevenleriyle medrese gibi kalabalık yerlerde buluşmuştur. Konya Mevlevîhanesi, onun ölümünden sonra oğlu Ârif Çelebi zamanında yapılmıştır.⁹⁶

Sultan Veled tıpkı babası ve dedesi gibi aydın bir zat olmuştur. Onun döneminde Mevlevîlik bambaşka bir boyut kazanmış daha teşkilatlı hale gelmiştir. Uzun yıllar Mevlevîliğe hizmet eden Sultan Veled 11 Kasım 1312 yılında 86 yaşında vefat etmiştir. Babası Mevlânâ Hazretleri’nin sağ tarafına defnedilmiştir.⁹⁷

Celâleddîn Ferîdun Ârif Çelebi

Ahmet Eflaki, Ârif Çelebi’nin doğumunu şu şekilde anlatmaktadır: Sultan Veled ve eşi Fatma Hatun’un çok çocuk istemekte fakat çocukları doğumdan kısa süre sonra ölmekteydi. Bunu bilen Fatma Hatun Ârif Çelebi’ye hamile iken zaten ölecek bari doğmadan ölsün düşüncesi ile onu düşürmek için tehlikeli hareketler yapmış, değişik otlar içmiştir. Sîrâceddîn Hazretleri, Ârif Çelebi’nin doğacağını müjdelemiştir. Bunun üzerine Fatma Hatun; yediklerine içtiklerine dikkat etmiş, kurbanlar kesmiş, sadakalar dağıtmıştır. Ârif Çelebi, 1272 yılında Konya’da dünyaya gelmiştir. Mevlânâ, doğan bebeğe Fatma Hatun’un babası, can dostu Şeyh Selâhaddîn Ferîdun’un ismini torununa koymak istemiş ve bebeğin ismini Ferîdun koymuştur. Fakat dostu Şeyh Selâhaddîn Ferîdun’na gösterilen saygıdan ötürü ismiyle değil Ferîdun’a ek olarak Ârif diye hitap edilmesini istemiştir.⁹⁸

Celâleddin Ferîdun Ârif büyüdükçe dedesi Mevlânâ Celalettin’e benzemeye başlamıştır. Annesi ve babası ona aşırı ilgi göstermiştir. Küçük olmasına nazaran çok saygıda kusur etmemişlerdir. Çevrede yaşayan kimseler bu durumu hoş karşılamaz. Çocuk yaşta birine bu kadar hürmetin gereksiz olduğunu dile getirirler. Annesi Fatma Hatun onlara cevaben “*Ben Ârif’i gördüğüm zaman onu Mevlânâ sanıyorum, o halin ışığı benim canıma yansıyor ve o ışığın parlaklığına dayanamıyorum*” demiştir.⁹⁹ Bu benzerliği görenler Celâleddîn Ârif’e Tanrıdan gelen Tanrı misafiri, Tanrı tarafından yollanan anlamına gelen “Çalabi” demeye başlamışlardır. Babası Sultan Veled’e çelebi demişlerse de bu tabir yaygın olarak Ârif Çelebi döneminde kullanılmıştır. Ârif Çelebi’den sonra Mevlânâ soyundan gelenlere “çelebi” unvanı verilmiştir. Çelebilik anlamı zamanla genişlemiş, Mevlevîliğin

⁹⁶ Tanrıkorur, “Mevlevîyye”, s 468

⁹⁷ Önder, *Anadolu’yu Aydınlatanlar*, s.48

⁹⁸ Eflaki, *Âriflerin Menkıbeleri*, s.227-228

⁹⁹ Efe, *Minyatürlerle Hz. Mevlânâ ve Ailesi*, s.72

merkezi olan Konya Mevlevîhanesine Hazreti Mevlânâ soyundan kimseler oturduğu için Konya postnişinlerine de çelevi denmeye başlanmıştır.¹⁰⁰

Evlilik çağına geldiğinde babası Sultan Veled, Tebrizli Emir Kayser'in kızı Devlet Hatun'la evliliğini münasip görmüştür. Bu evlilikten iki erkek bir de kız çocuğu dünyaya gelmiştir.¹⁰¹

Mevlânâ Hazretleri, torunu Ârif Çelebi'yi çok sevmekte, bu sevgi herkes tarafından bilinmektedir. Hz. Mevlânâ, Ârif Çelebi'nin ileride bilge bir kişi olacağını söylemiştir. Bundan ötürü daha çocuk yaşta ona hürmet edilmekte gönlünü hoş tutulmaktaydı. Böyle bir ortamda büyüyen Ârif Çelebi büyüyünce girişken ve atılgan bir karaktere sahip olmuştur. Gerek Türk gerek İlhanlı devlet adamlarıyla iyi ilişkiler kurarak kendini saydirmasını bilmiştir. Siyasi gücü arkasına alınca Mevlevîliği yaymak için hemen hemen bütün Anadolu'yu gezmiştir. Bu gezilerinde bugün ana kaynak olarak kullandığımız Menâkıbü'l-Ârifin isimli eserin müellifi Ahmet Eflâkî de kendisine eşlik etmiştir.¹⁰²

Sultan Veled hayatta iken Mevlevîlik postuna, Ârif Çelebi'yi halefi olarak oturmuştur. Ancak tarikatın idaresinden tamamen elini çekmemiştir. Bu süreç otuz yıl kadar sürmüştür. Ârif Çelebi bu süreçte babasının harında iyiden iyiye pişmiştir.¹⁰³ Ârif Çelebi'nin çalışmaları ile Mevlevîlik, yurdun her yerinde kendisine yayılma alanı bulmuştur.¹⁰⁴ Yolculuğunda ilk ziyaret yeri olarak Amasya'yı seçmiş, oradan Kastamonu'ya geçmiştir. Geçtiği yerleri adeta büyüleyen Ârif Çelebi yönünü güneybatıya çevirerek Denizli'ye yönelmiştir. Ârif Çelebi Batı Anadolu seyahatleri esnasında beylerin huzurunda itinalı bir şekilde zikir ve semah gösterileri yapmış, beyleri adeta büyülemiştir. Ârif Çelebi'nin bu ziyaretlerdeki amacı Mevlevîliği bu topraklara yayıp bu beyliklerin siyasi gücünden faydalanmaktır.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, (İstanbul, Aksoy Yayıncılık, 1988), s.175-177

¹⁰¹ Efe, *Minyatürlerle Hz. Mevlânâ ve Ailesi*, s.71

¹⁰² Akkuş, *Ulu Ârif Çelebi Dönemi Mevlevîliğin Gelişmesinde İlhanlıların Etkisi*, s.86

¹⁰³ Goncagül Artam, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyıllar)*, (İstanbul: Tarih Encümeni Yayınları,2007, s.44-45

¹⁰⁴ Açık Önkaş, *Mevlânâ Okyanusundan Muğlalı Şâhidî Denizine Şâhidî Şiirleri ve Açıklamaları*, s.12

¹⁰⁵ Ocak, *Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış*, s.19

Ârif Çelebi, Anadolu'da Mevlevîliğin ilk örgütlenme sahası olarak Aydınoğulları, Germiyanogulları ve Menteşeoğulları beyliklerini seçmiştir. Mevlevîliğin teşkilatlanma sürecini bu bölgelerden başlatmıştır.¹⁰⁶

Mevlevîliği daha kurumsal hale getiren Ârif Çelebi, Konya'yı Mevlevîliğin merkez yapmıştır. Ekber ve erşet sistemine benzer şekilde aileye mensup akli başında büyük erkek çocukları Mevlevîhane'ye postnişin olarak atanması geleneğini başlatmıştır. Mevlevîliğin gelirlerini artırmak için birçok vakıf buldu ve bu vakıfların gelirini tarikata aktarmış, zikir ve sema yöntemlerini kural haline getirmiştir.¹⁰⁷

Yirmi beş gün kadar hasta yatağında yatmış, çok genç denebilecek bir yaşta 5 Kasım 1320 senesinde bir salı günü 48 yaşında hayata gözlerini yummuştur. Tüm ailesinin kabrinin bulunduğu Mevlânâ Türbesine, büyük dedesi Bahâeddîn Veled'in yanına defnedilmiştir.¹⁰⁸ Tarikatın başına kardeşi Şemseddin Âbid Çelebi geçmiştir.

Ârif Çelebi Sonrası Mevlevîliğin Yayılmasında Etkili Olan Şahıslar

Ârif Çelebi ölmeden önce halef olarak kardeşi Şemseddin Âbid Çelebi'yi (1319-1338) tayin etmiştir.¹⁰⁹ Bir müddet Konya Mevlevîhanesinde postnişinlik yapmıştır. Onun postnişinliği sırasında Mevlevîliğe ait ritüeller tamamı ile yerleşmiştir. Âbid Çelebi 739/1338 yılına müteakip Muharrem ayının 5'i bir perşembe günü hayata gözlerini yummuştur.¹¹⁰ Âbid Çelebi'den sonra posta Hüsâmeddîn Vâcid Çelebi (1338-1342) oturmuş, fakat kısa süre sonra 742 yılı Şaban ayında vefat etmiştir. Hüsâmeddin Vâcid Çelebi'den sonra posta Bahaeddîn Emir Âlim Çelebi (1342-1350) oturmuştur. Fakat kendisi uzun bir sefere çıkmış bir daha da dönmemiştir. Sırasıyla Emir Adil, Âbid Çelebi'nin oğlu II. Âlim Çelebi, 1395 yılında II. Âlim Çelebi'nin ölümü üzerine Ulu Ârif Çelebi ile aynı adı taşıdığı için Ârif-sâni unvanı verilen Ârif Çelebi geçmiştir. Ârif Çelebi'den sonra Pîr Âdil Konya'da postnişinlik yapmıştır.¹¹¹ Pîr Âdil Çelebi postnişinliği döneminde (1421-1460) Mevlevîlik adaları ve ritüelleri kesin şeklini almıştır. Ondan sonraki tüm yüzyıllarda bu ritüeller değişmeden uygulanmıştır. Sakıp Dede "pir" lakabının Mevlevîliğin sistemini tamamen oturtulmasından

¹⁰⁶ Ekrem Işın, "İstanbul'da Mevlevî Şeyh Aileleri ve Mevlevîliğin Bir İmparatorluk Tarikatı Olarak Örgütlenmesi", *Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevi ve Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri*, Haz. Emrehan Küey, (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, 2002), s.35.

¹⁰⁷ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s.177

¹⁰⁸ Efe, *Minyatürlerle Hz. Mevlânâ ve Ailesi*, s.71

¹⁰⁹ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s.327

¹¹⁰ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s.340

¹¹¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 100-104

ötürü verildiğini söylemektedir. Pir Adil Çelebi sonrasında posta sırası ile Cemâleddîn Çelebi (1460-1509), ve Hüsrev Çelebi (1509-1561) geçmiştir.¹¹²

Ferruh Çelebi(1561-1583), Konya’da postnişin olduğu zaman Mevlevîlik adeta altın çağını yaşamıştır. II. Selim’in son dönemi, III. Murat ve III. Mehmet’in saltanat dönemlerinde postnişinlik yapmıştır. Özellikle III. Murat ile Ferruh Çelebi’nin derin bir muhabbet bağı vardı. Sultan, Mevlevîhanelerin giderleri için vakıflar bağışlamış, vakit buldukça Ferruh Çelebi ile sohbet etmeye gelmiştir. Ferruh Çelebi’nin Mevlevî eşrafı tarafından sevilmeyen bir huyu vardır. O da herkesle görüşmemesidir. Bu durum tarikat eşrafınca kibir olarak algılanır. Buna ek olarak çokça artan vakıf gelirlerinin taksimi tartışmalara neden olmuştur. Bu durum birçok kişinin tepkisine neden olmuş ve görevinden 1583 yılında azledilmiştir. Konya’da bulunan postnişin 18 yıllık bir fetret dönemine girmiştir. Bostan Çelebi (1601-1630) posta oturunca bu süreç sona ermiştir.¹¹³

Mevlevîliği ile nam salmış kişiler arasında Abâpûş Bâlî de önemli bir yere sahiptir. Abâpûş Bâlî, 1367-68 yıllarında Germiyan topraklarında doğmuştur. Babası Paşa olduğu için maddi durumları iyidir. Buna müteakip iyi bir eğitim alma fırsatı bulmuştur. Abâpûş Bâlî, Germiyanogullarında Mevlevîlik ateşini körükleyen kişidir. Onun döneminde Mevlevîlik kurumsal bir hal almıştır. Kendisi gibi Mevlevî olan babası Ahmed Paşa’nın oğluna saltanat elbisesi yerine tarikat cübbesi giydirmesinden ötürü “Abâpûş” ismini almıştır.¹¹⁴

Abâpûş Bâlî, anne tarafından Hazreti Mevlânâ’nın soyundan gelmektedir. Bu akrabalık şu şekildedir: Sultan Veled’in Germiyanogullarına gelin verdiği kızı Mutahhara Hatun’un oğlu Hızırşah’ın torunu Ahmed Paşa’nın oğludur.¹¹⁵ Yani Mutahhara Hatun’un torunudur. Önemli bir Mevlevî Şeyhi olan Abapûş Bali (Balî Mehmet Çelebi), kendisi hayatta iken kendinden sonra oğlu Divânî Mehmet Çelebi’yi Afyon Mevlevîhanesine postnişin olarak tayin etmiştir.¹¹⁶ Abâpûş Bâlî’nin konumuz kapsamına girmesinin nedeni Sahîh Ahmed Dede’nin de çokça bahsettiği gibi Muğla Mevlevîhanesinin kurucusu olan Salih Hûdayî ile olan dostluğudur. Hûdayî Dede uzun süre Abâpûş Bâlî’nin hizmetinde

¹¹² Tanrıkorur, “Mevlevîyye”, s.469

¹¹³ Küçük, *Osmanlı Devleti’ni Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müspet Tesiri*, s.190

¹¹⁴ Sarı ve İlgar, *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar’da Mevlevîlik*, s.11

¹¹⁵ Sarı ve İlgar, *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar’da Mevlevîlik*, s.9

¹¹⁶ Artam, *Osmanlı Devleti’nde Mevlevî Tarikati’nin Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyıllar)*, s.45-46

bulunmuştur. Hûdayî Dede’de kendisi gibi bulunduğu ilde, Mevlevîliği kurumsal hale getirmiştir. Bu açıdan Hûdayî Dede’ye rehber olduğunu söylemek mümkündür.

Abapûş Bali hayatta iken oğlu Sultân-ı Dîvânî’yi Afyonkarahisar’ a postnişin olarak atadığına daha önce değinmiştik. Sultân-ı Dîvânî, babasının ölümünden sonra uzun yıllar bu görevi üstlenmiştir. İbrahim Şâhidî, Gülşen-i Esrâr isimli eserinde Şeyhi olarak bildiği Sultân Dîvânî hakkında oldukça uzun bahsetmiştir.¹¹⁷ Şâhidî, hocası Sultân-ı Dîvânî’den bahsederken “selvi boylu, güzel yüzlü, güzel yaratılışıyla seçkin bir kişi; bütün iç ve dış vasıflarıyla da güzel bir insan” şeklinde şeyhine methiyeler dizmiştir.¹¹⁸ Sultân Dîvânî İbrahim Şâhidî’nin Mevlevîliğe intikalinde çok önemli bir yere sahiptir. (İlerleyen süreçte bu dostluktan daha ayrıntılı bahsedilecektir.)

Divanî Mehmet Çelebi, tıpkı Ârif Çelebi gibi Mevlevîliği yaymak için geziler düzenlemiştir. Bu geziler Anadolu ile sınırlı kalmamıştır. Mevlevîliği yaymak için bütün coğrafyalara elinden geldiğince gitmeye çalışmıştır. Sandıklı, Burdur, Eğirdir, Halep, Kudüs, Mısır, Cezayir, Sakız ve Midilli gibi birçok bölgeye seyahatler yapmıştır. Bu bölgeler de Mevlevîliği tanıtmış, dönüşünde arkasında halifeler bırakmıştır. Gezdiği yerlerde Mevlevîliğin ve Mevlevîhanelerin yapılmasına vesile olmuştur.¹¹⁹

2.2. Mevlevîlik, Mevlevîhane Kültürü ve Özellikleri

Bütün tarikatların kendilerine has adap ve terbiyeleri vardır. Her ne kadar farklı ekollerde kurulmuş olsalar da ortak noktaları da mevcuttur. Bu ortak noktaların başında *Şeyh’e itaat* gelmektedir. Herhangi bir tarikata girmek isteyen kişi öncelikle şeyhe biat etmelidir. Şeyh’in huzurunda yalan söylemeyeceğine, iftira etmeyeceğine, namazlarını vaktinde kılacağına, gevezelik yapmayacağına, az yiyip az uyuyacağına, güzel ahlaklı olacağına bunlara benzer güzel huylar edineceğine dair söz vermelidir. İkinci ortak özellik olarak *Sülük* kavramı önümüze çıkmaktadır. Sülük, cehaletin ilme, kötü huyun güzel huya dönüşmesidir. Bencilliği unutup Allah aşkı ile dolmasıdır. Son olarak tarikatların ortak özelliği olarak karşımıza *ayin ve sema* kavramları çıkmaktadır. Ayin, tarikat ehli kimselerin tekkelerde yaptıkları zikre verilen isimdir. Bütün tarikatların kendine has ayinleri vardır. Bu

¹¹⁷ Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s.107

¹¹⁸ Yusuf İlgar, *Karahisar-ı Şâhip Sultan Dîvânî Mevlevîhanesi ve Mevlevî Meşhurları*, (Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları,2008), s.125

¹¹⁹ Serdar Ösen, *Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik (19. yüzyıl)*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015), s.46

ayınlar farklı isimlerle zikredilmektedir. Kâdirîler; “Devrân”, Rifâiler, “zıkr-i kıyam”, Halvetîler, “darb-ı semâ” Nakşibendîler, “Hatm-i haccan” Mevlevîlerin ayınlarına ise

Mevlevîhanelerin Dereceleri

Mevlevîhaneler kurumsal açıdan âsithâne ve zaviye olarak ikiye ayrılır. Âsithâne zaviyeye göre daha kapsamlı ve profesyonel bir yapıdadır. XV. yüzyılda Anadolu’da Mevlevîlere ait 15 tane büyük âsithâne, 74 tane zaviye olduğu kayıtlara geçmiştir. Bu âsithânelerin başında Âsithâne-i Aliyye adıyla Konya âsithâneleri gelmektedir.¹²⁰

Mevlevîhanelerin Sultan Veled döneminden itibaren yaygınlaştığını daha önce zikretmiştik. Mevlevîhanelerde ders olarak şiir ve musiki başta olmak üzere güzel sanatlara yönelik dersler de verilmektedir. Eğitim hizmetleri de yürüttüğü için okul niteliği taşımaktadır.¹²¹

1. Konya Mevlevîhanesi

Konya’da bulunan dergâh Anadolu, Balkanlar ve Arap coğrafyasında bulunan bütün Mevlevîhaneler içerisinde en üst konumdadır. Bundan ötürü zaman zaman “pir evi” ve “âsithâne-i âliyye” şeklinde isimlendirilmiştir. Başında bulunan Hz. Mevlânâ’nın soyundan olan yöneticilere “makam çelebisi” ve “çelebi efendi” gibi unvanlar verilmiştir. Çelebilerin seçimi ilk başlarda çelebi olan kişinin kendinden sonra gelecek kişiyi varis olarak belirlemesi şeklinde oluyordu bu anlayış zamanla değişti. Çelebi’yi Konya’da bulunan dergâha mensup yaşlı bireylerin seçmesi usulü getirilmiştir.¹²²

Makam çelebileri sık sık zaviyeleri ve âsithaneleri ziyarete gitmişlerdir. Bu ziyaretlerinde gittiği Mevlevîhanenin şeyhi posttan kalkıp yerini Makam şeyhine verir kendisi de hemen soluna otururdu. 17.yy. dan sonra Konya Mevlevîhane’si bütün önemini kaybetmiş, zamanla “çelebilik” unvanı herkes tarafından kullanılabilir hale gelmiştir.¹²³

2. Âsithâne

Âsithânelerin özelliği ise içerisinde çille-i merdân denilen çilehanelerin bulunmasıdır.¹²⁴ Bu durum âsithâne’nin diğer tarikat dergâhlarında bulunmayan özelliğidir. Burada “rıza”

¹²⁰ Aydın Seçkin, “Türkiye’de Önemli Mevlevîhaneler ve Mevlevîhanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün Rolü”, *Dünyada Mevlânâ İzleri*, (Konya: SÜ Mevlânâ Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2010), s.2

¹²¹ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.67

¹²² Tanrıkorur, “Mevlevîyye”, s.471

¹²³ Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (Sûfîler, Devlet ve Ulemâ)*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2007), s.251

¹²⁴ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, (İstanbul: Yeni Matbaa, 1963), s.12

kelimesinin ebcet hesabı karşılığı olan 1001 gün boyunca çile çıkarılır. Zaviyeye göre daha kapsamlıdır. İçerisi genel bölümleri sabit kalmak koşuluyla dervişlerin eğitim ihtiyaçlarına göre değişiklik gösterebilmektedir.¹²⁵ Nefsini terbiye etmek isteyen dervişler orada 1001 gün kalır bazı dünyevi arzulardan kendilerini alıkoyarlar. Genellikle âsithâne içerisinde Mevlevîhane kurucularının türbeleri bulunmaktadır.¹²⁶ Başlıca âsithâneler: Manisa, Afyon, Eskişehir, İstanbul, Bursa, Gelibolu, Kastamonu ve Yenişehir Mevlevîhaneleridir. Çelebi unvanı yalnız Konya Mevlevîhanesi postnişini için kullanılırken 17 yy’ dan sonra âsithâne postnişinlerine de Çelebi denmiştir.¹²⁷

Mevlevî olabilmenin şartı İslami şeriata uymak ve Mevlevîliğin kaidelerini yerine getirmektir. Mevlevîlik ateşi ile yanan bu kimse Mevlevîliğe intikal edebilmek için belli ritüelleri yerine getirmelidir. Bu yola baş koyan kişi kendisine verilen görevleri yerine getirdikçe bulunduğu mevki değişmekte, yeni unvan almaktadırlar. Özetle Mevlevîlikte şeyh olmanın yolu âsithânedan geçmektedir.

3. Zaviye

Tekkenin küçüğüne zaviye denmektedir. Genellikle köy ve kasabalar gibi daha sakin yerlerde olan zaviye, kelime anlamı olarak küçük oda ve hücre anlamına gelmektedir.¹²⁸ İslam tarihinin ilk dönemlerinde zaviye diye bir yapılanma mevcut değildi. Müslümanlar önemli konuları konuşmak için camilerde toplanıyorlardı. Zamanla yapılar şekillenmeye başlamış, dervişler için zaviyeler yapılmıştır. Bazı zaviyeler, Kadîri zaviyesi ve Mevlevî zaviyesi gibi kurulduğu tarikatın adıyla anılmaya başlamıştır.¹²⁹

Mevlevîhanelerde genel olarak; “semahane”, “türbe”, “mescit”, “meydan”, “matbah (mutfak)” ve Mevlevî dervişlerinin kaldığı “hücreler” gibi bölümler bulunmaktadır. Misafirlerin ağırlandığı içerisinde birçok odanın bulunduğu “meydan-ı şerif” adı verilen bir bölüm mevcuttur. Bunların yanı sıra Mevlevîhane şeyhinin ailesi ve çocuklarının yaşadıkları “haremlik” bölümü de bulunmaktadır. Haremlik bölümü, diğer bölümlerden biraz uzakta bulunur burasının dışarıya açılan başka bir kapısı vardır.¹³⁰

¹²⁵ Küçük, *Mevlevîyye*, s.499

¹²⁶ Güner, *Tarikatlar Ansiklopedisi*, s.109

¹²⁷ Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (Süfiler, Devlet ve Ulemâ)*, s.251-252

¹²⁸ Mehmet Zeki Paklın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993), s.648

¹²⁹ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.59-60

¹³⁰ Güner, *Tarikatlar Ansiklopedisi*, s.236

Mevlevîhanelerin kapısı Ramazan ayları hariç on bir ay akşam ezanından sonra kapanır. Sabah namazı ile birlikte kapılar Bevvap Dede denilen görevli tarafından açılır. Bu süre zarfında dışarı giriş çıkış yasaktır.¹³¹

Mevlevîhanelere gelen herkes Mevlevîhane'ye bağlanmak zorunda değildir. Buraya gelen bazı kişilerin amacı Derviş yahut Dede olmak değil, Mevlevîlerin bulunduğu ortamda bulunup feyz almaktır. Bu kimseler buldukları ortam gereği Mevlevîlerin tüm kaidelerine uyarlar, Mevlevîlere muhabbet beslerler. Bu kişiler ruhlarını doyurduktan sonra evlerine giderler.¹³²

Mevlevîlerin Dereceleri

4. Muhip

Kelime manası seven olan Muhib sözcüğü, aynı zamanda dost anlamına da gelmektedir. Mevlevîliği seven, ilgi duyan kimseler Mevlevî şeyhine gelip bu isteğini dile getirir. Başvurusu kabul edilirse şeyh onu huzuruna çağırır. Abdest alan Muhib adayı şeyhin huzuruna çıkar önünde diz çöküp oturur. Şeyh, dualarla Fatihalarla Muhib adayına Mevlevî külahını giydirir. İkisi aynı anda birbirlerinin ellerini öperler böylece bu kişiyi Mevlevîliğe kabulü yapılır ve Muhib unvanı verilir. Her Muhib'in kendisiyle ilgilenmesi için dergâhta bir Dede'si olur. Bu Dede Muhib'in eğitiminden sorumludur. Mevlevîlikle ilgili ritüellerin hepsini öğretir. Muhibler Dedeler gibi Mevlevîhane'de barınmaz, evine gidebilir.¹³³

5. Nevniyaz

Bu kişi Muhip den farklı olarak bu yola baş koymuş kimsedir. Bu kişi reşit ve bekâr olmalıdır. Mutfakta bulunan Kazancı Dede hücrelerine gider önüne edepli bir şekilde oturur ve niyetini açıklar. Buna "ikrar vermek" denir. Kazancı dede çıkacağı yolun zorluğu hakkında nevniyaz adayına bilgi verir, eyer tereddüt halinde ise gidebileceğini söyler. nevniyaz adayı kararlılığına inandırırca abdest aldırılır ve kendisine bir post verilir. Bu posta "saka postu" denmektedir. Posta oturan nevniyaz adayı üç gün boyunca bu posttan çok zorunlu olmadığı müddetçe kalkmaz, vakit namazlarını orada kılar, yemeğini orada yer. Bu üç günlük süre zarfında mutfakın genel işleyişini gözlemleme olanağı bulur. Eğer işler zor gelir vaz geçerse kimseye bir şey demeden sessizce ayakkabılarını giyip gidebilir. Kararlı

¹³¹ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s.14

¹³² Süheyl Ünver, *Sevâkıb-ı Menâkıb Mevlânâ'dan Hatıralar*, (İstanbul: Organon A.Ş Kitapları, 1973), s.6

¹³³ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s.217

ise de üç gününün sonunda Kazancı Dede'nin odasına götürülür. Kazancı Dede onu 18 günlük ayakçılık hizmetine gönderilir.¹³⁴

18 farklı görevde 18 gün boyunca çalışır. Bu süre zarfında verilen görevleri yapmazsa sessizce yattığı odadaki kapının önünde duran ayakkabısı ters çevrilir ve o kişi dergâhı terk eder. Eğer istikrarlı bir şekilde hizmete devam ederse 18 günün sonunda “Aşçı Dede” denilen tekkeni eğitim şefinin huzuruna çıkar. Aşçı dede, nevniyaz adayını kendince sınavlara tabi tutar, sınavdan geçerse başına “arakiyye” denilen yassı bir külah ve sırtına “matbah tennuresi” adı verilen giysi giydirilir. 1001 günlük çilesi başlar.¹³⁵

6. Derviş Dede

Kökeni Farsça olan derviş kelimesinin anlamı yoksul, ihtiyaç sahibi Allah rızası için dünya nimetlerinde gözü olmayan kimse demektir. Zamanla yüklenen bir başka anlamı da kapı-önü anlamına gelen “der-piş” tir. Sürekli kapı önlerinde durdukları için bu ismi aldıkları düşünülmektedir. Farklı coğrafyalara yayıldıkça zamanla anlamı değişmiş, farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bizim konumuzda derviş, tasavvufta tarikat ehli şeyhe bağlı olan kimselere verilen addır. Mevlevîlikte dedelik makamına ulaşmış kimselere Derviş Dede denmektedir.¹³⁶

Mevlevîlik esaslarına göre Derviş unvanını alabilmek için 1001 günlük çileyi tamamlamak gerekmektedir. Derviş Dedelik rütbe olarak Halife ve Şeyhten sonra üçüncü sıradadır. Bu kişiler isterlerse buldukları dergâhta dedelik yaparlar, kalmak istemezse farklı dergâhlara gidip mürit yetiştirebilirler.¹³⁷

Dervişliğin tüm gereklerini yerine getiren bu kişilerin Mevlevîliğin geleneklerine harfiyen uyması gerekmektedir. Kâinatın döngüsü eşliğinde semâ edip aşk ile gark olmalıdır.¹³⁸

7. Şeyh (Postnişin)

Arapça kökenli olan şeyh; tarikat büyüğü, tarikatta yüksek makama ulaşmış, ulu lider anlamına gelmektedir. Görevi tarikat için muhip ve derviş yetiştirmektir. Bu işi yaparken kendiyile aynı makamdan olan bir şeyhten de icazetname alması gerekir. Mevki olarak halifeden aşağıdadır. Halifelik makamına çıkabilmek için kendisinin de bir halifeden onay

¹³⁴ Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s.218

¹³⁵ Güner, *Tarikatlar Ansiklopedisi*, s.238

¹³⁶ Tahsin Yazıcı, “Derviş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: İslam Araştırma Merkezi, 1994), C.9, s. 188-189

¹³⁷ Güner, *Tarikatlar Ansiklopedisi*, s.109

¹³⁸ Ünver, *Sevâkıb-ı Menâkıb Mevlânâ'dan Hatıralar*, s.6

alması gerekir.¹³⁹ Zamanla bu sistem değişmiş şeyhlikte tıpkı çelebilik gibi babadan oğula geçen bir hal almıştır. Ehil olmayan kişilerin bu şekilde şeyhlik makamına gelmesi karışıklıklar çıkmasına neden olmuştur.¹⁴⁰

Birçok tarikatta olan “post” geleneği, tarikat makamını temsil etmektedir. Posta oturan kişi de tarikatın şeyhidir. Mevlevîlikte posta oturan şeyh Hazreti Mevlânâ’yı temsil etmektedir.¹⁴¹

Tasavvufta kullanılan post kavramı, Hazreti İbrahim’in yerine kurban edilmesi için gönderilen koç efsanesine dayandırılmaktadır. Postlar sembolik olarak farklı renklindedir. Mevlevîliğe ait en yüksek derecedeki postun rengi kırmızıdır. Bu post Hz. Mevlânâ’yı temsil etmektedir. Post rengini Hz. Mevlânâ’nın öldüğü gün gökyüzünün rengi olan kırmızıdan almaktadır. Kırmızı posta daha sonra oğlu Sultan Veled oturmuştur.¹⁴² Önem açısından ikinci sırada olan Beyaz posta, teslimiyeti ve çile çekmeyi temsil eden, semah sırasında mevki olarak yeri postnişinin yanı sıra olan Âteşbâz-ı Velî oturmuştur.¹⁴³ Matbahlarda bulunan siyah renkteki posta “saka postu” denilmektedir. Bu ismi almasının sebebi Kur’an-ı Kerimde geçen “her şeyi sudan yarattık” ayetidir. Mevki olarak diğer postlardan aşağı seviyededir.¹⁴⁴

Şeyhlerin Mevlevîhane içerisinde birçok görevi vardır. İlki yukarıda değindiğimiz gibi Muhip ve derviş yetiştirmektir. Öncelikli görevlerinde birisi de mukabele sırasında mesnevi okutmaktır. Bunlara ek olarak Mevlevîhanenin genel harcamaları için siyasi merciler tarafından verilen vakıf mallarını yönetmektir.¹⁴⁵ Zaviye ve âsitâne şeyhlerini karşılaştırdığımızda zaviye şeyhleri, âsitâne şeyhlerine göre daha aşağı konumdadır.¹⁴⁶

Şeyhin dergâhta kendisine ait “harem” adında bir bölümü vardır. Şeyh burada ailesi ile birlikte kalır. Şeyh’e ve ailesine özel yaşam alanı oluşturmak için harem; semâhane, mescit, matbah ve hücrelerden uzakta yapılır. Dergâhın dışına açılan farklı bir kapısı bulunur.¹⁴⁷

¹³⁹ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s.43

¹⁴⁰ Tanrıkorur, “Mevlevîyye”, s.471

¹⁴¹ Sâfi Arpağuş, “Post”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: İslam Araştırma Merkezi, 2007), C.34, s.332

¹⁴² Arpağuş, “Post”, s.332

¹⁴³ Hasan Özönder, *Âteşbâz-ı Velî*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: İslam Araştırma Merkezi, 1991), C.4, s.57-58

¹⁴⁴ Arpağuş, “Post”, c.34, s. 332

¹⁴⁵ Tanrıkorur, *Mevlevîyye*, s.472

¹⁴⁶ Tanrıkorur, “Mevlevîyye”, s.471

¹⁴⁷ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s.14

8. Halife

Makamlar içerisinde en yüksek mevkidedir. Tarikatın kuruluş safhasında doğrudan Mevlevîliğin temsilcisi konumundaydı. İstedikleri yerde tekke açabilirler, gerekli gördükleri takdirde buraya atama yapabilirler. Diğer önemli görevi de şeyhin rütbesini yükseltmesidir. Şeyh'in kendisi gibi bir halife olmasına vesile olur.¹⁴⁸

Halife olabilmek çok zordur. Halife olacak kişi uzun yıllar Mevlevîliğe hizmet etmiş çevresindekilerce sevilen, sayılan, sicili temiz, herkesin onayını almış birisi olmalıdır. Halifelik mevkiinin oluşturulmasının sebebi gerekli görülen yerlerde kısa sürede Mevlevîhane açabilmektir.¹⁴⁹

Mevlevî Dergâhlarının Bölümleri

Mevlevîler, dergâh yapımı için umumiyetle şehrin dışında kalan yerleri tercih etmişlerdir. Şehirlerin büyümesi sonucu bir müddet sonra dergâhlar şehirlerin içerisinde kalmıştır. İçerisindeki bölümler: Harem, selamlık, semâhane, mescit, meydan-ı şerif, dedegan hücreleri, matbah-ı şeriftir.¹⁵⁰

1. Harem

Mevlevîhane Şeyhinin ailesi ile birlikte kaldığı yerdir. İlk zamanlarda bir odalı olarak yapılan bu yapı zamanla konak olacak kadar büyümüştür. Burada kadın Mevlevîler eğitilir, gelen kadınlar burada Mevlevîliğin usul ve adabını öğrenirlerdi. Haremin kendi içerisinde tuvalet, hamam ve mutfağı bulunmaktadır.¹⁵¹

2. Selamlık

Erkek misafirlerin ağırlandığı bölümdür.¹⁵² Şeyh burada gelen misafirlerle görüşür. Selamlık içerisinde mutlaka misafirlere ikram etmek için kahve yapacak bir kahve odası ve meydancı odası olmalıdır.¹⁵³

3. Semâhane

¹⁴⁸ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.367-368

¹⁴⁹ Kükük, *Osmanlı Devleti'ni Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müspet Tesiri*, s. 137

¹⁵⁰ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s.14

¹⁵¹ Gökben Pala Azsöz, "Mevlevîhanelerde Makânsal Örgütlenme", *Kırklareli University Journal of Engineering and Science*, 4/1,2018, s.106

¹⁵² Azsöz, *Mevlevîhanelerde Mekânsal Örgütlenme*, s.106

¹⁵³ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s.14

Mevlevîhanelerin içerisinde bulunan semâhane bölümü, etrafı parmaklıklarla çevrili düz, cilalı bir zemindir. Semâhanede düzenlenen ayin töreni için hazırlık yapmak gerekir, ayin öncesi toplu şekilde namaz kılınır, daha sonra herkes yerine oturur, huşu içinde şeyh efendi beklenir. Şeyh gelince herkese selam verir yerine geçer. Şeyh oturunca orada bulunan dervişler diz üzeri oturur sonra eğilip yeri öperler. Bu ritüel sonrası mutrib (Ney-zen, Kudûm-zen, Âyin-hândan oluşan müzisyen grubudur.) rast makamında bir manzumeyi ağır ağır söylemeye başlar. Neyzen içli bir taksim geçer. Taksim bitince semâzenler ellerini tempolu bir şekilde yere vurarak ayağa kalkarlar, Kudûm ve neyler hangi Semâh yapılacaksa onun müziğini çalmaya başlar. Elleri omuzlarına çapraz şekilde bağlayan semâzenler önce selam verir sonra şeyhin elini öperler. Bütün bu merasimler tamamlandıktan sonra semâ töreni başlar. Semâzen başı duruncaya kadar semâ ayini devam eder, semâzen başı son selamı verince mutrib susar, böylece semâ nihayete ermiş olur. Semâzenler huzur içerisinde gidip yerlerine otururlar. Son olarak duahan Aşr-ı şerif okur. Hep birlikte Fatıha suresi okunur ve dua edilip hep bir ağızdan “Hûû” çekilir böylece semâ töreni nihayete ermiş olur.¹⁵⁴

Halik İnalçık, Mevlevîlerin semâ ayinini gök cisimlerinin hareketine benzetmiştir. Semâh esnasında çalınan müziği de ilahi bir ezgi olarak nitelendirmiştir.¹⁵⁵

4. Mescit

Bulduğu yer Mevlevîhane içerisinde değişiklik göstermektedir. Bazı durumlara Konya Mevlevîhanesindeki gibi semâhane yanındadır. Mescit bazı durumlarda Afyon Mevlevîhanesi gibi semahaneye yakın yerlerde bulunmaktadır.¹⁵⁶

5. Meydan-ı Şerif

Genellikle mutfağa yakın bir konumdadır. Sabah namazı sonrası oraya gidilirdi. Gidenler makam ve mevkilerine göre ayaklarını mühürleyip otururlardı. Dikdörtgen planlı bir odada kible yönünde üç tane post serilidir. En başta Şeyh'e ait kırmızı post, onun yanında Ahçı Dede için beyaz post, son olarak Ahçı Dede'nin yanında Kazancı Dede için siyah post vardır.¹⁵⁷ Herkes yerini aldıktan sonra bir tepsi içerisinde küçük ekmekler ve

¹⁵⁴ Küçük, *Osmanlı Devleti'ni Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müspet Tesiri*, s.13-15

¹⁵⁵ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen sezer, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), s.209

¹⁵⁶ Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâp ve Erkânı*, s.14

¹⁵⁷ Ş. Bârihüdâ Tanrıkorur, “Bir Eğitimin Mimarisi: Mevlevî Matbah-ı Şerifi”, *1. Milletler Arası Mevlânâ Kongresi*, 3-5 Mayıs 1987, Konya, (Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 2008), s.274

kahve ikram edilir. Yeme, içme faslı bittikten sonra fincanlar toplanır. Allah tarafından kulun her zaman izlendiğini bilen Mevlevî erkânı bu bilinçle Allah'tan başka gönlünde dünyaya ait ne varsa orada çıkarırlar. Bir müddet bekledikten sonra aşçı başı Nasr ve Fatıha suresini okur. Hep bir ağızdan gülbang¹⁵⁸ çeker yine hep bir ağızda “Hûû” derler ve herkes yerinden kalkar. Kıdem sırasına göre çıkarlar.¹⁵⁹

6. Dedegân Hücreleri

Mevlevîlik yoluna baş koyan nevniyaz, 1001 günlük çileyi bitirdikten sonra Meydancı Dede kendisini kutlar gülbang ve dualar eşliğinde, kendine ait olan hücreye götürülür. Kendine ait hücresi olduğu için Hücrenişin unvanı ile tekkede yaşamaya hak kazanmış olur. Buraya yerleşen Dede şahsi ibadetlerinin yanı sıra muhiplere sema, meşk gibi Mevlevîliğe ait genel ritüelleri Muhib'e öğretmekle mükelleftir. Bunlara ek olarak hat, tezhip, cilt ebru vb. sanatlarda burada öğretilmektedir.¹⁶⁰

7. Matbah-ı Şerif

Özel günler dışında burada çok yemek pişmemektedir. Burada esas pişin Mevlevîlik yoluna giren canlardır. Şeyh olmak isteyen kişi burada diğer tarikatlardan farklı olan bir ritüel takip eder. Bulaşık, pazarcılık, çamaşır, tuvalet temizliği gibi Mevlevîhanenin genel işlerini yapar. Bu işler 18 farklı daldan oluşur. 1001 gün sürecek bu eğitimin sonunda Mevlevîlik yoluna baş koymuş can, tüm dünyevî kibrinden arınır, kendi özünü bulur. Böylece tarikata çiğ olarak giren kişi olgunlaşmaya doğru evrilir.¹⁶¹

Matbah içerisinde birçok görevli çalışmaktadır. Bu kimseleri kısaca şöyle özetleyebiliriz: Matbah içerisinde en yüksek mevkide bulunan kişi *Kazancı Dede*'dir. Kendisine ait bir postu vardır. Ekseriyetle gündüzleri Mevlevîhanede bulunur. Mutfakla ilgili bütün konularda baş sorumlu kişidir. *Halife Dede*, bu kişinin görevi Mevlevîhaneye yeni gelen kişilerle ilgilenip onlara rehberlik etmektir. *Dışarı Meydancı*, görevi hücrede bulunan dervişlerin dışardaki kişilerle iletişimini sağlamaktır. Şeyh ve kazancı dedenin emirlerini hücrede bulunan kimselere iletir. *İçeri Meydancı*, kahve işlerinden sorumludur.¹⁶² Cuma günleri gelen misafirlere kahve ikram eder. *Somatçı*, sofranın kurulup toplanmasından

¹⁵⁸ Meydan-şerif Gülbangı: “Vakt-i şerif hayrola, hayırlar feth ola, şerler def'ola, kulûb-ı aşıkân güşand ola, demler safâlar ziyade ola, sahibülhayratın rûh-ı revanları şâd-ü handan ola, dem-i Hazret-i Mevlânâ, sırrı Şems-i Tebrîzî, kerem-i İmâm Ali Hû diyelim” şeklindedir. (Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.376)

¹⁵⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.375-376

¹⁶⁰ Azsöz, *Mevlevîhanelerde Makansal Örgütlenme*, s.108

¹⁶¹ Tanrıkorur, “Bir Eğitimin Mimarîsi: Mevlevî Matbah-ı Şerif”, s.273

¹⁶² Mehmet Demirci, “Bir Eğitim Aracı Olarak Mevlevî Çilesi”, *Maarife Dini Araştırmalar Dergisi*, 7/3, 2007, s.113

sorumlu olan kişidir. *Tahmisçi*, kahve temininden sorumludur. *Çerağcı*, aydınlatma işinden sorumlu olan kimsedir. *Dolapçı*, dolapların temizliği ve tabak çanağın kalaylanmasından sorumlu olan kimsedir. Bunlara ek olarak, çamaşırların temizliğinden sorumlu olan *Çamaşırcı*, bulaşıkları yıkanmasından sorumlu *Bulaşıkçı*, şerbet yapıp ikram eden *Şerbetçi*, alışveriş işlerine bakan *Pazarcı*, her sabah yatakları derleyip toparlanmasını denetleyen *Yatakçı*, temizliği denetleyen *Süpürgeci*, dergâhta kahve kavuran *tahmisçi*, dışarı bulunan kandillerin yakılmasından sorumlu olan *Dışarı Kandilci*, tuvaletleri yıkayıp temizleyen *Abrizci*, son olarak genel ayak işlerine bakmakla sorumlu olan *Ayakçı* olmak üzere toplan 18 farklı görevli mevcuttur.¹⁶³

2.3. Mevlevî ve İdareciler Arasındaki İlişkiler

Mevlevîler yayılma alanlarını seçerken bölge hükümdarları ile iyi ilişkiler kurmayı temel felsefe olarak kabul etmişlerdir. Gerek Moğol idareciler gerek Beyliklerle iyi ilişkiler kurarak bunu hayata geçirdiklerini görmekteyiz.¹⁶⁴ Bu durum Mevlevîliğin teşkilatlandığı dönem olarak niteleyebileceğimiz Hüsameddin Çelebi, Sultan Veled ve Ârif Çelebi döneminin genel politikası haline gelmiştir.¹⁶⁵

Moğol komutan Baycu, Köseadağ savaşı sonrası Anadolu'yu istila edip Selçukluların merkezi olan Konya'ya gelmiş burayı yağmalamak istemiştir. Eflaki de geçen rivayete göre, Moğolların Konya'yı işgale geldikleri zaman, yerli halk Hz. Mevlânâ'ya gelip yalvarmış, yardım istemişlerdir. Mevlânâ Hazretleri, yüksek bir tepeye çıkmış orada namaza durmuştur. İslam'la ilgisi olmayan Moğol taifesinin komutanı Baycu Noyan tepeyi oklamalarını emretmiştir. Lakin okçuların elleri tutmaz olmuştur. Sonra üzerine at ile gitmelerini emretmiş atlar yerlerinde dona kalmışlar, kendisi okunu çekip atmış lakin ok kendisine dönmüştür. Hayret içerisinde kalan Baycu, o kişide bir keramet var onla savaştan kaçmak lazım der ve Konya'yı yağmalamaz.¹⁶⁶ Kendisine hoşgörü ve barışı ilke edinen Hz. Mevlânâ Baycu 'yu bu isteğinden vazgeçirmiştir. Böylece Selçuklu Devleti'nin payitahtı olan Konya yağmalanmaktan kurtulmuştur.

---

¹⁶³Gökben Pala Azsöz,, “Mevlevîhanelerde Matbah-ı Şerif”, *Toros Üniversitesi İİSB Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, /5, 2016, s.38

¹⁶⁴ Rauf Kahraman Ürkmez, “Ârif Çelebi'nin Batı Anadolu Beylikleri ile Münasebetleri ve Mevlevîhanelerin Yaygınlaşması” *Selçuk Üniversitesi Araştırma Dergisi*, S.20, 2019, s.207

¹⁶⁵ Yusuf Ziya Karaaslan ve Mehmet Tezcan,, Baycu Noyan'ın Anadolu'daki Faaliyetleri, *Uluslararası Tarihi Erzincan Sempozyumu Bildiriler*, Ed. Kemal Taşçı , (Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,2019), s.309

¹⁶⁶ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s.283-284

Başka bir rivayette ise Konya'yı yağmalamaya gelen Geyhatu, Hz. Mevlânâ'yı rüyasında görmüştür. Rüyasında Mevlânâ, Geyhatu'ya öfkelenmiş ve boğazını sıkıştır. Ertesi gün Geyhatu Konya eşrafından Ahî Ahmetşah ile görüşmüştür. Rüyasında gördüğü kişinin Âhi Ahmetşah'ın yanında oturduğunu görünce çok şaşırıp bu kişinin kim olduğunu sormuştur. Bunun üzerine Âhi yanında kimsenin oturmadığını söylemiştir. Dehşete düşen Geyhatu gördüğü kişiyi tarif eder. Âhi Ahmetşah bu kişinin Mevlânâ Hazretleri olduğunu söyler. Bunun üzerine Geyhatu, rüyasını anlatır. Rüyasında gördüğü kişi ile bu kişinin aynı kişi olduğunu söyler. Eflaki bu hadiseden sonra Geyhatu'nun Mevlevî olduğu söylenmektedir.¹⁶⁷

Tebriz'e daha önce eğitim almak için gitmiş olan Ârif Çelebi, bu kez Mevlevîliği yaymak için İlhanlı Devleti'nin merkezi Sultaniye'ye gitmiş, burada çok güzel ağırlanmıştır. İlhanlı hükümdarı Gazan Han'ın eşi İltemiş, Abaka'nın oğlu Geyhatu'nun eşi Paşa Hatun bu ziyarette Mevlevî olmuşlardır. Tebriz'de bulunduğu süre zarfında Ârif Çelebi'ye izzet ve ikramda kusur etmemişlerdir.¹⁶⁸ Ârif Çelebi'nin bu seyahatlerdeki temel amacı İlhanlıların siyasi gücünden faydalanmak ve onlar arasında Mevlevîliği yaymaktır.

Hülagü Han'ın 1258 Bağdat Seferi ile Abbasi Devletini ortadan kaldırmıştır. Ondan boşalacak dini otorite yerine Mevlevîliği koyma niyetinde bulunduğu iddia edilmektedir. Buna dayanak olarak Moğol hükümdarının Mevlânâ'ya Pir-i Rum (Anadolu'nun Sultanı) unvanı vermesini gösterilmektedir.¹⁶⁹ Bunları delil gösterip Hz. Mevlânâ'nın Moğollarla sıkı münasebeti olduğuna yönelik iddialarda bulunulmuştur.¹⁷⁰ Moğol ve Anadolu'da bulunan diğer siyasi güçlerle iyi geçinmesinin altında yatan sebeplerden birisi şüphesiz daha rahat hareket edebilme isteğidir.

Eflaki, Ârif Çelebi'nin Moğolların isteği üzerine Karamanoğullarına sıkıntı verdiğini, bunun üzerine Karamanoğullarının “*Biz sizinle komşu ve sizi sevenlerden olduğumuz halde siz bizi istemiyorsunuz da yabancı Moğol'ları istiyorsunuz,*” dediğini aktarmaktadır. Cevaben Ârif Çelebi'nin “*Biz dervişleriz. Bizim nazarımız, Tanrı'nın iradesine bağlıdır. O kimi ister ve memleketi kime verirse, biz de onun tarafındayız ve onu isteriz.*” dediğini aktarmıştır. Bu sözlerine ek olarak Moğol işgalinin Tanrı'nın bir isteği olduğunu, Tanrının Selçuklu topraklarının Moğol idaresine girmesini istediğini ve mülk sahibinin Tanrı

¹⁶⁷ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s.74-75

¹⁶⁸ Efe, *Minyatürlerle Hz. Mevlânâ ve Ailesi*, s.72

¹⁶⁹ Mikâil Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evran-Mevlânâ Mücadelesi*, (Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya), s.114

¹⁷⁰ Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evran-Mevlânâ Mücadelesi*, s.237-239

olduğunu, bu konuda ona söz düşmeyeceğini belirtmiştir. Bu sözler Karamanoğullarına pek ağır gelmiştir. Ancak saygından ötürü bir şey söylememişlerdir.¹⁷¹ Görüldüğü üzere Mevlvî büyükleri kendi siyasi ideolojileri doğrultusunda hareket etmişlerdir.

Veled, kızı Mutahhara Hatun'u Germiyanoğlu Mehmet ile evlenmiştir. Bu evlilikten Süleyman Şah doğmuştur. Süleyman Şah yönetime geçtiği zaman Osmanlı Devleti ile anlaşma yapmıştır. Anlaşma gereği kızı Devlet Hatun'u Osmanlı Devleti'nin dördüncü sultanı Yıldırım Bayezid ile evlendirmiştir. Bu evlilikten Çelebi Mehmet dünyaya gelmiştir. Bilindiği üzere Mevlânâ soyundan gelen kimselere "Çelebi" unvanı verilmekteydi. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu sayılan Çelebi Mehmet'in Mevlânâ'nın dördüncü dereceden torunu olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷²

Mevlevîler yayılma alanı belirlerken, yerleşecekleri beyliklerin kökleşmiş olmasına özen göstermişlerdir. Bunun ispatı olarak Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Mevlvîliğin Osmanlı topraklarında yayılma çabalarının olmamasını örnek olarak gösterebiliriz. Batı Anadolu'daki beylikler Selçuklu sonrası Anadolu'daki köklü beyliklerden olduğu için Bizzat Mevlânâ'nın halefleri tarafından tek tek ziyaret edilmiştir. Ziyaretler sonrasında halefler ziyaret ettikleri bölgelere Mevlvî dervişleri bırakıyor ve zaviyeler açıyorlardı. Bu zaviyelerin gelirleri ise Beyliklerin vakıfları tarafından karşılanmaktaydı.¹⁷³

II. Murat, Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat döneminde gibi Osmanlı sultanları Mevlvîleri çok sevmiş, onlarla yakından ilgilenmiştir. Bu ilgin hakkını veren Mevlvîler, Mevlvîhaneleri sanat akademisine dönüştürmüşlerdir.¹⁷⁴

16. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde, Şîî propagandası yapılmaya başlanmıştır. Özellikle Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde Safevî Devleti'nin körüklediği Şîî propagandası tüm ülkeye yayılmıştır. Osmanlı Devleti Şîîlerin nüfusunu kırmak için halk arasında Sünnî tarikat olan Mevlvîliği desteklemiştir. Bu dönemde Mevlvîhaneler yaygınlaşmış, buralara devlet eliyle vakıflar tahsis edilmiştir.¹⁷⁵

¹⁷¹ Eflaki, *Ariflerin Menkabeleri*, s.294

¹⁷² Mehmet Önder, "Tarih Boyunca Mevlânâ Soy-Fatih Sultan Mehmed Mevlânâ'nın Altıncı Göbekten Torunudur", *III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2003,) s.71-72

¹⁷³ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Efsaneler ve Gerçekler*, (Ankara: İmge Kitapevi, 1999), s.72-73

¹⁷⁴ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, s. 208-209

¹⁷⁵ Tanrıkorur, "Mevlevîyye", s.469

III. BÖLÜM

3. BATI ANADOLU BEYLİKLERİNDE MEVLEVÎLİK

Moğolların Anadolu'yu işgalinden bir müddet sonra Anadolu'da otorite boşluğu yaşanmıştır. Moğol hükümdarları çareyi bölgeye valiler atamakta bulmuştur. Gelen valiler bölgede Moğol hâkimiyetini kabul ettirmeye çalışmıştır. Emir Çoban'ın oğlu olan Timurtaş'ın Anadolu valiliği sırasında özellikle Batı Anadolu'da bulunan beylikler üzerine yoğun baskı uygulamıştır. Emir Çoban ile Ebu Said Han'ın arası açılınca halk nazarında eski itibarını kaybetmiştir. İsyan eden Timurtaş, Anadolu'da tutunamayacağını anlayıp Mısır'a kaçmıştır. Onun gidişiyle Batı Anadolu Beylikleri rahat bir nefes almıştır. Ebu Said Han 'ın 1335 ölümü ile Anadolu'daki İlhanlı tesiri etkisini tamamen kaybetmiştir. Bu durum Anadolu'da bulunan beylikler için muhteşem bir fırsat olmuştur.¹⁷⁶

Saruhan, Menteşe ve Aydınogullarının, buldukları coğrafyanın yakınlığı itibari ile sürekli etkileşim halinde olmuşlardır. Aralarındaki bu durum zaman zaman ortak hareket etmelerine neden olmuştur. Hatta belirli zamanlarda aralarında koalisyonlar kurulmuştur. Örnek vermek gerekirse ortak politikaları olan deniz seferleri, Bizans ve Latin savaşları, bunlara ek olarak son dönemlerinde kendileri için büyük tehlike arz eden Osmanlı Devleti'ne karşı birlikte hareket etmişlerdir.¹⁷⁷

Coğrafyaları itibarı ile uç beyliği olan Aydınogulları Beyliği Saruhanogulları ve Menteşeoğulları Beyliği ekonomik ve siyasi açıdan gayet güçlülerdi. Bu durum güçlü beyliklerde yayılma politikası güden Mevlevî dervişlerinin dikkatini çekmiştir. Dervişler yönünü bu beyliklere çevirmiştir. Mevlevî büyükleri özellikle bu coğrafyalara nüfus etmeye çalışmışlardır. Bu siyaset amacına ulaşmış, Mevlevîlik, bölgede yaygın hale gelmiştir.

Wittek Mevlevî büyüklerinin ve haleflerinin gayesini Batı Anadolu Beyliklerinin savaşlarda aldıkları galibiyet, hızla artan güçlerinden faydalanmak, bu beylikleri kendi çatısı altında birleştirmek, bunun yanı sıra beyliklere nüfuz etmeye çalışan Orta Asya menşeli Türkmen Babalarının tesirinden kurtarmak olarak açıklamıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.18

¹⁷⁷ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.108

¹⁷⁸ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği 13-15'inci Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, Çev., O. Ş. Gökyay, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1944), s.60-61

3.1. Mentешеoğulları Beyliği

Bizans için 1202-1204 yıllarında yapılan 4. Haçlı Seferi sonun başlangıcı olmuştur. İznik ve Trabzon Rum imparatorluğu olarak ikiye bölünen Bizans devleti, 1261 yılında İstanbul'un geri alınmasına kadar geçen süre zarfında Anadolu'da tutunma çabası içerisinde girmiştir. İznik'te tahta oturan VIII Mikhaıl Palaiologos, (1259-1282) İstanbul'da tahta çıktığı zaman Bizans halkına kaybettikleri toprakları tek tek alacağına yönelik büyük vaatlerde bulunmuştu. Bu doğrultuda topraklarını genişletmek için yönünü batıya çevirmiştir.¹⁷⁹ Anadolu'ya da ücretli askerleri bırakmıştır. Bir müddet sonra maaşlarını alamayan askerler gevşemeye başladı, bölge iyiden iyiye savunmasız kaldı. Bu durum bölgenin Türk hâkimiyeti altına girmesini kolaylaştırdı. Bunun yanı sıra Bizans'ın kendi vatandaşlarına yüklediği ağır vergiler altında ezilen Bizans vatandaşları Türk hâkimiyeti altına girmeyi adeta bir kurtuluş olarak gördüler. Batı seferinden dönen VIII Mikhaıl Palaiologos, Türk Beyliklerini ilerleyişini durdurmak için seferler düzenlediyse de herhangi bir sonuç elde edememiştir.¹⁸⁰

Türk akınlarını bir türlü durduramayan Bizans Devleti ittifak arayışı içerisinde girmiştir. Bu doğrultuda Anadolu'da işgalci kuvvet olan İlhanlılarla evlilik yolu ile akrabalık bağı kurmaya çalışmıştır. İlhanlı hükümdarına bir Bizanslı prenses göndermiştir. Fakat prenses Tebriz'e Gazan Han'ın yanına ulaşmadan Gazan Han ölmüştür. Böylece ittifak arayışı da sonuçsuz kalmıştır.¹⁸¹

Batı Anadolu'daki otorite boşluğunu fark eden Mentеше Bey, bölgeye taarruz hareketlerini başlatmıştır. 1261 yılında Karya¹⁸² bölgesi Türk topraklarına katılmıştır. Muğla, Fethiye, Aydın, Sultanhisar, Çine, Peçin, Balat mevzilerini tek tek almıştır. Fazla askeri gücü olmamasına rağmen fetih hareketlerine devam eden Mentеше Bey uzun ve istikrarlı kuşatmalar sonucunda 1282 yılında da Tralles (Güzelhisar) olarak bilinen, bugünkü Aydın bölgesini fethetmiştir.¹⁸³

Mentеше Beyliği, Yıldırım Bayezid'in Anadolu'da siyasi bütünlüğü kurma politikası gereği Osmanlı topraklarına katılmak durumunda kalmıştır. Ancak Ankara savaşı sonrası Osmanlı

¹⁷⁹ Wittek, *Mentеше Beyliği 13-15'inci Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, s.15

¹⁸⁰ Ayönü, "Mentеше Oğulları Beyliği", *İslam Tarihi ve Medeniyeti 11 (Anadolu Beylikleri)*, s.57-62

¹⁸¹ Fahameddin Başar, "Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri", (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991), s.93

¹⁸² Karya: Gerekçe olan bu sözcük bugün Muğla dolaylarını kapsayan, Anadolu'nun güneybatısına verilen isimdir.

¹⁸³ Tuncer Baykara, *Aydınoğlu Gazi Umur Bey*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), s.5

Devleti ağır bir yenilgi almış ve Fetret Devri'ne girmiştir. Bu süre zarfında Aydınogulları, Germiyanogulları, Saruhanogulları, Menteşeoğulları gibi birçok Beylik tekrar bağımsızlığını kazanmıştır. Fakat bu durum fazla uzun sürmemiştir. Fetret Devrinden çıkan Osmanlı Devleti hızla tekrar eski gücüne kavuşmuştur. II. Murat döneminde Menteşe Beyliği tekrar kurulmamak üzere yıkılmıştır.¹⁸⁴

3.1.1. Menteşeoğulları Beyliği'nin Hükümdarları

Menteşe Bey (1261-1282)

Selçuklu emiri ve eski Sivas valisi Hacı Bâhâeddin Bey'in oğludur.¹⁸⁵ Menteşe Bey'de babası gibi Selçuklu emiridir. Bilgili, anlayışlı, dürüst birisi olduğu için Anadolu Selçuklu Devleti tarafından Batı Anadolu'nun güney kesimine uç beyi veya Melik-i sahil olarak tayin edilmiştir. Moğol istilası yüzünden Selçuklu Devleti güç kaybedince II. Gıyâseddîn Mesut'un 1. Saltanat döneminde Karya bölgesini alarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Karya bölgesi daha sonra Menteşe ili diye anılmaya başlamıştır. Doğumu ve ölüm tarihi hakkında net bilgi mevcut değildir.¹⁸⁶

Menteşeoğlu Mesut Bey (1282-1320)

Mesut Bey hâkimiyet alanını pekiştirmek için deniz seferlerine önem vermiş, bunun için Menteşe Beyliğinin ilk donanmasını kurmuştur. Rodos'u almak niyeti ile kuşatmış, uzun uğraşları sonucu Rodos'u fethetmiştir. Ancak bu fetih kalıcı olamamıştır. Çünkü Sen Jean şövalyeleri Papa'dan yardım istemiş on yıl kadar Menteşe hâkimiyetinde kalan Rodos'u tekrar almışlardır.¹⁸⁷ Bu girişim Mesut Bey döneminin en önemli siyasi hamlesidir.

Menteşeoğlu Şücaüddîn Orhan Bey (1320-1341)

1322 yılında Anadolu'dan geçen Memlüklü seyyah Şihâbeddîn b. Fazlullâh el-Ömerî, "Ordusunda yüz bin veya daha fazla asker vardır. Kınına hiç girmeyen, hiç körelmeyen bir kılıcı vardır. Çevresini saran tüm düşmanlarıyla ister Müslüman ister kâfir olsun ya merdâne bir şekilde ya da hileye başvurarak sürekli savaşır. Gemicilik ve binicilikte ustadır. Gece gündüz silahlıdır ve hatta istirahat ederken bile silahlarını çıkarmaz. O da düşmanları da korkunç ve hatıralardan silinmez çarpışmalarda zorlu olduklarını

¹⁸⁴ Mehmet Ersan, "Menteşe Beyliğine Ait Vakıfların Osmanlılar Zamanındaki Durumu (XIV. Yüzyıl)", *Türk Dünyası İnceleme Dergisi*, S.IV, İzmir, 2000, s. 57

¹⁸⁵ Ali Rıza Haksess, *Muğla Menteşe Büyükleri*, (Muğla: T.C. Muğla Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, 1999), s.16

¹⁸⁶ Haksess, *Muğla Menteşe Büyükleri*, s.17-18

¹⁸⁷ Ayönü, "Menteşe Oğulları Beyliği", *İslam Tarihi ve Medeniyeti 11 (Anadolu Beylikleri)*, s.66

göstermiştir. Hemen her yerde zafer onun yoldaşdır.”¹⁸⁸ diyerek Orhan Bey’e olan hayranlığını dile getirmiştir.

Aydınoğlu Mehmet Bey’in ortanca oğlu Süleyman Şah Şücaeddîn Orhan Bey’in kızı ile evlidir. Süleyman Şah Umur Bey’le olan bir husumetten ötürü baba ocağını terk edip Menteşe Beyliği’ne gitmiştir.¹⁸⁹

El- Ömerî, Batı Anadolu beyliklerinden bahsederken Menteşeoğlu Orhan Bey hakkında Siyasi olarak diğer Batı Anadolu Beyliklerinden üstün bir konumda olduğunu dile getirmektedir.¹⁹⁰

Şücaüddîn Orhan Bey, uzun boylu kalıplı bir yapıya sahiptir. İyi ahlaklı, ilime önem veren âlim ve fakihleri koruyup kollayan bir hükümdardır. Genellikle çeşitli alanlarda uzman kişilerden oluşan bir grubu daima yanında bulundururdu. İbn Batuta Orhan Bey’i övmekle bitirememekte misafirperverliğine hayran kaldığını dile getirmektedir.¹⁹¹

Menteşeoğlu İbrahim Bey (1341-1359)

Babası Orhan Bey’in saltanat dönemin de Muğla’da valilik yapmıştır. Babasının ölümü üzerine beyliğin başına geçmiştir.¹⁹² İbrahim Bey’in; Musa, Ahmet ve Mehmet isminde üç oğlu vardır. Ölmeden önce beyliğin topraklarını taksim eden İbrahim Bey, Musa Bey’e Balat ve Milas, Ahmet Bey’e Marmaris ve Fethiye, Mehmet Bey’e Muğla’yı vererek beyliğin siyasi bütünlüğünü ortadan kaldırmıştır.¹⁹³ İbrahim Bey’in ölümünden sonra herkes bulunduğu bölgede hâkimiyetini ilan etmiştir.¹⁹⁴

Hayırsever bir zat olan İbrahim Bey, Balat’a bir Ulu Cami yaptırmıştır. Cami giderleri için bir hamam birçok tarla, nakit para ve Büyük Menderes nehri üzerinde yük taşımacılığı yapan bir geminin gelirlerini vakfetmiştir.¹⁹⁵

İbrahim Bey döneminin en önemli hadiselerinden birisi Aydinoğlu Umur Bey ile Haçlılara karşı yaptığı ittifaktır. Fakat bu ittifak Umur Bey’in şehit edilmesi ile sonuçsuz

¹⁸⁸ Şihâbeddîn b. Fazlullâh el- Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, çev. Ahsen Batur, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2014), s.169

¹⁸⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malumat*, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1929), s.171

¹⁹⁰ Şihâbeddîn b. Fazlullâh el- Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, s.169

¹⁹¹ İbn Batûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, s.411-412

¹⁹² Hakses, *Muğla Menteşe Büyükleri*, s.22

¹⁹³ Ayönü, “*Menteşe Oğulları Beyliği*”, *İslam Tarihi ve Medeniyeti 11 (Anadolu Beylikleri)*, s.67

¹⁹⁴ Vedat Turgut, “Menteşe Bey’in İsmi, Menşe’i ve Menteşeoğulları’ nın Vakıflarına Dair”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 49/49, 2017, s.39

¹⁹⁵ Hasan Demirtaş, “Balat ve Çine Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, S.54, 2020, s.286

kalmış, Haçlılar yönünü Menteşe Beyliğine çevirmişlerdir.¹⁹⁶ İbrahim Bey'in ölüm tarihi bilinmemektedir. Aydın ilinde bulunan Eskiçine mevkiinde Ahmet gazi tarafından yaptırılan bir türbeye defnedilmiştir.¹⁹⁷

Menteşeoğlu Musa Bey (1359-1374)

Babası İbrahim Bey'in ölümünden sonra Peçin, Balat ve Milas'ta hâkimiyetini ilan etmiştir.¹⁹⁸

Menteşeoğlu Gıyâseddîn Mehmet Bey (1359-1390)

İbrahim Bey'in taksiminden sonra beyliğin Muğla kolunda hâkimiyet süren Mehmet Bey'in, Mahmut ve İlyas adında iki oğlu vardır. Mehmet Bey'in oğlu Mahmut Bey Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmuş, Germiyanoglu Süleyman Şah'ın kızı ile Yıldırım Bayezid'in düğününe gitmiş bunun yanı sıra I. Murat'ın şehit edildiği I. Kosova savaşına asker göndermiştir. Ancak Mahmut ve İlyas'ın saltanat mücadelesinde Mahmut Bey kardeşi İlyas'a yenilmiş Osmanlı Beyliğine sığınmıştır.¹⁹⁹ Babaları Mehmet Bey ve oğlu İlyas Bey Mahmut'un aksine Osmanlı ile savaş halinde bulunan Karamanoğulları ile ittifak yapmıştır. Bu ittifaka öfkelenen Yıldırım Bayezid Menteşe Beyliğini topraklarına katmıştır. Mehmet Bey ve İlyas Bey İsfendiyoğullarına sığınmışlardır.²⁰⁰

1402 Ankara Savaşı sonrasında Osmanlı, Fetret Devrine girince rahatlayan beylikler tek tek bağımsızlığını ilan etti. Menderes dolaylarına gelen Timur, kendisine tabilik bildiren Mehmet ve İlyas Bey'e tabilik alameti olarak taç ve kemer hediye etti. Bunun altına kalmayan Mehmet Bey'de Timur'a kıymetli hediyeler sundu. Ancak bir yıl bile geçmeden 1403 yılında Mehmet Bey vefat etti Beyliğin başına oğlu İlyas Bey geçti.²⁰¹

Menteşeoğlu Gazi Ahmet Bey (1359-1391)

Babası İbrahim Bey'in beylik topraklarını paylaşırması sonucu Marmaris ve Fethiye'de hüküm süren Ahmet Bey, kardeşi Musa Bey'in erken ölümü ile Milas ve Beçin ve Balat dolaylarını zapt edip Beçin'i hâkimiyeti altındaki toprakların merkezi yapmıştır. Diğer taraftan tıpkı Aydınoglu Umur Bey gibi Rodos adasına başarılı seferler düzenlemiştir. Bu seferler sonucunda kendisine "Gazi" ve "Sultaü's-Sevahil unvanı verilmiştir. Rodos'un

¹⁹⁶ Ayönü, "Menteşe Oğulları Beyliği", *İslam Tarihi ve Medeniyeti 11 (Anadolu Beylikleri)*, s.67

¹⁹⁷ Hakses, *Muğla Menteşe Büyükleri*, s.22

¹⁹⁸ Erdoğan Merçil, "Menteşeoğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: İslam Araştırma Merkezi, 2004), s.153

¹⁹⁹ Ayönü, "Menteşe Oğulları Beyliği", *İslam Tarihi ve Medeniyeti 11 (Anadolu Beylikleri)*, s.68

²⁰⁰ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, Haz. İsmail Parmaksızoğlu, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999), s.194-200

²⁰¹ Ayönü, "Menteşe Oğulları Beyliği", *İslam Tarihi ve Medeniyeti 11 (Anadolu Beylikleri)*, s.69

yanı sıra Kıbrıs adasına da başarılı seferler düzenleyen Ahmet Bey; Kıbrıs, Venedik ittifakının kurulmasına neden olmuştur.²⁰²

Ahmet Bey babası gibi hâkimiyeti alanındaki bölgelere pek çok vakıf kurmuştur.²⁰³ Kurduğu bu vakıfların içerisinde bulunan Mevlevîhane sayesinde kendisinin Mevlevî olduğunu söylemek mümkündür.²⁰⁴

1391 yılında vefat eden Ahmet Bey Beçin'e defnedilmiştir. Ölümünden sonra bazı kimseler yerine geçmeye çalıştılsa da tutunamamış bölge Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir.²⁰⁵ 1391-1402 yılları arasında Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır.

Menteşeoğlu İlyas Bey (1402-1424)

İlyas Bey'in hükümdarlığı Osmanlı Devleti'nin Fetret Dönemi'ne denk gelmektedir. İlyas Bey, Yıldırım Bayezid'in çocukları arasında yaşanan taht kavgasına müdahil olmuştur. Çelebi Mehmet'e karşı İsa Çelebi'yi desteklemiştir. İsa Bey'i alaşağı eden Çelebi Mehmet, yönünü Batı Anadolu'ya çevirmiştir. Panikleyen Saruhanoğlu Hızırşah Bey, Aydınoğlu Cüneyd Bey ve İlyas Bey ittifak kurmuşlardır. Çelebi Mehmet bu ittifakı ağır bir şekilde yenmiştir. Saruhanoğlu Hızırşah bu mücadelede hayatını kaybederken Cüneyd ve İlyas Bey Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini tanımak zorunda kalmıştır. Oğulları Üveys ve Ahmet Bey'i Osmanlı Devleti'ne rehin olarak vermiştir.²⁰⁶

İlyas Bey'den sonra hükümdarlık yapan Üveys ve Ahmet Bey döneminde II. Murat Mentеше Beyliği topraklarını ele geçirmiştir. Üveys ve Ahmet Bey'i de Bedevi Çardak denen kaleye hapis etmiştir. Osmanlı Devleti'nin nüfusuna geçen Mentеше toprakları önde gelen Paşalarından olan Balaban Paşa'nın idaresine verilmiştir.²⁰⁷

3.1.2. Mentешеođulları Beyliği'nde Mevlevîlik

Menteşe Beyliğinde Mevlevîliğin ortaya çıkışı, Mesut Bey döneminde olmuştur. Ârif Çelebi'nin Mevlevîliği yaymak için Anadolu'yu karış karış gezdiğine daha önce değinmiştik. Bu gezilerden biriside Mentеше Beyliğine olmuştur.

²⁰² Ayönü, *Menteşe Oğulları Beyliği*, *İslam Tarihi ve Medeniyeti 11 (Anadolu Beylikleri)*, s.68

²⁰³ Turgut, "Menteşe Bey'in İsmi, Menşe'i ve Mentешеođulları'nın Vakıflarına Dair", s.39

²⁰⁴ Fatih Sarıkaya, "Anadolu Beyliklerinde Dini Hayat (Aydınoğulları, Mentешеođulları ve Saruhanoğulları)", (Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), s.185

²⁰⁵ Ayönü, "Menteşe Oğulları Beyliği", *İslam Tarihi ve Medeniyeti 11 (Anadolu Beylikleri)*, s.68

²⁰⁶ Ayönü, *Menteşe Oğulları Beyliği*, *İslam Tarihi ve Medeniyeti 11 (Anadolu Beylikleri)*, s.70

²⁰⁷ Müneccimbaşı Ahmed B. Lütfullah, *Camii'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, Çev. Ahmed Ağırakça, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), s.196

Ahmet Eflâkî 'den edindiğimiz bilgilere göre Menteşeoğlu Mesut Bey, vilayetin şeyh ve bilginlerini bir araya toplayıp Ârif Çelebi'ye sema düzenlemişlerdir. Menteşe Beyliği'nin çok önem verdiği bir Türk şeyhi toplantıya katılır. (Eflaki bu şeyhin adını vermemiştir). Yalnız bu şeyhin bölgede çok saygı gördüğünü hatta Mesut Bey'in eşinin dahi bu şeyhe büyük saygı duyduğunu söylemektedir. Bu kişi Ârif Çelebi'ye selam dahi vermeden toplantı meclisine katılır başköşeye oturur. Ârif Çelebi ise semaha başlar. Bu zatın elinden tutup semaha çeker ve şu rubaiyi okur: “*Âşıklar yokluk yoluna ayak basınca dosttan başkasının varlığından tamamı ile kurtulurlar. Bu yersiz ve aldatan süslü varlıktan fani olurlar ve âşıklara yakışacak bir şekilde bu âlemden fırlayıp giderler.*” der ve şeyhin elini bırakır. Şeyh ağzından köpükler çıkararak yere düşer birkaç gün içerisinde de ölür. Bu hadise Menteşe yöresinde kulaktan kulağa yayılır. Bu hadiseden sonra birçok kişi Ârif Çelebi'yi görmeye gelip, Mevlevî olmuştur. Hatasını anlayan Mesut Bey Ârif Çelebi'ye hediyeler yollayıp kendisinden özür diledi. Mesut Bey bu hadiseden sonra Mevlevîliği kabul etmiştir. Oğlu Şücaeddin Orhan'ı da Ârif Çelebi'ye mürit yapmıştır.²⁰⁸

Paul Wittek yukarıda geçen Mesut ve Ârif Çelebi'nin karşılaşmasına değinerek Mevlevîlerin Orta Asya kökenli Türkmen şeyhlerinin nüfusunu kırma çabası içinde olduklarını söylemektedir. Bunlara ek olarak Ârif Çelebi'nin bu kayıttan önce Menteşe iline gittiğini iddia etmektedir. Wittek iddiasını Mesut Bey ve Ârif Çelebi'nin dostane ilişkilerinin ilk tanışmada olmayacak kadar samimi olmasına dayandırmaktadır.²⁰⁹

Mevlevîliğin Muğla'ya gelişi birçok kaynakta Sâlih Hüdâyî döneminde olduğu söylenmektedir. Bu bilgi doğru bir bilgi değildir. Yukarıda da değindiğimiz gibi Mevlevîlik Muğla'ya Mesut Bey döneminde gelmiştir. Ahmet Bey döneminde Balat'ta Menteşeoğulları tarafından yapılan Ahmet Bey Mevlevîhanesi, Hüdâyî Dede'nin kurduğu Mevlevîhane'den daha eskidir.

Mevlevîliğin kurumsallaşması Sâlih Hüdâyî döneminde olmuş, halefi İbrahim Şahidi döneminde bölge halkı için yaşam şekli haline dönmüştür. Öyleki Evliya Çelebi Seyahatnamesinde bölgede yaşayan kadınların kapalı çarşafı; erkeklerin ise külahlarının üzerine Mevlevî sarığı sardıklarını söylemektedir.²¹⁰

²⁰⁸ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s.244-245

²⁰⁹ Wittek, *Menteşe Beyliği 13-15'inci Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, s.60

²¹⁰ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), s.223

Şâhidî'nin Gülşen-i Esrar isimli eserinde Muğla'nın ücra yerlerinde kalan köylerde bile Mevlevîhanelerin açıldığını öğrenmekteyiz. Bu durum 16. Yüzyılda Muğla'nın Mevlevîliğin gelişimi açısından ne kadar önemli bir bölge olduğunun göstergesidir. Ayrıca Mevlevîliğin yalnız şehir merkezlerinde değil köy ve kasabalarda da teşkilatlandığının kanıtıdır.²¹¹

3.1.3. Mentешеoğulları Beyliği Topraklarında Bulunan Mevlevîhaneler

Sultan Veled'in Mevlevîlik postuna oturmasını müteakip senelerde tarikat teşkilatlanmaya başlamıştır. Mevlevîliğe davet edecekleri kişileri seçerken, zengin ve siyasi açıdan güçlü kimseler arasından seçmeye özen göstermişlerdir. Mevlevîliği kabul eden bu beyler, Tarikatın halk arasında yayılması için Mevlevîhaneler kurmuşlardır. Mevlevîhaneler kısa sürede İslam coğrafyasının geneline yayılmıştır.²¹²

3.1.3.1. Ahmet Bey Mevlevîhanesi

Menteşeoğlu Ahmet Gazi 34 yıllık hükümdarlığı (1359-1391) sırasında Beçin, Fethiye, Balat, Milas dolaylarında çeşitli medrese, hamam, zaviye, imarethane gibi sosyal kurumların yanı sıra cami ve Balat'ta bulunan Mevlevîhane gibi dini kurumlar da yaptırmıştır.²¹³

Balat bölgesi 1374 yılına kadar Ahmet Bey'in kardeşi Musa Bey'in idaresi altındaydı. 1374 yılında Musa Bey'in ölümü ile bölge Ahmet Bey'in idaresine geçmiştir. Fakat Balat bölgesinin uzun süre Ahmet Bey'in hâkimiyetinde kalmamıştır. 1389 yılında Mehmet Bey'in oğlu Mahmut'un idaresi altında olduğu bilinmektedir.²¹⁴ Bu bilgiler doğrultusunda Ahmet Bey döneminde yapıldığı bilinen Mevlevîhane 1374-1389 yılları yapıldığını söylemek mümkündür.

1530 tarihli muhasebe kayıtlarına göre, Ahmet Gazi Mevlevîhane'nin gelirleri için Balat' a bağlı Avşar köyünün vergilerini ve muhtelif yerlerden gelen vergileri tahsis etmiştir.²¹⁵ Bunlar: 980 akçe değerinde bir adet toprak parçası, Balatta bulunan değirmende

²¹¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ 'dan Sonra Mevlevîlik*, s.228

²¹² Sezai Küçük, "Mevlevîyye" Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür, Ed. Semih Ceylan, (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), s.499

²¹³ Demirtaş, "Balat ve Çine Vakıfları", s.286

²¹⁴ Merçil, "Menteşeoğulları", s.153

²¹⁵ Demirtaş, "Balat ve Çine Vakıfları", s.286

günlük 1 akçe, yine Balat'ta bulunan bağ ve bahçe, Varvil adı verilen tuzladan senelik bir miktar tuz,²¹⁶

1562- 1563 yıllarında tutulan mufassal defterlerinde Mevlevîhanenin gelirleri “*Afşar Köyü Resm-i çift ve Bennâk ve Kara 392 akçe, Yortan Köyü sınırında iki parça toplam 40 dönüm arazinin öşür geliri 764 akçe, aynı köyde Armud yeri denilen 100 dönüm has yerde ortaklık suretiyle ekimiyle elde edilen hasılatın öşür 556 akçe, Bülekd Kavak mevkiinde mukata'a-i zemin 20 akçe, Afşar köyünde toplam 70 dönüm kadar yer 180 akçe, Akçapınar'da bir parça yer 80 akçe, Peçin'de bir parça yer, 30 akçe, zaviye civarında 20 dönüm yer 10 akçe, Kablıca adlı köyde keşti geliri 360 akçe, Balat yağhanesinden yılda iki batman yağ (belirtilmemiş), Varvil tuzlasından bir müd baha 300 akçe, Balat'ta Lalaoğlu hamamı adlı hamamdan yevmî 1 (ancak hamam harap) 360 akçe Peçin'de bir pare meçhul yer(miktar belirtilmemiş).*²¹⁷ Toplan 4000 akçe tutarında gelir Mevlevîhane için tahsis edilmiştir.²¹⁸ Mevlevîhanenin gideri olarak yalnız 120 akçe değerindeki çeşme kaydedilmiştir.²¹⁹

XVII. yüzyıldan sonra Mevlevîhanenin durumu hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Ancak bir müddet sonra değirmenin harap olduğu, Varvil adı verilen tuzladan tuz alınmadığı ve diğer akarlardan da gelir gelmediği kayıtlara geçmiştir.²²⁰

3.1.3.2. Şemseddîn Mevlevîhanesi

Bugünkü Kurbanzade Cami'nin bulunduğu mevkide de bir Mevlevîhanenin varlığı kayıtlara geçmiştir. Yapılış tarihi Mentеше Beyliğinin son önemine denk geldiği tahmin edilmektedir. Mevlevîhanenin Postnişini Şeyh Şemseddin'dir. Mevlevîhane, yapıldığı dönemlerde fakir fukaraya, dervişlere yiyecek temin etmektedir. Yemeklerin yapımı ve dağıtımından Kazancı Dede sorumludur. Mevlevîhane'nin ekmeğini Seyyid Kemaleddin'in kardeşi Hamursuz Dede yapmaktadır. Böylece Mevlevîhanenin imarethane özelliği olduğunu öğrenmekteyiz.²²¹

²¹⁶Ersan, “Menteşe Beyliğine Ait Vakıfların Osmanlılar Zamanındaki Durumu (XIV. Yüzyıl)”, s.60-61

²¹⁷ Telci, “Beylikler Devrinin İki Önemli Şehri Ayasuluğ ve Balat'taki Mevlevîhanelerin XVI. Yüzyıldaki Durumu”, s.459

²¹⁸ Vedat Turgut, “Menteşe Bey'in İsmi Menşei ve Menteseoğulları'nın Vakıflarına Dair”, *Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies*, XLIX (2017), s.40

²¹⁹ Tuncer Baykara, “Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyılın Sonlarında)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 14/1, 1999, s.5

²²⁰ Ersan, “Menteşe Beyliğine Ait Vakıfların Osmanlılar Zamanındaki Durumu (XIV. Yüzyıl)”, s.61

²²¹ Hakses, *Muğla Mentese Büyükleri*, s.44

Ali Rıza Haksess, Şemseddin Mevlevîhanesinin kuruluş tarihinin Hüdâyî Dede tarafından kurulan Muğla Mevlevîhanesinden önce olduğunu ve Hüdâyî Dede'nin bir dönem burada şeyhlik yaptığını söylemektedir. Daha sonra Şeyh Kemaleddin'in zaviyesinin olduğu yere yeni bir Mevlevîhane yapıldığını, böylece bir müddet iki Mevlevîhanenin de aynı zaman diliminde açık kaldığını söylemektedir.²²²

Haksess, İbrahim Şâhidî Dede'nin Kanuni Sultan Süleyman'la Mevlevîhanenin nakli için görüştüğünü. İsteğine olumlu cevap alınca padişah fermanı ile Şemseddin Mevlevîhanesini Seyyid Kemaleddin'in türbesinin bulunduğu mevkie naklettiğini söylemektedir.²²³ Şâhidî Dede, bu girişimi ile iki Mevlevîhaneyi aynı yerde birleştirmiştir.

Şahidi'nin postnişini olduğu Muğla Mevlevîhanesine yakın bir konumda Şemsiyye zaviyesi adında bir zaviyenin varlığı kayıtlara geçmiştir.²²⁴ Mevlevîhanenin, bahsettiğimiz bu zaviyeye ait olma olasılığı yüksektir.

3.1.3.3. Muğla Mevlevîhanesi

Hüdâyî Dede ilk tahsilini Emir Sultan'ın yeğeni Şeyh Seyyid Kemâleddin'den almıştır.²²⁵ Hüdâyî Dede yaşı kemale erince Mevlevîlik yoluna baş koymuştur. Bu uğurda Anadolu'nun muhtelif yerlerini gezmekle kalmamış Irak ve Acem coğrafyasını da gezmiştir. Hüdâyî Dede'nin namı Osmanlı sarayına kadar gitmiştir. İstanbul'da bulunduğu bir zaman diliminde sadrazamın teşviki ile Fatih Sultan Mehmed'in huzuruna çıkarılır. Padişah, Hüdâyî Dede'nin kişiliğine ve sohbetine hayran kalır. Veda zamanı geldiğinde, Fatih Sultan Mehmet dile benden ne dersen! der. Bunun üzerine Hüdâyî Dede, hocası Seyyid Kemaleddin'in de kabrinin bulunduğu yerin kendisine Mevlevî Zaviyesi olarak bağışlanmasını ister. Bunun üzerine sultan arazinin kendisine verilmesini buyurur.²²⁶ Mevlevîhane şehrin kuzey istikametinde bulunmaktadır. 1453-57 yılları arasında yapılmıştır. İçerisinde semahane cami türbe ve sessizlik odaları vardır.²²⁷ 90 küsur yaşına

²²² Haksess, *Muğla Menteşe Büyükleri*, s.44

²²³ Haksess, *Muğla Menteşe Büyükleri*, s.44

²²⁴ M. Askeri Küçükaya, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Tasavvuf (Tarikatlar- Şeyhler-Tekkeler-Ziyaretgahlar)*, (İstanbul: Mostar Yayınları, 2011), s.216

²²⁵ Namık Açıkgöz, "Muğla Mevlevîhanesi" Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü Yayınları: 101 Bildiriler Serisi: 4/ 1: 2017, s.293-294

²²⁶ Mustafa Çıpan, "Konya Mevlânâ Müzesi Hazine-i Evrâk Arşivi'ndeki Belgelere Göre Muğla Mevlevîhanesi", *Türkiyat Araştırma Dergisi*, 2/2, 1996, s.233

²²⁷ Ahmet Kuş, İbrahim Dıvarcı ve Feyzi Şimşek, *Türkiye Mevlevîhaneleri Fotoğraf Albümü*, (Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006), s.235

kadar yaşadığını bildiğimiz Hüdayî Dede ömrünün son dönemlerini elleriyle kurduğu bu Mevlevîhane'de geçirmiştir.²²⁸

Kuruluş tarihi göz önünde bulundurulduğunda, Anadolu'da kurulan en eski Mevlevîhaneler arasında sayılmaktadır. Öğleki 1491 yılında kurulan İstanbul'da bulunan Galata Mevlevîhane'sinden bile önce kurulmuştur.²²⁹

Evliya Çelebi Muğla'dan geçerken Mevlevîhane'ye uğrama imkânı bulmuştur. Mevlevîhane içerisinde bulunan sıbyan mektebinde öğrencilere çok kaliteli eğitim verildiğini, sayı olarak ise binden fazla öğrencinin olduğunu dile getirmiştir. Evliya Çelebi öğrenme güçlüğü çeken kimselerin, burada eğitim alarak bu problemine kısa zamanda çare bulduklarını söylemiştir.²³⁰ Mektebin kapısında:

“Makâm-ı sâht sahib-hayr-ı mün'im,

Muallimhaneî mîkerd kâ'im,

Be-emreş Şahidî mî güft tarih,

*Mu'allimhane âbâdân dâ'im.”*²³¹ yazmaktadır.

Muğla'da Camikebir mahallesinde bulunan Mevlevîhane, 18. yy kadar Mevlevîhane olarak kullanılmış, daha sonra camiye çevrilmiştir. Eski Mevlevîhanenin bahçe içerisinde Şeyh Seyyid Kemâleddîn, Hüdâyî Dede ve Şuhudi Dede'nin kabri bulunmaktadır.²³²

3.1.3.4. Marmaris Mevlevîhanesi

Sarıca Mahallesinde değirmen Çayı adı verilen bölgededir. Kesin olmamakla birlikte 16. Yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. Mevlevîhane Sarıcana Yörük Fatma Zaviyesi ve türbesinin yanına kurulmuştur. Mevlevîhaneye son olarak 1835 yılında tadilat yapılmıştır. Bu onarıma ait kitabede adı Haşim Dede Tekkesi olarak geçmektedir. 1987 yılında yıkılan yapıya eski kitabesi geri takılmıştır. Mevlevîhanenin kendine ait su kuyusu ve içerisinde bazı kişilere ait mezarlıklar mevcuttur.²³³

²²⁸ Çıpan, Konya Mevlânâ Müzesi Hazine-i Evrâk Arşivi'ndeki Belgelere Göre Muğla Mevlevîhanesi”, s.233

²²⁹ Açıkgöz, *Muğla Mevlevîhanesi*, s.294

²³⁰ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s.202

²³¹ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s.222

²³² Canlı Sav, *Muğla ve Çevresindeki Tarikatlar ve Önemli Temsilcileri*, s. 23-24

²³³ Kuş, *Dıvarcı, Şimşek, Türkiye Mevlevîhaneleri Fotoğraf Albümü*, s.244

3.1.4. Mentешеoğulları Beyliği Topraklarında Bulunan Mevlevî Şeyhleri

Şeyh Seyyid Kemâleddîn (D. ?/?- Ö. 830/1430)

Doğum tarihi net olmamakla birlikte Yıldırım Bayezid ve Çelebi Mehmet döneminde yaşadığı miladi 1430 yılında öldüğü kayıtlara geçmiştir.²³⁴ Buhara'dan Bursa'ya gelen Emir Sultan'ın kız kardeşinin oğludur. Çevresinde sevilen sayılan bir kişidir. Bu yüzden çevresinde çok müridi olmuştur.²³⁵

Kendi adına zaviye yaptırmış, burada insanlara bir müddet ilim irfan öğretilmiştir.²³⁶ Zekai Eroğlu, Seyyid Kemaleddin'in Mevlevîliğe intikaline şüphe ile yaklaşırken²³⁷ Ali Rıza Hakses Mevlevî olduğunu net bir şekilde söylemektedir.²³⁸

Bazı kaynaklarda Şeyh Seyyid Kemaleddin'in Bursalı olduğunu Hüdâyî Dede'nin de Bursa'ya gidip kendisinden eğitim aldığını söylemektedir. Bu bilgi birçok kaynakla çelişmektedir.²³⁹ Burada karışıklığa sebep olan kişi Seyyid Kemaleddin'in değil dayısı Emîr Sultan'ın Bursalı oluşudur. Gâzi Pehlivan, oğlu Hüdâyî Dede'yi de alıp Muğla'ya yerleşmiştir. (İlerleyen sayfalarda bu konuya ayrıntılı değinilecektir.) Ölümüne yakın oğlu Hüdâyî'yi ona emanet etmiştir²⁴⁰. Hüdâyî Mevlevîliğe intikal ettikten sonra dergâh olarak hocasının kabrinin bulunduğu yeri seçmiş ve Muğla'da bulunan Mevlevîhane'yi yaptırmıştır.

Seyyid Kemâleddîn'e ait menkıbeler

1. Mezarı üzerinde bulunan türbenin fırlatılması

Evliya Çelebi'nin bahsettiği önemli yapılardan biriside Seyyid Kemaleddin'e ait olan türbedir. Türbe şehrin kuzeyinde kaleye yakın bir mevkidedir. Seyyid Kemaleddin'in türbesi etrafı duvarlarla çevrili üzeri açık bir halde bulunmaktadır.²⁴¹ Seyyid ölümünden sonra kabrinin bulunduğu yerin çevrilmesini istememiştir. Ölümü sonrası sevenleri bu vasiyetini göz ardı edip mezarının üzerine türbe yapmışlardır. Ertesi sabah kabri ziyarete

²³⁴ Hakses, *Muğla Mentеше Büyüklere*, s.44

²³⁵ Sâhîh âhmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, Haz. Cem zorlu, (İstanbul: İnsan Yayınları,2011), s.230

²³⁶ Canlı Sav, *Muğla ve Çevresindeki Tarikatlar ve Önemli Temsilcileri*, s.72

²³⁷ Zekai Eroğlu, *Muğla Tarihi*, (Muğla: Muğla Belediyesi Kültür Yayını, 2011), s.91;

²³⁸ Hakses, *Muğla Mentеше Büyüklere*, s.42

²³⁹ Betül Saylan, *Mevlânâ Ailesi ve Mevlevîlik'te Çelebilik Makâmi-Sefine-i Nefise Mevlevîyan Örneği* (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul, 2013) s.166

²⁴⁰ Sâhîh âhmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s.230-231

²⁴¹ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s.223

gelenler, bir gün önce yapılan türbenin fırlatılmış ve paramparça bir vaziyetteyken mezarın sapa sağlam orada durduğunu görmüşlerdir.²⁴²

Ardıç ağacında badem yetiştirilmesi

Evliya Çelebi Seyyid Kemaleddin'in ne kadar keramet sahibi bir insan olduğunu uzun uzun anlatmıştır. Özellikle başucunda bulunan büyük ardıç ağacına sık sık değinmiştir. Çünkü o zaman bölgede böyle ağaçlar bulunmamaktadır. Bu yüzden Evliya Çelebi, bunun bir keramet olduğunu düşünmektedir. Çelebi, bu ağacın içerisine on insanın rahatça sığabileceği büyüklükte olduğunu bildirmektedir.²⁴³ Seyyid Kemaleddin'in şeyhliğini sorgulayan bir grup, hediye olarak ellerine bir miktar badem almış, Seyyid Kemaleddin'in yanına gelip keramet göstermesini istemişlerdir. Seyyid Hazretleri getirdikleri bademi eline alıp taze taze yiyelim der. Besmele çekip ulu ardıç ağacının içine yerleştirir. Kısa sürede badem yeşerir, dal vermeye başlar, meyvelerini toplarlar. Yetişen badem ağacının kökleri toprakta değil ardıç ağacının gövdesindedir. Bu kerametten kısa süre sonra Seyyid Kemaleddin Hazretleri vefat eder.²⁴⁴

Şeyh Şemseddîn (15. yy)

Doğum ve ölüm tarihi net bir şekilde bilinmemektedir. Ancak Fetret devri ile II. Murat döneminde yaşadığı kayıtlara geçmiştir. Kesin olmamakla birlikte Muğla merkezde bulunan Kurbanzade caminin bulunduğu mevkideki Mevlevîhanenin şeyhliğini yapmıştır. Ali Rıza Hakses, Salih Hüdayî Dede'nin de bu Mevlevîhanede bir müddet şeyhlik yaptığını daha sonra kendi şeyhi Seyyid Kemaleddin'e ait zaviyenin bulunduğu yere ikinci bir Mevlevîhane yaptırdığını dile getirmektedir.²⁴⁵

Gönül dostu yardım sever birisidir. Yaşadığı dönem zarfında su problemi olduğu için Karamuğla isimli dereden Muğla için önemli olan Şemseddin Suyu adı verilen suyu getirmiştir.²⁴⁶ Bazı kaynaklarda bu suyun Şeyh Şemseddin'in kız kardeşi olan Şemsi Ana tarafından getirdiği geçmektedir.²⁴⁷

Hamursuz Mustafa Dede (15. yy)

²⁴² Mehmet Naci Önal, "Hoca Ahmet Yesevî Tesirindeki Muğla Erenleri", *Türk Dünyası Lehçe ve Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri*, (Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları, 2000.), s.179

²⁴³ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s.223

²⁴⁴ Hakses, *Muğla Mentеше Büyüklere*, s. 42

²⁴⁵ Hakses, *Muğla Mentеше Büyüklere*, s.44

²⁴⁶ Hakses, *Muğla Mentеше Büyüklere*, s.44

²⁴⁷ Besim Yücel, Gaye Ertin, Muğla Kentinin Kültürel Turizm Potansiyeli, *Uluslararası Global Turizm araştırma Dergisi*, 3/2, 2019, s.106

Hamursuz Dede'nin gerçek ismi Mehmed Said'dir. Seyyid Kemaleddin'in kardeşidir. Kurbanzade mevkiinde bulunduğu iddia edilen Mevlevîhanede ekmek yaptığı kayıtlara geçmiştir.²⁴⁸ Yaptığı hamurlara maya atmamasına nazaran hamurları bereketlendiği söylenmektedir. İsmi de buradan almaktadır.²⁴⁹ Hamursuz Dede'nin bulunduğu ortam ve kerametleri onun şeyh olduğunu göstermektedir. Kesin olmamakla birlikte Mevlevî olma olasılığı mevcuttur.

Sâlih Hüdâyî Dede (D. 785/ 1383- Ö. 885/1480)

Hüdâyî Dede 1383 senesinde Mısır'da dünyaya gelmiştir. Babası Gâzi Pehlivan isminde cesur bir askerdir. 250Gâzi Pehlivan'ın, askerlik esnasında yolu gayr-ı Müslim bir köye düşer. Bu köyde bir kızla tanışır, kız Müslüman mısın diye sorunca kelime-i şahadet getirir.²⁵¹ Bunun üzerine kız kendisini de Mısır'a götürmesini ister, götürmediği takdirde huzur-u mahşerde kendisinden şikâyetçi olacağını söyler bu sözler üzerine kızla birlikte oradan kaçarlar. Fakat birlikte dolaşırken yakalanma olasılıklarının daha yüksek olacağı düşüncesiyle kızı Mısır'da tanıdığı bir kişinin evine bırakır. Bir süre sonra kızın ailesi izlerini bulur. Bunun üzerine Gâzi Pehlivan evlendikleri takdirde kimsenin kendilerine bir şey yapamayacağını söyleyip evlenme arzusunu dile getirir ve kadı huzurunda evlenirler. Bu evlilikten bihaber olan kızın ailesi durumu kadıya şikâyet eder. Kadı iki tarafı da dinler ve Gâzi Pehlivan'ı haklı görür. Kadı kızın ailesini huzurundan kovar. Bu evlilikten de Sâlih Hüdâyî dünyaya gelir²⁵²

Hüdâyî Dede'nin annesi genç yaşta ölünce bir buçuk yaşında öksüz kalmıştır. Babası, Hüdâyî'ye bakmakta bir hayli zorlanınca çevresindekilerin telkini ile kendinden yaşça büyük bir kadınla evlenmiştir. Bir gün Hüdâyî'nin babası yeni eşini de yanına alıp üç kişi bir iş için yolculuğa çıkarlar. Üvey annesi ve Hüdâyî eşek üzerinde babası ise yaya olarak yolculuk yaparlar. Eşeğin doğru düzgün gitmemesine kızan Gâzi Pehlivân, eşeğe öfkelenir ve taş atar semere çarpan taş sekip Hüdâyî'nin üvey annesine çarpar ve kadın başından yaralanır, orada can verir. Bunun üzerine babası tutuklanır ve Kahire'de hapsedilir.²⁵³

²⁴⁸ Haksess, *Muğla Mentese Büyükleri*, s.44

²⁴⁹ Önal, "Hoca Ahmet Yesevî Tesirindeki Muğla Erenleri", s.175

²⁵⁰ Saylan, *Mevlânâ Ailesi ve Mevlevîlik'te Çelebilik Makâmî-Sefîne-i Nefise Mevlevîyan Örneği*, s.166

²⁵¹ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), s.99

²⁵² Nuri Şimşekler, *Şâhidî İbrâhîm Dede'nin Gülşen-i Esrâr'ı*, (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1998), s.8

²⁵³ Şimşekler, *Şâhidî İbrâhîm Dede'nin Gülşen-i Esrâr'ı*, s.8-9

Zindanda kaldığı süre zarfında dine yönelir, orada kaldığı süre zarfında Kur'an-ı Kerim öğrenir. ²⁵⁴Ziyaret için gelen tanıdık kimseler Zindanın bir çocuk için uygun bir yer olmadığını gerekçe göstererek Hüdâyî'yi alıp bakmak istediklerini söylerler. Gâzî Pehlivân'da aynı düşüncededir. Hüdâyî'yi onlara emanet olarak verir. O anda bir buçuk yaşında olan Hüdâyî, üç yaşına kadar tanıdıklarının evinde kalır. Bu arada Gâzî Pehlivân'ın hapiste olduğunu öğrenen Muğla'daki akrabaları Mısır'a elçi gönderir hapisten çıkarırlar. Gâzî Pehlivân, çıkar çıkmaz oğlunu almak için komşusuna gider fakat çocuğu vermezler ve olay kadıya taşınır. Kadı çocuğun kime ait olduğunu anlamak için ispat etmelerini ister. Bunun üzerine Gâzî Pehlivân, çocuğunun belinde bir ben olduğunu söyler bunun üzerine Hüdâyî'ye bakan aile çocuk oynarken beni görmüş olabileceğini söyleyerek reddeder. Kadı şöyle bir çözüm bulur. Tarafları halka halinde sıralar. Herkes çocuğa seslenir çocuk kime giderse ailesi odur der. Halka ortasına da Hüdâyî konur. Babası "Salih" diye seslenince çocuk koşarak onun kucağına gider ve kadı çocuğu babasına verir. ²⁵⁵

Gâzî Pehlivân'ın hapis cezası bittikten sonra birlikte memleketi olan Muğla'ya dönerler. Şeyh Seyyid Kemâleddin ile Gâzî Pehlivân yakın arkadaşlarıdır. Babasını erken yaşta kaybeden Hüdâyî, babası tarafından Şeyh Seyyid Kemâleddin'e emanet edilir. Seyyid Kemâleddin Hüdâyî'yi evladından ayırmaz ona bütün ilim irfanını öğretir. ²⁵⁶

Abdülbâki Gölpınarlı, Hüdâyî'nin babasını bir buçuk aylıkken Mısır'da kaybettiğini, Hüdâyî'nin kendi çabalarıyla Mısır'dan yola çıkarak babasının memleketi olan Muğla'ya geldiğini, Seyyid Kemâleddin'in Hüdâyî'de ki cevheri görünce kendisine talebe edindiğini söylemektedir. ²⁵⁷ Sahih Âhmed dede ise yukardaki anlattığımızı benzer şekilde ifadelerde bulunarak Gâzî Pehlivân'ın oğlunu Seyyid Kemaleddin'e bizzat emanet ettiğini söylemektedir. ²⁵⁸

Seyyid Kemâleddin hiç şüphesiz Hüdâyî'yi çocuğundan ayırmaz kollar gözetir. Dergâhında bulunan ve müridi olan Allah yolundan ayrılmayan, dünyevi nefislere gözünü kapatmış, iffetli, hiç evlenmemiş olan Saliha isimli bir bayanın Hüdâyî'ye denk olduğunu düşünür. Mevlânâ aşığı olan Saliha ve Hüdâyî'nin evlenmelerine vesile olur. ²⁵⁹

²⁵⁴ Esrâr Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye, s.100

²⁵⁵ Şimşekler, Şâhidî İbrâhîm Dede'nin Gülşen-i Esrâr'ı, s.9-10

²⁵⁶ Mustafa Çıpan, Muğlalı İbrahim Şâhidî Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri, Dîvan ve Gülşen-i Vahdet, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1985), s.14

²⁵⁷ Gölpınarlı, Mevlânâ 'dan Sonra Mevlevîlik, s.132

²⁵⁸ Sahih Âhmed Dede, Mevlevîlerin Tarihi, s.230

²⁵⁹ Şimşekler, Şâhidî İbrâhîm Dede'nin Gülşen-i Esrâr'ı, s.11

Bilgisi ile güzel Farsçası ile göz dolduran Hüdâyî'nin büyük çocuğunun Şâhidî olduğu bilinmektedir. 2 erkek 4 kızı olmak üzere toplam altı çocuğu vardır. Ancak Şâhidî'nin iki kız bir erkek kardeşi, bir gecede salgın hastalık olan taundan ötürü çocukken ölmüştür.²⁶⁰

Sahîh Âhmed Dede, Hudâyî Dede'nin bir müddet Seyyid Kemaleddin'in yanında kaldığını 11 yaşlarına geldiğinde ondan icazet alıp Konya'ya Mevlânâ ocağına gittiğini ve orada bulunan merhum Âbid Çeleb'nin en küçük oğlu Bahrul Kemâl Çelebi Emîr Âlim-i Sâni'nin hizmetinde bulunduğunu söylemektedir. Burada kaldığı süre zarfında orda ders alma fırsatı bulmuştur. Bunun üzerine 3 yıl burada kalmış, 14 yaşına geldiğinde ilmini ilerletmek için Arap ve Acem topraklarına gitmek için yola çıkmıştır. 14 yıl Arap ve Acem coğrafyasında tahsil aldıktan sonra 28 yaşında tekrar Muğla'da bulunan ustası, Seyyid Kemaleddin'in zaviyesine dönmüştür. Arap- Acem dönüşü hocasının yanında 4 yıl kadar kaldıktan sonra Afyonkarahisar'a gitmiştir. Afyonkarahisar Mevlevîhanesi şeyhi Abâpûş Bâli Efendi'yi görmüştür. 1410-1418 yılları arasında Hüdâyî Dede, Abapûş Bali'nin hizmetinde bulunmuştur. Sekiz yıllık hizmetinden sonra 40 yaşında şeyhinden icazet alıp memleketi Muğla'ya dönmüştür.²⁶¹ İleriki yaşlarında da sık sık Afyonkarahisar'a gelmiş, Sultan Divânî'nin sohbetlerine de katılma fırsatı bulmuştur. Bu seyahatleri de henüz çocuk yaşta olan oğlu İbrahim Şâhidî'yi de yanında götürmüştür.²⁶²

Çocukluğundan bu yana Mevlevî dergâhlarında eğitim almış, çok ünlü Mevlevî şeyhlerinin terbiyesinden geçmiştir. Bu ziyaretleri sonunda iyi bir Mevlevî olmuştur. Asıl memleketi olan Muğla'ya bir Mevlevîhane yaptırmanın doğru olacağını düşünmüştür. 68 yaşında iken Muğla'dan kalkıp İstanbul'a gitmiş, orada sadrazam Mahmut Paşa ile görüşüp Fatih Sultan Mehmed ile kendisini görüşmesini talep etmiştir.²⁶³ Bu isteğinin kabul edildiğini Şâhidî'nin Gülşen-i Esrar isimli eserinden anlamaktayız. Şâhidî babasının bizzat Fatih Sultan Mehmet'ten icazet alarak Hocası Seyyid Kemaleddin' ait zaviyenin kendisine Mevlevîhane yapmak için tahsis edilmesini istediğini ve Mevlevîhane olarak tahsis edildiğinden bahsetmektedir.²⁶⁴

²⁶⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ 'dan Sonra Mevlevîlik*, s.132

²⁶¹ Sâhîh Âhmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s.231-236

²⁶² Yusuf İlgar, *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, (Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, 2002), s.279

²⁶³ Sâhîh Âhmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s.242

²⁶⁴ Şimşekler, Şâhidî İbrâhîm Dede'nin Gülşen-i Esrâr'ı, s.3

14 yıl gibi uzun bir süre İran coğrafyasında yaşadığı için iyi derecede Farsça bilmektedir. Bilindiği üzere Mevlevîlikte Farsça oldukça önemli bir dildir. Mevlevî olduktan sonra büyük Şeyhi Mevlânâ Celâleddî-i Rûmî'ye şu gazeli yazmıştır:²⁶⁵

“Ey dil istersen eğer kâmil ola noksânın

Secdegâh it eşiğin Hazreti Mevlânâ 'nın

Şevk-ı Şems ile Hudâi n'ola sûz

*Zerre-i hak-ı rehisin kamu dervişânın”*²⁶⁶

Bu dörtlükten de görüldüğü üzere Sâlih Hüdâyî Dede'nin Mevlânâ aşığı olduğu muhakkaktır.

Hüdâyî Dede çok sevdiği şeyhi Abâpûş Bali'nin ziyaretine birçok kez gitmiştir. Son ziyaretini 83 yaşında yapmıştır. Afyonkarahisar'a vardığında Apâpûş Bâli'nin yanında Afyon Mevlevîhanesine altın çağını yaşatacak o süre zarfında 21 yaşında olan Sultan Dîvânî Hazretleri 'de vardır. Hudâyî Dede bu ziyaretinde şeyhi ile bol bol sohbet etme fırsatı bulmuştur.²⁶⁷

Uzun yıllar yaşayan Salih Hüdâyî Dede yaşamı boyunca birçok Osmanlı padişahı görmüş, birçok ülke gezme fırsatı bulmuştur. 87 yaşında iken oğlu İbrahim Şâhidî dünyaya gelmiştir. Taun illeti yüzünden 97 yaşında 1480 yılında vefat etmiştir. Kendisi gibi oğlu Şâhidî'de küçük yaşta yetim kalmıştır.²⁶⁸ Kendi elleriyle kurduğu Mevlevîhane'nin bahçesinde, hocası Seyyid Kemâleddîn Hazretleri'nin ayakucuna defnedilmiştir.²⁶⁹

İbrahim Şâhidî Dede (D. 875/1470- Ö. 957/1550)

Kaynaklara geçen kişiler arasında iki adet Şâhidî mevcuttur. Birisi Cem Sultan'ın defterdarı ve muhasebecisi olan, edebiyatla yakından ilgilenen ilk defa Leylâ ile Mecnûn konusunda 1478 yılında mesneviyi yazan Şâhidî'dir. Diğeri bizim konumuzun kapsamına giren Muğla doğumlu olan Şâhidî'dir.²⁷⁰

²⁶⁵ Lewis, *Mevlânâ- Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, s.495

²⁶⁶ Hafız Hüseyin Ayvansârayî, *Vefeyât-ı Ayvansârayî*, Haz. Ramazan Ekinci, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), s.201

²⁶⁷ Sâhîh Âhmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s.246

²⁶⁸ Sâhîh Âhmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s.248

²⁶⁹ Nâmık Açıkgoz, “Muğla'da Mevlevîlik ve Şâhidî”, *Mevlânâ Mesnevi ve Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri*, (30 Eylül- 1 Ekim 2006), Manisa 2007, s.85-90

²⁷⁰ İbrahim Şâhidî Dede, *Gülşen-i Vahdet*, Haz. Numan Külekçi, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1996), s.9

Muğla’da hicri 875 (1470) yılında dünyaya gelen Şâhidî Dede’nin babası Sâlih Hüdâyî, annesi Seyyid Kemad’in müridlerinden Sâlihâ Hanımdır. Gerçek ismi İbrahim, mahlası ise Şâhidî’dir.²⁷¹

“Şâhidîyem Mevlevî-i ârifem gelsün bana

İsteyen sırr-ı Hudâyı ben Hüdâyî-zâdeyem”²⁷²

Bu dizelerden İbrahim Şâhidî’nin babasının Salih Hüdâyî olduğunu anlaşılmaktadır.

Babası Hüdâyî, ölmeden önce oğlu Şâhidî’yi çok yakın dostu olan bir kazaza²⁷³ emanet etmiştir. Şâhidî on yaşındayken babası vefat etmiştir. Kazaz’ın yanında bir müddet kalan Şâhidî bu süre zarfında kazazlığı öğrenmeye çalışır fakat bir türlü bu mesleği benimseyemez. Biraz büyüyünce eğitim almak için İstanbul Fatih medresesine gider. Softalığı sırasında bazı yerleri gezip görme imkânı bulur bilgisine bilgi katar.²⁷⁴

İstanbul’da bulunduğu sırada ruhi olgunluğa ulaşmadığı için arkadaşları ile gezip tozmuş şarap içip eğlenmişlerdir. Yine böyle bir gün sarhoş halde Galata’da gemiye binmişler, Şâhidî denizi seyrederken arkadaşı onu suya itmiştir. Gemide bulunanların yardımı ile güç bela denizden çıkmıştır. Akşam hücre sine uyumaya gitmiş ve uyumuş, o gece rüyasında Seyyid Kemâledîn’i görmüştür. Seyyid Kemâleddîn, rüyasında ona “neden pislige battın” diye sormuştur. Uyandığında içerisinde bulunduğu durumdan utanan Şâhidî İstanbul’dan ayrılıp Bursa’ya girmiştir.²⁷⁵

Bursa’da Yıldırım Han medresesindeyken Seyyid Hüseyin’ ye ait Kenzü’-l Rümûz isimli eseri okurlarken bir softa eserin ne anlattığını Şâhidî’ye sorar. Şâhidî’de eserin ölümü ve dünyanın geçici olduğunu anlattığını söyler. Bunun üzerine softa kendisiyle dalga geçer. Bu kadar emek verdikten sonra dünyayı terk etmenin mantıksız olduğunu daha çok mal mülk biriktireceğini, çocuk sahibi olacağını söyler. Onun dünyaya olan aşkı Şâhidî’de bir tiksinti meydana getirir. Softa ise bu sohbetten sonra odasına çekilir kısa süre içerisinde taun hastalığına yakalanır ve ölür. Bu olay İbrahim Şâhidî’nin hayatında adeta dönüm noktası olmuştur.²⁷⁶

²⁷¹ Abdurrahman Adak, “Gülşeniye Tarikatı ile İrtibatı Olan Bazı Mevlevî Şairleri”, *Maarife*, S.1, Bahar 2008, s.115

²⁷² Açıkgöz, “Muğla’da Mevlevîlik ve Şâhidî”, s.86

²⁷³ Kazaz: İpekçi, İpek yapan veya satan kimsedir.

²⁷⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ ’dan Sonra Mevlevîlik*, s.133

²⁷⁵ Şimşekler, Şâhidî İbrâhîm Dede’nin Gülşen-i Esrâr’ı, s.16-17

²⁷⁶ Gölpınarlı, *Mevlânâ ’dan Sonra Mevlevîlik*, s.134

Muğla'ya dönen Şâhidî, Mevlevîlikle tanışmadan önce Hayreddîn Vefâî ve kardeşi Şeyh Bedreddin Vefâî'nin 7 yıl kadar hizmetinde bulunmuştur. Bu süre zarfında Vefâî tarikatına mensup olur.²⁷⁷ Fakat yaşayacağı bazı tecrübeler onun Mevlevî olmasına vesile olur. Şâhidî şu sözleri ile bu durumu dile getirmiştir:

“Vefâî bûdeem Mevlâ'î geştem

Ki bist u çâr sâle bûde ân-dem”²⁷⁸

Muğla'ya döndükten kısa bir süre sonra annesi, Şâhidî'nin kardeşini evlendirmeye karar vermiştir, ancak maddi olarak zor durumda olduğu için bu arzusunu gerçekleştirememiştir. Şâhidî, bu sorunu çözmek amacıyla para kazanmak için yola çıkmıştır. Lazkiye dolaylarında bir köyde iken Cuma namazı için abdest almaya karar verir. Abdest esnasında bayılır. Ayıldığında bir meczup kendisine abdest aldığı esnada bütün meleklerin başucunda beklediğini söyler. Bu sözlerden çok etkilenen Şâhidî, Cuma namazı sonrası vaaz vermek için minbere çıkar. Camide bulunan cemaatin arasında bir Mevlevî şeyhi de bulunmaktadır. Vaaz bitiminde herkes Şâhidî'ye hayran kalır, herkes elini öpmek için kürsüye hücum ederler. Fenâyî mahlası taşıyan Mevlevî şeyhi, Şâhidî'nin vaazını bir hayli beğenir. Şâhidî'nin yanına gidip vaazını pek beğendiğini, nasıl olurda bu kadar bilgili bir zatın Mevlevî külâhı giymediğine şaşırıldığını söyler.²⁷⁹ İbrahim Şâhidî şeyhi olmadığı için Mevlevîliğe intisap etmediğini söyler. Bunu duyan Fenâyî Dede onu önce Denizli'ye götürür Fânî Dede ile tanışır oradan da Afyonkarahisar'a giderek Paşa Çelebi²⁸⁰ ile görüştürmüştür. Paşa Çelebi'nin oğlu Emir Adil'e 400 dirhem karşılığında bir müddet ders vererek hocalık yapmıştır.²⁸¹

Sahih Âhmed Dede onun Mevlevîliğe intikalini şöyle anlatmaktadır: *“Lazkiye'de Sultan Bâyezîd Hân-ı Sâni cenâbı şehzade iken, vücuda gelen oğlu sultân Alemşâh cenâbı ve dahî Karahisar sâhib'de Çelebi Emîr Adil-i Sâlis merhumun oğlu Pâşâ Çelebi, 71 yaşında külâh ve Lazkiye'de tekye-i Mevlevî'ye de Şeyh Ahmed-i Fânî cenabı ve küçüğü Dervîş Şeydâyî cenâbı ve mesnevîdân vakıf karyesi imâmı Dede Fenâyî cenab-ı külâh-pûş-i Mevlevî ve Lazkiye'de Mevlevîhanede Şeyh Ahmed-i Fânî ve Dede Fenâyî ve Dervîş Şeydâyî*

²⁷⁷ Sahih Âhmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s.251

²⁷⁸ Açıkgöz, “Muğla'da Mevlevîlik ve Şâhidî”, s.87

²⁷⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.134

²⁸⁰ Paşa Çelebi: Dîvânî Mehmet Çelebi'nin amcaogludur. Dîvânî Mehmet Çelebi'den yaşça büyüktür. Yirmili yaşlarında Lazkiye'ye yerleşmiştir. (Yusuf İlger, *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, s.279)

²⁸¹ İlger, *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, s.112

ve Pâşâ Çelebi ve Şâhidî İbrâhim Efendi hırka ve külâh-pûş ve arakıyya-keş, derviş-i Mevlevî oldu.”²⁸² demektedir.

Şâhidî Dede Mevlevî olduktan sonra uzun bir müddet Ladik (Denizli) kalmıştır. Burada kaldığı süre zarfında Afyon Mevlevîhanesi postnişini Sultan Dîvanî'nin methini çokça işitir. İçten içe hayranlık duyar. Onunla görüşmeyi çok ister fakat Dîvanî hac vazifesini yerine getirmek üzere Hicaz bölgesine gittiği için orada bulunmamaktadır.²⁸³ Bir müddet beklemek niyetindeyken Muğla'da bulunan annesinden kardeşinin öldüğünü bildiren bir mektup alır. Bunun üzerine görüşmeden oradan ayrılmak zorunda kalır.²⁸⁴

İbrahim Şâhidî, görmeyi çok arzuladığı Dîvanî Mehmet Çelebi'yi rüyasında görür. Dîvanî rüyasında “kalk Şâhidî bize âşıkısan bizi bulmak istiyorsan hâribaâtî ol!” der. O da yanına bir şeyh alıp yola koyulur. Kütahya'ya vardığında Dîvanî Mehmet Çelebi'nin Paşa Çelebi'ye misafir olduğunu görür. Paşa Çelebi'nin oğlu Âdil Çelebi, Şâhidî'yi görünce çok sevinir. Koşarak annesine hocasının geldiğini söyler. Bu sırada Şâhidî Hazretleri, Sultan Dîvanî'yi görür ve sevincinden ağlamaya başlar. Dîvanî “gel buraya yanıma otur bu hasırı senin için serdiler” der. Herkes Şâhidî'ye hoş geldin der ve onları sohbet etmeleri için yalnız bırakırlar.²⁸⁵ Afyonkarahisar'a gidip devrin ünlü Mevlevî şeyhi Sultan Divani hazretlerinden ders almaya nail olur.²⁸⁶

Mevlevî olduktan sonra Konya'ya gider. Konya Mevlânâ Âsitânesinde bir müddet konaklar. Orada kaldığı süre zarfında gece gündüz dinlenmeden semah eder. Dünyevi işlerden elini eteğini çekip kendisini ibadete kapamıştır. Bu süre zarfında kendi özünü bulan Şâhidî çok güzel eserler kaleme almıştır. Kaleme aldığı eserler çoluk çocuk herkes tarafından beğenilmiş, kısa sürede ezberlenmiştir.²⁸⁷

Şâhidî'nin Afyon ziyaretleri karşılıksız kalmamıştır. Takvimlerin 1502'yi gösterdiği yılda 64 yaşlarında olan Sultan Divani Hazretleri, Irak seyahatinden döndükten kısa süre

²⁸² Sâhîh Âhmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s.251

²⁸³ Yusuf İlgar, *Sultan Dîvanî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, s.111

²⁸⁴ Sâhîh Âhmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s.251

²⁸⁵ Açıkgöz, “Muğla'da Mevlevîlik ve Şâhidî”, s.88

²⁸⁶ Bursalı Mehmed Tâhir Bin Rifat, *Aydın Vilâyetine Mensûb Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihin ve Etibbânın Terâcim-i Ahvali*, Haz. M. Akif Erdoğan, (Aydın: Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 1994), s.170; Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, s.246

²⁸⁷ Es- Seyyid Pîr Muhammed Bin Çelebi (Âşık Çelebi), *Meşâ'iri 'ş-şu 'arâ (Âşık Çelebi Meşâ'iri 'ş-şu 'arâ)*, Haz. Filiz Kılıç, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), s.592

sonra Muğla'ya 36 yaşında olan Şâhidî Hazretleri'nin yanına uğramıştır. Bizzat Şâhidî'nin evinde kalmış, misafirligi süresi boyunca birlikte mesnevi okumuşlardır.²⁸⁸

İbrahim Şâhidî'nin ölümü ve kabrinin nerede olduğuna dair çeşitli görüşler mevcuttur. Bunlardan ilki Mevlevîliğe intikalinde etkili olan hocası Sultan Dîvânî'nin kabrinin yanına Afyon Mevlevîhanesine gömüldüğü yönündedir.²⁸⁹ Gölpınarlı, Şâhidî'nin Afyon Mevlevîhanesine gömüldüğünü, Şâhidî'nin sandukasının yanında Çelebi ailesine mensup Bâki Efendi isminde bir zattın yattığını belirtmiştir.²⁹⁰ Esrar Dede'de aynı şekilde hocası Sultan Dîvânî'yi ziyarete gittiğinde orada öldüğünü ve oraya gömüldüğünü söylemektedir.²⁹¹

Diğer bir görüş ise ölümünden sonra babası Hüdâyî'nin yanına Muğla Mevlevîhane'sine defin edildiği yönündedir.²⁹² Bu görüşü düşünmelerine sebep olan şey Muğla Mevlevîhanesinin bahçesinde bulunan mezar taşındaki şu ifadelerdir:

“Gedayım Şâhidî-i Mevlevîyim

Diyar-ı Menteşâda muğlaviyim

Bihamdillah ki merdi maneviyim

Ki gavvas-ı bihar-ı mesneviyim

Şahidîye herkim iderse dua

İde mahşerde şefaât Mustafa”²⁹³

Kaynaklarda iki çocuğu olduğu olduğuna değinilmiştir bunlardan ilki Hüsâmeddîn Efendi'dir. Kendisini 1585 yılında kaleme aldığı içerisinde Farsça kurallar barındıran Tuhfe-i Hüsâmî isimli eserden tanımaktayız. İkincisi Kendinden sonra uzun yıllar Muğla Mevlevîhane'sine postnişinlik yapmış olan oğlu Şuhûdî'dir.²⁹⁴

²⁸⁸ Sâhîh Âhmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s.253

²⁸⁹ Şâhidî İbrahim Dede, Gülşen-i Vahdet, s.15; Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye, s.154

²⁹⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.362

²⁹¹ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, s.154

²⁹² Bursalı Mehmed Tâhir, Tâhir Bin Rifat, *Aydın Vilâyetine Mensûb Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihin ve Etibbânın Terâcim-i Ahvali*, s.17

²⁹³ Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen, (İstanbul: Meral Yayınevi, 1972), s.173

²⁹⁴ Açıkgöz, Muğla'da Mevlevîlik ve Şâhidî, s.90

İbrahim Şâhidî hakkındaki menkıbeler

Birçok tasavvuf ehli gibi Şâhidî Hazretleri 'de halkın gözünde evliya haline gelmiş, hakkında menkıbeler yapılmıştır. Bunlardan birkaçına değinmeden geçmenin uygun olmadığı düşüncesindeyim.

1. Şâhidî mahlasını alması

İbrahim Şâhidî çocukluğunda bir süre başka bir ailenin yanında kalmıştır. Annesi ve babası Şâhidî'yi geri istediğinde aile vermek istememiştir. Bunun üzerine Salih Hüdâyî durumu kadıya götürmek istemiştir. Böylece durum Kadı'ya intikal etmiştir. Kadı İbrahim'e babasının kim olduğunu göstermesini ister o da parmağı ile Hüdâyî'yi gösterir. Böylece Kadı ailesine teslim eder. Bu şahitlik mevzusundan ötürü kendisine "Şâhidî" mahlasının verildiği söylenmektedir.²⁹⁵ Görüldüğü üzere bu hadise babasının çocukluğunda bir başkası tarafından sahiplenip geri verilmeme hadisesine çok benzemektedir. Bu iki olayın karıştırıldığı düşüncesindeyim.

2. Uzun mesafeleri kısa zamanda kat etmesi

Şâhidî Hazretlerinin ünü il sınırlarını aşmış İstanbul'a Kanuni Sultan Süleyman'ın kulağına kadar gitmiştir. Merak eden sultan adamlarına emretmiş Şâhidî Hazretlerini yanına getirmelerini söylemiştir. Bunun üzerine atlı, bir grup görevli yola koyulurlar. Yolculuk esnasında birçok kez at değiştirmek zorunda kalmışlardır. Uzun bir yolculuk sonucunda Muğla'ya varırlar. Geldiklerinde Cuma namazı okunmakta, Şâhidî Hazretleri ise abdest almaktaydı, Sultan'ın kendisini çağırdığını ilettiklerinde "*Cuma namazını burada mı kılalım yoksa İstanbul'da mı kılalım*" diye sorar. Şâhidî'nin bu sözü üzerine gelen kişiler çok şaşırır. Kendilerinin uzun sürede geldikleri yolu üstelik ezanda okunmuşken bu kadar kısa zaman diliminde nasıl gideceklerini düşünmüşler. Şaşkınlıklarını gidermek için İstanbul'a gidelim derler. Şâhidî Hazretleri gözlerini kapatmalarını söyler, gözlerini açtıklarında İstanbul'da bulurlar kendilerini ve bu duruma çok şaşırırlar.²⁹⁶

3. Bir gecede Kur'an-ı Kerim yazması

Kanuni Sultan Süleyman 1522 yılında Rodos Seferi'ne giderken Muğla'ya uğramıştır. Muğla'da İbrahim Şâhidî hakkında birçok methiyeler duymuştur. Bu methiyelerin sahihliğini denemek için onu bir sınava tabi tutmuştur.²⁹⁷ Bunun için bir

²⁹⁵ Açıkgöz, *Şâhidî ve Muğla'da Mevlevîlik*, (Muğla: Renk Matbaası, 2008), s.40

²⁹⁶ Mehmet Naci Önal, "Hoca Ahmet Yesevî Tesirindeki Muğla Erenleri", *Türk Dünyası Lehçe ve Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri*, 21-22 Nisan 2000, Muğla, s. 177-178

²⁹⁷ Açıkgöz, *Şâhidî ve Muğla'da Mevlevîlik*, s.40

gecede ciltli bir halde Kur'an-ı Kerim yazmasını ister. Bunun üzerine Şâhidî Hazretleri odasına çekilir. Saray çalışanları durumu merak ederler gece odasına gidip gözetlerler. Gördükleri karşısında şok olurlar. İçeride birçok Şâhidî vardır. Kimisi cilt işlemi yapıyor kimisi yazıyor... Böylece bir gecede Kur'an-ı Kerimi yazmış sultanın huzuruna sunmuştur.²⁹⁸

4. Nöbetçi askerin silahını tutması

Hazreti Şâhidî'ye ait türbe ve cami bir dönem askeri karargâh olarak kullanılmıştır. Burada nöbet tutan bir erin boy abdesti alması gerekiyor, lakin nöbet tutması gerektiği için bunu yapamıyormuş. Sonunda dayanamayıp silahını duvara dayayıp abdest almaya gitmiştir. Bir müddet sonra nöbet yerlerini teftiş eden komutanı askerin olması gerektiği yerde olmadığını lakin silahının havada menzilde olduğunu görmüş bu duruma çok şaşırmıştır. Rivayet odur ki silahı tutan askerin endişesinden etkilenen Şâhidî Hazretleridir.²⁹⁹

5. Sultan Dîvânî yoluna kurban olması

İbrahim Şâhidî'nin hocası Sultan Dîvânî, ziyaret maksadıyla Şâhidî Mevlevîhanesine misafir olur. Bu durumdan Şâhidî hazretleri çok memnun kalır memnuniyetini ve hocasına teslimiyetini göstermek için boynunu hocasının önüne uzatarak kendisini kurban etmesini söyler. Sultan Dîvânî, Şâhidî Hazretleri'nin başını gövdesinden ayırır. Sonra başı tekrar yerine koyar, bu olaya şahit olanlar şaşkınlık içerisinde kalıp şeyhlerinin ayaklarına kapanmışlardır, akan kanı Şâhidî Hazretlerinin boynuna sürer. Bu iz Şâhidî'nin boynuna kalır. Yine rivayet odur ki kendinden sonra gelen haleflerinin boynunda da bu işaret mevcuttur.³⁰⁰

6. Servi gövdesinde badem yetiştirmesi

Bir grup Hristiyan din adamı, Şâhidî'nin namını duyup gelirler. Şâhidî'den kendilerini ikna etmesi için bir servi ağacında badem yetiştirmesini isterler. Bu dileklerini yerine getiren Şâhidî servi ağacının içine bir badem tohumu yerleştirir ve tohum hemen oracıkta filizlenmeye başlar. Bu olay karşısında çok şaşırın Hristiyan din adamları Müslüman olurlar.³⁰¹ Bu hadise Seyyid Kemâleddîn'in gösterdiği ardıç ağacında badem yetiştirme kerametine çok benzemektedir.

²⁹⁸ Önal, "Hoca Ahmet Yesevî Tesirindeki Muğla Erenleri", s.178

²⁹⁹ Açıkgöz, *Şâhidî ve Muğla'da Mevlevîlik*, s.41

³⁰⁰ Saylan, *Mevlânâ Ailesi ve Mevlevîlik'te Çelebilik Makâmi-Sefine-i Nefise Mevlevîyan Örneği*, s.177-178

³⁰¹ Açıkgöz, *Şâhidî ve Muğla'da Mevlevîlik*, s.41

İbrahim Şâhidî'ye ait eserler

1. Tuhfe-i Şâhidî

Sâlih Hüdâyî çok küçük yaşlarda Şâhidî'ye iyi derecede Farsça öğretmiştir. Bu sayede bütün eserlerini Farsça yazan Hazreti Mevlânâ'nın eserlerini güzelce inceleme imkânı bulmuştur. Mevlevîliğin özünü anlamış, iyi bir Mevlevî olmuştur. Bu eseri Farsça öğrenmek isteyenlere yol göstermek için kaleme almıştır. Eserin orijinali sözlüktür. Eser amacına hizmet etmiş, zamanında Farsça öğrenmek isteyenlerin ilk başvurduğu eser haline gelmiştir.³⁰²

Şâhidî'nin yazdığı bu eser Muğla Mevlevîliği üzerine yazılmış ilk eser olma özelliğine sahiptir. 1515 yılında 45 yaşında kaleme alınmış, 1400 kelimeden oluşmaktadır. Esas itibarı ile Türkçe ve Farsça kelimeler yer almaktadır, ara ara Arapça kelimelere de rastlamak mümkündür. Tuhfe-i Şâhidî'nin temel amacı. Mevlevîhane'de eğitim alanların Mesneviyi daha güzel anlamalarıdır.³⁰³

Zamanla bu eseri bazı müelliflere esin kaynağı olmuştur. Bunlardan başlıcaları Sünbül-zâde Vehbi ve Üsküdar Mevlevîhane'sinin son şeyhlerinden olan Tuhfe-i Remzi isimli eserin müellifi Ahmet Remzi Dede'dir. Ahmet Remzi Dede bu durumu eserinde dile getirmiştir:

“Mezhar-ı feyz cenab-ı Mollâ-

Şâhidî Tuhefe'yi etti imla

Bûy-ı feyzi ile Sünbül-zâde

Yazdı bir tuhfeki fevkalede

Şâhidî Tuhfe'sin etti nazîr

Yazarak asra muvafık ta'bir.”³⁰⁴

2. Gülşen-i Tevhid

İbrahim Şâhidî'nin Mevlevîlik üzerine kaleme aldığı ikinci eserdir. İbrahim Şâhidî, bu eseri M. 1530 yılında 62 yaşında, (Sahîh Ahmed Dede bu eseri yazdığında 64 yaşında olduğunu söylemektedir.) Muğla tekkesinde şeyh olduğu zaman kaleme almıştır. Eserin orijinali Farsçadır. Eser Mevlânâ'nın Mesnevisinin veznine uygun şekilde yazılmıştır.

³⁰² Şâhidî İbrahim Dede, *Gülşen-i Vahdet*, s.34

³⁰³ Açıköz, *Muğla'da Mevlevîlik ve Şâhidî*, s.88

³⁰⁴ Şâhidî İbrahim Dede, *Gülşen-i Vahdet*, s.30

³⁰⁵Hazreti Mevlânâ'nın altı cilt Mesnevisinden her birinden 100 kadar beyit seçip ayırmış, beyitleri beşer beyitle şerh etmiştir. Yani mesneviden aldığı 600 beyti kendi yazdığı 3000 beyitle açıklamıştır. Eserine Gülşen-i Tevhid ismini vermiştir.³⁰⁶

3. Gülşen-i Vahdet

Şâhidî bu eseri 1536 yılında 68 yaşında Türkçe olarak kaleme almıştır. Mevlevîlik açısından pek önemli olan bu eser 448 beyitten oluşmaktadır. Gülşen-i Vahdet, ağız, göz, burun gibi yüz uzuvlarını kişilik haline getirmiş, bir bütün olmanın önemini anlatmıştır.³⁰⁷ Numan Külekçi Çevirisi olan Gülşen-i Vahdet'te Şâhidî'nin eseri 66 yaşında kaleme aldığı ve eserin 450 beyit oluştuğunu belirtmiştir.³⁰⁸

Şâhidî bu eseri, Ferîdüddîn Attâr'ın Mantıku't-Tayr isimli eserindeki kuşlardan esinlenerek kaleme almıştır. İnsan yüzünde bulunan farklı unsurların bir aradaki ahengi ve uyumundan etkilenmiştir. Bu yüzden yüzde bulunan organlara anlam yüklemiştir. Yüzde bulunan organları bir meclise benzetmiştir. Meclis üyeleri kendi aralarında görüş belirtmektedirler.³⁰⁹

Yüz (Rûy), Tanrının varlığına birliğine inananların toplandığı meclisi aydınlatan maşuktur. *Zülf*, Allah'ın birliğine inanan, yolunda yanan âşıktır. *Hatt*, (Yüzde bulunan minik ayva tüyleri): Şeriatın kendi içerisinde barındığı gizli şeyleri şeriat ehli olmayandan saklayan kimsedir.³¹⁰ *Sakal*, Allah yoluna baş koymuş, tasavvuf sırlarına ermiş, zahittir.³¹¹ *Hâl (Ben)*, İçini zenginleştirirken dışını harap etmiş, dünya nimetlerinden elini ayağını çekmiş, dünya malına tamah etmeyen bir abdaldır. *Çeşm (Göz)*, Allah'ın birliği ve varlığı ile mest olmuş gerçek aşığıdır. *Ebrû (kaş)*, Süleyman Peygamber gibi dünya malına önem vermeyen, yerin ve göğün yaratıcısından başka ilah bilmeyen Allah yoluna gark olmuş bir hükümdardır. *Dehen (ağız)*, Âlim kimselere makam mevki veren kişidir.³¹²

³⁰⁵ Önkaş, *Mevlânâ Okyanusundan Muğlalı Şâhidî Denizine Şâhidî Şiirleri ve Açıklamaları*, s.24

³⁰⁶ Latîfî, *Tezkiretü's-Su'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Haz. Rıdvan Canım, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2018), s.191

³⁰⁷ Önkaş, *Mevlânâ Okyanusundan Muğlalı Şâhidî Denizine Şâhidî Şiirleri ve Açıklamaları*, s.25

³⁰⁸ Şâhidî İbrahim Dede, *Gülşen-i Vahdet*, s.32

³⁰⁹ Şâhidî İbrahim Dede, *Gülşen-i Vahdet*, s.34

³¹⁰ Şâhidî İbrahim Dede, *Gülşen-i Vahdet*, s.34

³¹¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.136

³¹² Şâhidî İbrahim Dede, *Gülşen-i Vahdet*, s.35

Saç ile sakal münakaşa eder, sakal, saça sitem eder, saç sakala... Ben, birlik beraberlikten dem vurur. Göz ve kaş aralarını yapmak için duruma müdahale eder. Ağız, sorunu halleder. Bu şekilde tartışmayı nihayete erdirir.³¹³

Ayet ve hadislerin yer aldığı eserde peygamber efendimizin kıssalarına da değinmektedir. Didaktik bir üslupla yazılan eser, ilahi aşkı vahdet-i vücud potasında eriterek okuyucusuna sunmaktadır.³¹⁴

4. Gülşen-i Esrâr

Şâhidî tarafından 1544 yılında Farsça olarak 76 yaşında kaleme almıştır. Bu eserinden 6 yıl sonra 82 yaşında 1550 yılında vefat etmiştir. Mevlevîlik ve Mevlevîler hakkında bilgi veren eser aynı zamanda hatırat özelliği taşımaktadır.³¹⁵ Şâhidî bu eseri Muğla Mevlevîhane'sinde post-nişin olduğu süre zarfında kaleme almıştır.³¹⁶

Eser Farsça olarak kaleme alınmıştır. Müellifinin hayatı ve Mevlevîlik hakkında geniş bilgiler vermektedir. Eserin ilk bölümünde kitabın yazılma amacını şöyle açıklamaktadır: Şâhidî Dede, Gülşen-i Tevhid, isimli eserini yazdıktan sonra kendisine sıkı sıkıya bağlı olan bir öğrencisine okutmuştur. Gülşen-i Tevhid'i çok beğenen öğrencisi "bir gün bir eser yazarsanız ismini Gülşen-i Esrar koyunuz" dediğini ve bu öğrencinin Gülşen-i Esrâr'ın yazılmasına vesile olduğu belirtilmektedir.³¹⁷

Eserin son bölümünde ise İbrahim Şâhidî, babası Hüdâyî hakkında bize bilgi vermektedir. Aynı zamanda Gülşen-i Esrar, Batı Anadolu halkının yaşayışı ve Mevlevîlik hakkında birçok bilgi edinmemizi sağlamaktadır.³¹⁸ Bu eser aracılığı ile Mevlevîliğin yalnız merkezi yerlere değil köylere hatta yurdun en ücra köşelerine kadar yayıldığını öğreniyoruz.³¹⁹

Gölpınarlı, eserin Sultan Divanı ve Mevlevîler hakkında bazı özel ve önemli bilgiler verdiği gerekçesi ile Mevlevîlerce yok edilmeye çalışıldığını dile getirmektedir. Bu yüzden eserin nüshası yok denenecek kadar azdır. Gölpınarlı, kitapta Paşa Çelebi ile Sultan

³¹³ Gölpınarlı, *Mevlânâ 'dan Sonra Mevlevîlik*, s.136

³¹⁴ Çıpan, Muğlalı İbrahim Şâhidî Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri, Dîvan ve Gülşen-i Vahdet, s. 25

³¹⁵ Açıkgöz, *Muğla'da Mevlevîlik ve Şâhidî*, s.89-90

³¹⁶ Şâhidî İbrahim Dede, *Gülşen-i Vahdet*, s.29

³¹⁷ Şâhidî İbrahim Dede, *Gülşen-i Vahdet*, s.29

³¹⁸ Önkaş, *Mevlânâ Okyanusundan Muğlalı Şâhidî Denizine Şâhidî Şiirleri ve Açıklamaları*, s.26

³¹⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ 'dan Sonra Mevlevîlik*, s.245

Dîvânî'nin meclisinde esrar içildiğini ve kitabın isminin de buradan geldiğini dile getirmektedir.³²⁰

5. Gülşen-i İrfân

Şâhidî bu eseri oğlu Şuhûdî'ye itham ederek yazmıştır. Eserde Şâhidî, oğlu Şuhûdî'ye tavsiyeler vermektedir.³²¹

6. Mevlid

Eser Türkçe olarak yazılmış, 823 beyitten oluşmaktadır.³²²

7. Gülistan Şerhi

Şirazlı Şeyh Sadi'nin eseri olan Gülistan'ın şerhine yazmış olduğu şerhtir. İki nüsha halinde bulunan bu eser Âşık Çelebi, Osman Çelebi gibi şahısların tezkireleri ve bazı Osmanlı müellifleri hakkında da bilgi vermektedir.³²³

8. Sohbet-nâme

Şâhidî bu eserinde öğretmen ve öğrenci arasındaki edep ve adabı anlatmıştır.³²⁴

9. Müşâhedat-ı Şâhidîyye

Arapça olarak kaleme alınan bu eserde Şâhidî Dede, Mevlânâ Hazretleri ve Sultan Dîvânî'den öğrendiklerini kaleme almıştır.³²⁵

10. Tıraşnâme ve Risale-i Afak-u Enfus

İki nüshası bulunan bu eser Farsça olarak kaleme alınmıştır.³²⁶ Tıraşnâme toplam 75 beyitten oluşmaktadır. Eser Mevlevîlikte tıraş usulü nasıl olur onu anlatmaktadır. Bu usule “cehâr darp” demektir.³²⁷

11. Divan

Esrar Dede Tezkiresinde bu eserin günümüze ulaşmadığını söylemektedir.³²⁸ Fakat Nâmık Açıkgöz, Şâhidî ve Muğla'da Mevlevîlik isimli eserinde bu divandan örnekler vermiştir. 100 aşkın şiirin eserde mevcut olduğunu söylemiştir.³²⁹

³²⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ 'dan Sonra Mevlevîlik*, s.137-138

³²¹ Önkaş, *Mevlânâ Okyanusundan Muğlalı Şâhidî Denizine Şâhidî Şiirleri ve Açıklamaları*, s.27

³²² Önkaş, *Mevlânâ Okyanusundan Muğlalı Şâhidî Denizine Şâhidî Şiirleri ve Açıklamaları*, s.27

³²³ Önkaş, *Mevlânâ Okyanusundan Muğlalı Şâhidî Denizine Şâhidî Şiirleri ve Açıklamaları*, s.28

³²⁴ Mustafa Çıpan, “Şâhidî İbrahim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), C.38, s.273-274

³²⁵ Önkaş, *Mevlânâ Okyanusundan Muğlalı Şâhidî Denizine Şâhidî Şiirleri ve Açıklamaları*, s.28

³²⁶ Önkaş, *Mevlânâ Okyanusundan Muğlalı Şâhidî Denizine Şâhidî Şiirleri ve Açıklamaları*, s.28

³²⁷ Çetin Kaska, “Türk Edebiyatında Mevlânâ, Mesnevi ve Mevlevîlik Hakkında Yazılan Eserler”, *Tarih ve Düşünce Dergisi*, S.1, 2021, s.21

12. Işk-nâme

Gülşen-i Vahdet içerisinde bulunan 40 beyitlik kısmını içeren sabit bir eserdir. Eserin içeriği ilahi aşktır.³³⁰

Şuhûdî Seyyid Kâsım Dede Efendi (D. ?/?- 1000/1591)

Şuhûdî Dede'nin doğum tarihi net olarak bilinmemektedir. Çocukluk döneminde babasının tedrisinden geçmiş, iyi bir eğitim almıştır. Şâhidî Dede, Babası Hüdayî Dede'nin kendisine yaptığı gibi gittiği seyahatlerde Şuhûdî Dede'yi de yanında götürmüştür. Örneğin Divani Mehmet Çelebi'nin yanına giderken (1530) Şuhûdî'yi de yanında götürmüştür. Bir aydan fazla birlikte Afyon Mevlevîhanesinde misafir olmuşlardır. Şuhûdî babasına meşrep olarak çok benzemektedir. Bundan ötürü Tasavvufla yakından ilgilenmiştir.³³¹

İbrahim Şâhidî'nin (957/1550) ölümünden sonra, Muğla Mevlevîhane'sine postnişin olarak atanmıştır. Babası Şâhidî'nin Gülşen-i İrfan isimli eseri kaleme almasına vesile olmuştur. Esrar Dede, Şuhûdî Dede'ye methiyeler dizip iyi eğitilmiş temiz kalpli, cesur, çevresindeki eşraf tarafından tanınan sevilen, güvenilen, mert bir kimse olduğunu söylemektedir.³³²

Babasından sonra kırk yıldan fazla Muğla Mevlevîhanesinde postnişinlik yapmıştır. Şuhûdî'nin uzun bir ömrü olmuş hicri 1000(1591) yılında Muğla'da vefat etmiştir.³³³ Kabri Muğla Mevlevîhane'sinin bahçesinde bulunmaktadır.³³⁴

Ger şehîd olsa odur hem seng-i seng-i şehdi

Halü kâli kıl Şuhudü Şahidü meşhur eğer

*Olmak istersen şehadette Şuhudun eşhedi*³³⁵ sözleri Şuhûdî Dede'ye aittir.

Hüsâmeddîn Efendi (D.945/1537-Ö.1026/1617)

Şâhidî'nin iki çocuğundan biri olan Hüsâmeddîn Efendi'nin hakkında pek bilgi mevcut değildir. Ancak 1585 yılında kaleme aldığı, Gurarü'l Kavâ'id isminde Arapça

³²⁸ Şahidî İbrahim Dede, Gülşen-i Vahdet, s.28

³²⁹ Açıkgöz, Şâhidî ve Muğla'da Mevlevîlik, s.22

³³⁰ Şahidî İbrahim Dede, Gülşen-i Vahdet, s.30

³³¹ Nilgün Açık Önkay, "Osmanlı Döneminde Muğlalı Şairler", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.26, 2011, s.59

³³² Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, s.155

³³³ Adak, "Gülşeniyye Tarikatı ile İrtibatı Olan Bazı Mevlevî Şairleri", s.120-121

³³⁴ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, s.155

³³⁵ Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Ayvansarayî*, s.202

gamer kitabı ile Farsça kuralları anlatan Tuhfe-i Hüsâmî adlı bir eseri mevcuttur.³³⁶ Tuhfe-i Hüsâmî isimli eserinde müellif kendi hakkında bilgi vermektedir. Aşağıdaki dörtlük Tuhfe-i Hüsâmî isimli esere aittir.

“Kilk-i sıhhat ile bunu yazdı Hüsam bin Şâhidî

Okuyan tahsil-i fûrs erip muradına ere

Dediler gökte melîk şevk ile târih ile

Şâhidî-zâde Hüsâmî yâdıgârına göre”³³⁷

Hüsameddin Efendi 1617 yılında Ula’da ölmüştür. Ölümünden on yıl sonra (1627) yılında mezarına altıgen yapıda bir türbe yapılmıştır.³³⁸

Hüsâmeddîn Efendi hakkında pek bilgi bulunmasa da hakkında bir menkıbe mevcuttur. Menkıbeye göre Hüsâmeddîn Efendi, Ula’da ayakkabıcılık yaparak geçimini sağlamaktadır. Bir gün Sandıras dağlarında yaşayan nam salmış bir derviş olan Çiçek baba yanına ziyarete gelmiştir. Gelirken de içinde süt dolu bir mendil getirmiştir. Elindeki süt dolu mendili duvara asmış sohbet etmeye başlamışlardır. Bu esnada ayakkabı almaya bir kadın gelir ayakkabı denerken azıcık ayağı görünür. Bunu gören Çiçek Baba’nın nefsi uyanır, aynı esnada duvarda asılı olan mendilden süt damlamaya başlar. Bunun üzerine Hüsâmeddîn Efendi, “Baba Baba! Dağda dervişlik kolay, zor olan burada dervişlik yapmak” der.³³⁹

Za’fî (16. yy)

Doğum ve ölüm tarihi net bir şekilde bilinmemektedir. Gençliğinin ilk yıllarında Gülşenî tarikatına mensuptur ancak daha sonra Mevlevî olmuştur. Muğla Mevlevîhanesi şeyhi İbrahim Şâhidî’nin yanında yetişmiş, onun terbiyesinden geçmiştir. Devrin tanınmış Mevlevîlerinden olan Şuhûdî, Arşî Dede ve Vardar Yenicesinde nam salmış olan Mevlevî Günâhî Dede ile de münasebet kurma imkânı bulmuştur. Bu kişilerle olan münasebeti aracılığı ile XVI. Yüzyılda yaşadığı rahatlıkla söylene bilir.³⁴⁰

³³⁶ Açıkgöz, Şâhidî ve Muğla’da Mevlevîlik, s.36

³³⁷ Açıkgöz, Şâhidî ve Muğla’da Mevlevîlik, s.36

³³⁸ Açıkgöz, Şâhidî ve Muğla’da Mevlevîlik, s.36

³³⁹ Açıkgöz, Şâhidî ve Muğla’da Mevlevîlik, s.41-42

³⁴⁰ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevlevîyye*, s.187

Usta bir Divan Şairi olan Za'fî'nin Şâhidî, Şuhûdî, Arşî ve Günâhî Dede'ye nazireleri mevcuttur. Bu nazireler aracılığı ile Türkçeye ne kadar hâkim olduğunu ve dilimizi ustaca kullandığını görmekteyiz.³⁴¹

Servî (D. ?/?- 1000/1591)

Aslen Burdurludur. Medresede güzel bir eğitim almıştır. Müderris yardımcılığı ve kâtiplik yapmıştır. Medrese eğitimi sırasında tasavvufu ilgi duymaya başlamıştır. Bunun için Muğla Mevlevîhanesine gitmiş orada uzun müddet kalmıştır. Şâhidî Dede'nin terbiyesine mazhar olmuştur. Şâhidî Dede ölünce dergâhı bırakmamış oğlu Şuhûdî'nin şeyhliği döneminde de Muğla Mevlevîhanesinde kalmıştır.³⁴²

İsmi fiziki görünüşünden almıştır. İnce uzun bir yapısı vardır. Çoğunlukla yeşil renkli elbiseleri giymeyi tercih ettiği kayıtlara geçmiştir. Kendine ait bir tezkiresi mevcuttur.³⁴³ Esrar Dede hicri bin yılında vefat eylediğini not düşmüştür.³⁴⁴

El- Mevlâ Ömer (Bıyıklı Ömer) (16-17. yy)

Bıyıklı Ömer'in doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Fakat Menteşe doğumlu olduğu kayıtlara geçmiştir. İyi bir eğitim hayatı olmuştur. Bir dönem siyasetle uğraşmıştır. Menteşe yöresindeyken Mevlevîliği kabul ettiğini bilmekteyiz. Medrese-i ilmiye den mezun olup kademe kademe tahsilini ilerlermiş 40 akçeli medresede mezun olmuştur. Hicri 1013 (1604) yılında Kefeli Mustafa Çelebi'nin yerine İstanbul'da bulunan Cafer Ağa'ya müderris olmuştur.³⁴⁵ Bıyıklı Ömer, yaşadığı çevre tarafından; ilmi ile meşhur, becerikli, çalışkan, temiz kalpli ve inançlı bir insan olarak bilinmektedir.³⁴⁶

3.2. Saruhanoğulları Beyliği

3.2.1. Saruhanoğulları Beyliği'nin Kuruluşu

Spil Dağı çevresine kurulan şehir ilk Çağ'da Bergama Krallığı'nın idaresi altına girmiştir. İskender'in Asya Seferi sonucunda bölge Selevkoslara geçmiştir. Selevkos kralı Antiyahos'un Roma ile yaptığı savaşı kaybetmesi üzerine bölge Romalılara geçmiştir.

³⁴¹ Nilgün Açık, Divan Edebiyatında Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şâirleri, (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2002), s.215

³⁴² Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, s.148

³⁴³ Açık, Divan Edebiyatında Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şâirleri, s.204

³⁴⁴ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, s.148

³⁴⁵ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l- Hakâ'ik Fî Tekmilleti's-Şakâ'ik*, Haz. Suat Doruk, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), s.1331

³⁴⁶ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l- Hakâ'ik Fî Tekmilleti's-Şakâ'ik*, s.1331

Sürekli savaflara şahit olan şehir, Romalılar döneminde imar edilmiştir. İzmir'den deniz yolu ile gelen eşyalar buradan geçtiği için ticari açıdan çok hareketli bir bölgedir. Bu durum bölgenin önemini daha da artırmaktadır. Bizans döneminde Episkoposluk merkezi ilan edilmiştir. İznik İmparatorluğu'nun ikinci başkenti olarak anılmıştır. 1261 yılından sonra İstanbul'un geri alınması ile bölge önemini kaybetmiştir. Bizans İmparatoru 2. Andronik döneminde Türklerin bölgeye akınları başlamıştır. Andronik, aynı zamanda kız kardeşi ile evli olan en güvendiği komutanı Roje Döflor'u bölgeye yollamıştır. Roje, beraberindeki Katalan ordusu ile bölgeyi kontrolü altına almıştır. Tire ve Ayasuluğ bölgelerine sefere çıkmayı düşünen Roje bütün ganimetlerini çok güvendiği adamı olan Ataleyyot'a bırakıp sefere çıktı. Toroslara kadar giden Roje, fetihlerine son verip tekrar Manisa dolaylarına döndü. Lakin şehrin kapıları kendisine açılmadı. Ataleyyot, Roje'nin bıraktığı bütün serveti sahiplendi, bu duruma itiraz eden Katalanları da öldürttü (1306). Roje, Andronik'in emri ile Rumeli seferi için bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. Roje'nin gidişi ile bölgeye Türk akınları tekrardan başladı.³⁴⁷

Anadolu Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde Selçuklu komutanı olan Saruhan Bey, bir müddet Germiyanogulları beyliğine tabi olmuş, onlara vergi vermiştir. 1313 yılında Manisa'yı fethederek Saruhanogulları Beyliği'ni kurmuştur.³⁴⁸

Saruhan Bey (1313-1346)

Saruhan Bey'in menşei hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak çağdaş kaynaklar aracılığı ile kendisi hakkında azda olsa bilgi edinmek mümkündür. Yassı Çemen Savaşı (1230) sonrasında Harzemşah Devleti yıkılma sürecine girince Harzemşahlı komutanların Selçuklu bünyesine girdiği bilinmektedir. Memlûklü seyyah el- Ömerî Saruhan Bey'in de bu komutanlar arasında olduğunu söylemektedir. Alâeddîn Keykubat döneminde Selçuklu Devleti'nde komutanlık yaptığını söylemektedir.³⁴⁹ İbn Bibi, Kayseri'de bulunan sultanın gelen bu Harezm komutanlarına bazı yerlerin ikta olarak verdiğini söylemektedir.³⁵⁰ İbn Batuta ise Saruhan Bey'in Saruhan isimli bir Harzemşah kumandanının torunu olduğunu söylemektedir.³⁵¹ Menşei her ne kadar bilinmese de babasının adının Alpagu olduğu kesin bilgiler arasındadır.³⁵²

³⁴⁷ Uzunçarşılı, *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malumat*, s.57-59

³⁴⁸ Fuat Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), s.36

³⁴⁹ Şihâbeddîn b. Fazlullâh el- Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, s.367

³⁵⁰ İbni Bibi, *Anadolu Selçuki Tarihi*, s.173

³⁵¹ İbn Batûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, s.455

³⁵² Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.118

El-Ömerî Saruhan Bey hakkında “*Ordusu on binden fazla atlı savaşıdan oluşur. Askerleri öyle savaşı ve zorludur ki, yollar onlara dar gelir. Deniz savaşıları vardır ve asla düşman tarafından avlanmazlar.*”³⁵³ diyerek askeri ve siyasi açıdan ne kadar güçlü birisi olduğunu dile getirmiştir.

Eldeki veriler doğrultusunda Saruhan Bey’in; Süleyman, İlyas, Orhan, Devlet Han ve Timur olmak üzere beş oğlu olduğunu bilmekteyiz. Kendinden sonra oğlu İlyas Bey, beylik koltuğuna oturmuştur.³⁵⁴ Saruhan Bey, oğlu Süleyman’ın vefatından kısa süre sonra 1346 yılında yetmişli yaşlarda hayata gözlerini yummuştur. Manisa’ya günümüzde Saruhan Baba Türbesi diye anılan yere defnedilmiştir.³⁵⁵

Fahrüddîn İlyas Bey (1346-1362)

Babası Saruhan Bey’in ölümünden sonra 1346 yılında Uluğ Bey unvanı ile devletin başına geçmiştir. Cesur cömert, hayırsever, zeki bir siyaset adamıdır. İktidarı döneminde Bizans ve bazı beyliklerle önemli ittifaklara girmiştir. Halefi İshak Bey gibi zaviyeler mescitler yaptırmıştır. İlyas-ı Kebir ve İlyas-ı Sâgir mahallelerinde bulunan 1362 tarihinde yaptırılan İlyas Bey mescidi bunlardan birisidir.³⁵⁶

İlyas Bey’in dönemi ile ilgili en önemli hadiselerden birisi Bizans’ta yaşanan taht kavgasına müdahil olmasıdır. Osmanlı, Kantakuzenos ittifakına karşı İmparatoriçe Anna’ ya 6000 kişilik bir askeri yardım gönderdiği bilinmektedir.³⁵⁷

Muzâfferüddîn İshak Bey (1362-1388)

Saruhan Beyliği’nin en büyük hükümdarlarından olan İshak Bey’in Orhan, Saruhan, Hızırşah adında üç oğlu vardır.³⁵⁸

İshak Bey, Es- Sultanü’l-a’zammâlik-i rikbi’l-ümem İshak Çelebi Bin İlyas unvanını kullanmıştır. İshak Bey’in tıpkı Divanî Mehmet Çelebi gibi anne tarafından Hazreti

³⁵³ Şihâbeddîn b. Fazlullâh el- Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, s. 167

³⁵⁴ Ferudun Emecen, “Saruhanogulları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2009), C.36, s.171

³⁵⁵ Mustafa Eravcı ve Mustafa Korkmaz, *Saruhanogulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa’da Yaşayan Kültürel İzler*, Ed. Mehmet Çelik, (Manisa Valiliği Yayınları, Manisa, 1999), s.23

³⁵⁶ Eravcı ve Korkmaz, *Saruhanogulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa’da Yaşayan Kültürel İzleri*, s.42

³⁵⁷ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.118

³⁵⁸ Hanefi Erkul, TD. 544 No’lu Saruhan Evkaf Defterine Göre Manisa Vakıfları, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2010), s.13

Mevlânâ soyundan olduğu iddia edilmektedir.³⁵⁹ Bu idea Keşfi Karadanişman'ın eserinde geçen bilgilere dayanmaktadır. Karadanişman, İshak Bey vakfiyesinde “Celaleddin Hazreti Mevlânâ” yazısının bulunduğunu söylemiştir. Ancak bu bilgi doğrulanamamış, vakıfnamede böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.³⁶⁰

İshak Çelebi dönemi Saruhanoğullarının Mevlevîliğe intikali açısından çok önemlidir. İshak Bey, Mevlevîliğin maddi-manevi gücünden yararlanmıştır. Mevlevîler aracılığı ile halifeyi elinde bulunduran Memlûklüler ve kendilerini Selçukluların varisi sayan Karamanoğulları ile ittifaklar yapmıştır. Memlûklüler İshak Bey'e menşur göndermişlerdir. Böylece İshak Bey Mevlevîlik sayesinde saltanat sürecini sağlam bir zemin üzerine oturtmuştur.³⁶¹

Beyliğin başında bulunduğu süre zarfında, siyasi ve kültürel anlamda beyliğinin en parlak devrini yaşatmıştır. Yapılan fetih hareketleri ile hazinesi dolmuş, beyliğin ekonomisi güzel bir hal almıştır. İshak Bey döneminde halkın refahı için Ulu Cami, İmarethane şeklinde bir Mevlevîhane, yapılmıştır.³⁶²

Hızırşah Bey (1362-1390), (1404-1410)

Sultan Bayezid çevresindeki birçok yeri topraklarına katmış fakat güçlü direnişi yüzünden Alaşehir'i bir türlü alamamıştır. Bunun üzerine Bayezid, Bizans Devleti ile Saruhan Beyliği ise Aydınogulları Beyliği ile ittifak kurmuştur. Yıldırım Bayezid birkaç hafta içerisinde şehri topraklarına katmış bu süre zarfında takvimler 1389-1390 yıllarını gösteriyordu.³⁶³ Hızırşah Bey İsfendiyoğullarına kaçıp canını kurtarmıştır. Bir müddet orada kaldıktan sonra Timur'un yanına geçmiştir.³⁶⁴

Hızırşah Bey, Fetret Devri'nde Yıldırım Bayezid'in çocukları arasında yaşanan hükümdarlık mücadelesine dâhil olmuştur. Mücadelede Yıldırım Bayezid'in küçük oğlu İsa Çelebi'nin tarafını tutmuştur. Bu duruma sinirlenen Çelebi Mehmet önce Aydınogullarına daha sonra Saruhan topraklarına gelerek Hızırşah Bey'i yakalamış ve idam kararı alınmıştır. Hızırşah Bey'e ölmeden önce son isteği sorulduğunda iki şey istemiştir. Bunlardan ilki

³⁵⁹ Eravcı ve Korkmaz, *Saruhanogulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, s.89

³⁶⁰ Sarıkaya, *Anadolu Beyliklerinde Dini Hayat (Aydınogulları, Menteşeoğulları ve Saruhanoğulları)*, s.33

³⁶¹ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.141-142

³⁶² Ferudun Emecen, “Saruhanogulları ve Mevlevîlik”, *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1995), s.283-285

³⁶³ Başar, “Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münasebetleri”, s.242

³⁶⁴ Uzunçarşılı, *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malumat*, s.64-65

öldükten sonra ailesinin mezarlarının bulunduğu Gûrhane medresesine defnedilmek, ikinci isteği ise Saruhanoğulları Beyliği döneminde yapılan vakıfların korunmasıdır. Çelebi Mehmet her iki isteğini de kabul etmiştir. 1410 yılında idam edilmiştir.³⁶⁵

Orhan Bey (1402-1404), (1410-1412)

İshak Bey'in ölümü ile bulunduğu bölgede hükümdarlığını ilan etmiştir. Dönemi hakkında pek bilgi olmasa da Yıldırım Bayezid'in düğününe yolladığı hediye aracılığı ile Osmanlı kayıtlarında adı zikredilmektedir. Kardeşi Hızırşah onun iktidarını tanımamıştır. İki kardeş taht kavgası yaşamıştır. Kısa süre içinde halk tarafından desteklenen Hızırşah tarafından bertaraf edilmiştir.³⁶⁶

2. Saruhan Bey

Ankara Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin Fetret Devri'ne girmesini fırsat bilen birçok beylik tekrar bağımsızlığını ilan etmiştir. 2.Saruhan İbn İshak'ın tahta geçiş tarihi hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Saruhanoğulları Beyliği'nin Manisa kolunda hükümdarlığını ilan ettiği bilinmektedir. Yıldırım Bayezid'in çocuklarının saltanat savaşında Süleyman Çelebi'nin tarafını tutmuştur. Süleyman Çelebi'nin Rumeli'ye geçmesini fırsat bilip 1411 yılında kendi adına para bastırmıştır. Çelebi Mehmet'in fetih politikası sonucu Osmanlı topraklarına katılmıştır. Böylece Saruhan Beyliği'nin Manisa koluna son verilmiştir.³⁶⁷

Yakup Bey

Fetret Devri'nden yararlanan Yakup Bey, Demirci ve Gördes bölgelerinde hükümdarlığını ilan etmiştir. Saltanat yılı tam olarak bilinmese de 1407 yılında Demirci'de bir cami yaptırmıştır.³⁶⁸

Evliya Çelebi, Yakup Bey'in kızını Osmanlılara gelin olarak verildiğinden bahsetmektedir. İdaresi altında bulunan Gördes'i kızının yanında çeyiz olarak Osmanlı

---

³⁶⁵ Uzunçarşılı, *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malumat*, s.65-66

³⁶⁶ Eravcı ve Korkmaz, *Saruhanogullari ve Osmanli Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, s.23

³⁶⁷ Eravcı ve Korkmaz, *Saruhanogullari ve Osmanli Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, s.62-63

³⁶⁸ Eravcı ve Korkmaz, *Saruhanogullari ve Osmanli Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, s.63

Devleti'ne verdiğini söylemektedir.³⁶⁹ Osmanlı Devleti ile akrabalık bağı kurmak sureti ile saltanatını pekiştirmeye çalışmıştır.

3.2.2. Saruhanoğulları Beyliği'nde Mevlevîlik

Batı Anadolu Beyliklerinin deniz seferleri ve gazalarla zenginleşmeleri güçlü devletler üzerinde nüfus sahibi olmak isteyen Mevlevî büyüklerinin de dikkatini çekmiştir. Mevlevîlik kısa sürede hemen hemen bütün uç beylikleri etkisi altına almıştır. Sünni eğilimli bir tarikat olan Mevlevîlik uç bölgelerde İslam dininin daha koyu yaşanmasına neden olmuştur. XIV. yüzyılda birçok beyliğin merkezlerinde Mevlevîhane kurulmuştur.³⁷⁰

İlhanlı nüfusunun kırılması üzerine kendini Selçuklu Devleti'nin varisi sayan Karamanoğulları, uç bölgelerde bulunan beylikleri etkisi altına almaya çalışmıştır. Bundan rahatsız olan beylikler Mevlevîlik çatısı altında toplanmışlardır. Böylece hem Karamanoğullarının gücünü kırmak istemiş hem de hilafet merkezi olan Kahire ile iletişime geçmeye çalışmışlardır.³⁷¹ Görüldüğü üzere beylikler ortak çıkarları doğrultusunda Mevlevîlik şemsiyesi altına toplanmışlardır.

Germiyanoğulları gibi diğer devlet yöneticileri Mevlânâ soyundan olan kişilerle evlilik yapmaya özen göstermişlerdir.³⁷² Bu durum Çelebi unvanını kullanan İshak Bey'in anne tarafından Mevlânâ soyundan olabileceği ihtimalini düşündürmektedir.³⁷³ Ancak Feridun Emecen İshak Çelebi'nin "çelebi" unvanını kullanmasının yegâne sebebinin Mevlevî oluşundan kaynaklandığını, Mevlânâ ve ailesi ile hiçbir akrabalık bağının olmadığını söylemektedir.³⁷⁴

Sultan Veled'in Mevlevîliği yaymak için yaptığı seyahatlerde, Saruhan yöresine uğramaması nedeni o dönemde Saruhan Beyliği'nin tam olarak siyasi teşekkülünü tamamlayamamış olmasıdır. Moğolların Anadolu'yu işgali sonrasında bölgeye atanan Emir Çoban'ın oğlu Timurtaş Bey, tüm Anadolu'da nüfuzunu hissettirmek istemiştir. Bu amacına hizmet etmesi için Ârif Çelebi'den sonra posta oturan Âbid Çelebi'yi uç beyleri ikna etmesi için göndermiştir. Konya'da bulunan Âbid Çelebi'ye giderken "eğer uç beyleri bana biat etme konusunda ikna edersen tekrar buraya dön yok eğer edemezsen geri gelme" demiştir.

³⁶⁹ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s.61

³⁷⁰ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.65-66

³⁷¹ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.65-66

³⁷² Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.66

³⁷³ Eravcı ve Korkmaz, *Saruhanoğulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, s.89

³⁷⁴ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.142

Çelebi'nin gönlü bu yolculuğa pek razı olmasa da yolculuğu kabul etmiştir. Eflaki, Âbid Çelebi'nin tekrar Konya'ya döndüğünü söyleyerek görevini yerine getirdiğini düşünmektedir.³⁷⁵ Çelebi'nin uç beyliği olduğu için Manisa dolaylarına uğramış olma ihtimali çok yüksektir. Âbid Çelebi'nin seyahat ettiği zaman diliminde beyliğin başında Saruhan Bey bulunmaktaydı. Mevlevîliğin temellerinin bu dönemde atıldığını var sayarsak İshak Çelebi döneminde de kurumsal hale geldiğini söyleyebiliriz.³⁷⁶

Mevlevîliğin Saruhanoğullarına Saruhan Bey'in oğlu Devlet Han döneminde geldiği iddiaları da mevcuttur. Buna delil olarak Osmanlı Devleti'ne ait kayıtlarda isminin Devlet Çelebi diye zikredilmesi gösterilmektedir. Bilindiği üzere o dönem Çelebi unvanı, Mevlânâ soyundan olanlar ve Mevlevî olan kişiler tarafından kullanılmaktaydı. Devlet Han'ın İshak Bey'den yaşça büyük olduğunu belirterek Mevlevîliğin Saruhan topraklarına İshak Çelebi'den önce geldiği iddiası tekrarlanmaktadır.³⁷⁷ Devlet Han'ın Çelebi unvanını kullanması Mevlevîliğin Devlet Han döneminden önce Saruhan Bey döneminde geldiği yönündeki iddiaları güçlendirmektedir.

Konya merkezli kurulan Karamanoğulları beyliği, Anadolu'da boşalan siyasi otoritenin yerini doldurmaya çalışmıştır. Karamanoğlu hükümdarı Alâeddîn Bey, Aydın, Menteşe ve Saruhanoğulları beyliklerini nüfuzu altına almaya çalışmıştır. Bu dönemde Karamanoğulları beyliği Mevlevîliğin nüfuzundan faydalanmaktaydı. Alâeddîn Bey'in döneminde 1367 yılında yapılan Gorigos Seferi'ne İshak Çelebi'de katılmıştır. Mevlevîliğin İshak Çelebi döneminde baskın olmasında bu yakınlaşmanın da payı vardır.³⁷⁸

Mevlevîlik, Saruhanoğullarına ait topraklarda beyliğin yıkılmasından sonra da önemi korumuştur. Evliya Çelebi Seyahatnamesinden alınan şu sözler bu durumu daha net göstermektedir. “*Genellikle halkı cuka ferace, serhaddi, kontuş ve nazik boğası elvan bez giyerler. Nice bin fukaraları Mevlânâ muhibbi olmakla Mevlevî külâhı üzere Muhammed'i sarık sararlar.*”³⁷⁹

³⁷⁵ Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri, s.329-330

³⁷⁶ Feridun M. Emecen, “Saruhanoğulları ve Mevlevîlik”, *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1995), s.289

³⁷⁷ Mustafa Eravcı, “Saruhanoğulları'nın Demirci Kolunun Siyasi ve Kültürel Faaliyetleri hakkında Bir Tetkik”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/1, 2004, s.58

³⁷⁸ Emecen, *Saruhanoğulları ve Mevlevîlik*, s.287-288

³⁷⁹ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s.88

Osmanlı arşiv kayıtlarına göre XV yüzyılda Saruhanoğulları Beyliği şu toprakları kapsamaktadır: Manisa, Akhisar, Marmara, Gördük, Gördes, Adala, Demirci, Nif, Menemen, Ilıca, Kayacık beldelerinden oluşmaktadır.³⁸⁰

3.2.3. Saruhanoğulları Beyliği Topraklarında Bulunan Mevlevîhaneler

İshak Çelebi döneminde siyasi atılımlar hat safhaya ulaşmıştır. Osmanlı Devleti'nin ilerleyişini gören İshak Çelebi, ittifak arayışına girmiştir. Aracı olarak Mevlevîliği kullanmıştır. İlk olarak Karamanoğulları Beyliği ile daha sonra Mevlevîler aracılığı ile İslam dünyasının halifesini elinde bulunduran Mısır merkezli Memlûk Devleti ile görüşmeler yapmıştır. İshak Çelebi'ye 1366 yılında Kahire'den mektup gelmiştir. Bu mektup sayesinde hükümdarlığını meşrulaştırmıştır.³⁸¹

Osmanlı Devleti'ne ait en önemli sancak merkezi olan Manisa'da ilk sancağa çıkan şehzade Fatih Sultan Mehmet'tir. Fatih'ten sonra oğlu Mustafa Manisa'da sancağa çıkmıştır. Burada bulunduğu süre zarfında Sultan Yaylası denilen mevkide bir saray yaptırmıştır. II. Bayezid'in oğlu Abdullah, Şahinşah, Korkut, Alemşah, Mahmut sırası ile burada bulunmuşlardır. 1513-1520 yılları arasında Kanunî Sultan Süleyman sancağa çıkmıştır. Kanuni sonrası Manisa Sancağının önemi daha da artmıştır. Kanuni sonrası hükümdar olacak şehzadenin Manisa Sancağına gönderilmesi usulü getirilmiştir. Kanuni'nin oğulları, Mustafa, Mehmet ve II. Selim'de sırasıyla burada sancağa çıkmışlardır. II. Selim de oğlu III. Murad'ı Manisa Sancağına yollamıştır. Son olarak III. Murat'ın oğlu III. Mehmet burada sancağa çıkmıştır.³⁸²

Devlet yönetiminde tecrübe kazanmak için Manisa'ya gönderilen şehzadeler bölge halkını koruyup kollamış, isteklerini gözetmiştir. Saruhanoğulları döneminden bu yana Mevlevîliğin bölgede yoğun bir şekilde varlığını sürdürdüğünü bilen şehzadeler bölgede nüfuzunu hissettirmek için Mevlevîhaneden ellerini çekmemiş, Mevlevîlerle iyi geçinmişlerdir. Bunun sonucunda Manisa Mevlevîhanesi âsithâne statüsü kazanmıştır.³⁸³

17. yüzyılda şehzadeler önce Manisa'ya sonra saltanat merkezi olan İstanbul'a geçiyorlardı. Bu gelenek Mevlevîliğe de sirayet etti Mevlevîliğin merkezi Konya'ya

³⁸⁰ Eravcı ve Korkmaz, *Saruhanogullari ve Osmanli Klasik Dönerinde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzler*, s.20

³⁸¹ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.141-142

³⁸² Hakkı Acun, *Manisa Devri Türk Yapıları*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), s.7

³⁸³ Rasih Erkul, Demirci Mevlevîhanesi ve Saruhanoğullarında Mevlevîlik, *Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.6, 2008, s. 130

postnişin olacak kişi önce Manisa Mevlevîhanesinde şeyhlik yapıyor, sonra Konya Mevlevîhanesine atanıyordu.³⁸⁴Bu durum Mevlevîhanenin önemi daha da artırmıştır.³⁸⁵ Bu gelenek sayesinde Manisa’da bulunan Mevlevî şeyhleri Osmanlı sultanları ile daha şehzadelik zamanlarında tanışıp görüşme imkânı bulmuşlardır.³⁸⁶ Zamanla Mevlevîhanenin önemi artmış, Konya Mevlevîhane’sinden sonra Afyonkarahisar ve Halep Mevlevîhane’si ile birlikte ikinci sırada yer almıştır.³⁸⁷

3.2.3.1. Manisa Mevlevîhanesi

Saruhanogulları döneminden günümüze kalan en eski eserlerden birisi olan Mevlevîhane, konum itibari ile şehrin doğu tarafında yüksek ve şehre hâkim bir mevkidedir. Mevlevîhane’nin bulunduğu yeri çok beğenen Evliya Çelebi “*Suyu ve havası güzel İrem Bağı gibi bir dervişler ocağıdır*” diyerek beğenisini dile getirmiştir.³⁸⁸

İshak Çelebi Vakfiyesinin kitabesi ilerleyen zamanlarda kaybolmuştur. Fatih Sultan Mehmet döneminde tekrardan yapılmıştır. Buna göre 1461-1462 yılında yeni bir vakfiye düzenlenmiştir. Yeni düzenlenen vakfiyede Mevlevîhanenin İshak Çelebi külliyesinin içerisinde olduğu dile getirilmiştir.³⁸⁹

Mevlevîhane’nin kapısına: "*Emera bi-îmareti hâzihi'z-zaviyeti'l-mübâreketi'l-İshâkiyyeti elemîrû'l- âdilü'l-muzafferü'l-mansûr İshâk ibn İlyas. Sene seb'in ve seb'a mie*" hicri 770. Tercümesi: *Bu müberek İshakiye zaviyesini, adaletli emir, muzaffer komutan İshak bin İlyas 770’te yapılmasını emretti ve onu Osman bin Emetullah yaptı.*"³⁹⁰ şeklindedir.

Bu tarihin altında "*ve âmiruhu el-abdü'l-fakîr ilallâhil-ganî, el-Hâc Osman bin Emetüllâh*" diye yazılmıştır.³⁹¹ Çağatay Uluçay, Evliya Çelebi’nin Mevlevîhane banisinin ismini ters şekilde telaffuz ettiğini söyleyerek Ulu cami külliyesinin kapısında Emed bin

³⁸⁴ Barihüda Tanrıkorur, “Manisa Mevlevîhanesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayınları, 2003), C.28, s.2

³⁸⁵ Dıvarcı, Şimşek, *Türkiye Mevlevîhaneleri Fotoğraf Albümü*, s.250

³⁸⁶ Tanrıkorur, “II. Manisa Mevlevîhanesi”, *Sufi Araştırmaları Dergisi*, s.6,

³⁸⁷ Dörtbudak, *Hâl-i Pür- Melâlleriyle Manisa Mevlevîhanelerinin Ser- Güzeşti*, s.161

³⁸⁸ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s.83

³⁸⁹ Hakkı Acun, “Manisa Mevlevîhanesi”, *Türk Vakıf Medeniyetinde Hazreti Mevlânâ ve Mevlevîhanelerin Yeri ve Vakıf Eserlerinde Yer Alan Türk İslâm Sanatları*, (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1992), s.109

³⁹⁰ Acun, *Manisa Devri Türk Yapıları*, s.350

³⁹¹ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s.83

Osman yazdığını, doğrusunun bu olduğunu söylemektedir.³⁹² Hakkı Acun ise Mevlevîhane ve medresenin mimarının bir kişi değil baba oğul olabileceğini, eskiden mimarların eserlere saygıdan ötürü babasının adını verdiğini söylemektedir.³⁹³ Örneğin vakfiyeyi yaptıran İshak Bey'in babasının İlyas Bey olmasına nazaran bazı kaynaklarda İshak bin Saruhan olarak geçmektedir. Yani ailenin en ünlü zatının ismi ardıllarına verilebilmektedir. Hakkı Acun bunlara ek olarak. Kütahya'nın Emet ilçesi ile Mevlevîhaneyi yapan kişinin bir bağlantısı olabileceğini düşünmektedir.³⁹⁴

Orijinal vakfiyenin Fatih döneminden önce yok olduğunu ve Fatih döneminde yeniden vakfiye düzenlendiğini daha önce dile getirmiştik. Yapılan son vakfiyede net olarak "Mevlevîhane" isminin geçmemesi burasının aslında Mevlevîhane olmadığı şeklinde yorumlara neden olmuştur.³⁹⁵ Emecen, "*Vakıf mürtezikalardan İmam Mehmed, Mevlevîhâne mutfağı harcamalarında yolsuzluk yapıldığını ve buranın aslında Mevlevîhâne olmadığını ileri sürmüştü. Bunun üzerine vakıf mütevellisi Şeyh Mehmed, devlet merkezine gönderdiği arzında, buranın en azından iki-üç yüz yıldır Mevlevîhane olduğunu, bunun da vakfiye ile sabit bulunduğunu belirterek, vaki olan müdahalenin önlenmesini ve kadı sicil defterlerinde de kayıtlı olan kendi elindeki vakfiyenin Defterhane 'de muhafaza edilmesini istemişti. Ortaya çıkan bu problem üzerine yapılan tahkikatta, Tahrir defterlerindeki kayıtlar incelenerek, buranın imaret ve Mevlevîhane olduğu tespit edilmiştir. Vakfiye 1575 tarihli Saruhan Sancağı Vakıf Defteri'nin ilgili kısmına gelen arzlar ve yapılan işlemlerle alakalı evrakla birlikte eklenmiştir.*" kaydını delil göstererek yanlışlığın Mevlevîhane olup olmamasında değil sonradan yapılan vakıf kayıtlarında olduğunu dile getirmektedir.³⁹⁶

Vakfa ait gelirler:

Karaoğlanlı, Erdemişli ve Kırçalı köyleri, Manisa'da bulunan iki adet hamam,³⁹⁷ Manisa'ya bağlı Karaoğlan köyü, bunun yanı sıra köyde bulunan pirinç ziraatı yapılan pirinç nehrinin tamamı vakfedilmiştir. Bunlara ek olarak Manisa'da bulunan Akçahavlu köyünde

³⁹² M. Çağatay Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, (İstanbul: İstanbul Resimli Ay Matbaası, 1940), s.133

³⁹³ Acun, *Manisa Mevlevîhanesi, Türk Vakıf Medeniyetinde Hazreti Mevlânâ ve Mevlevîhanelerin Yeri ve Vakıf Eserlerinde Yer Alan Türk İslâm Sanatları*, s.110

³⁹⁴ Acun, *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, s.40

³⁹⁵ Cahit Telci, "Manisa Mevlevîhanesi Mevlevîhane Olarak mı Yapıldı? Kitabesi Üzerine Yeniden Düşünmek", *Sufi Araştırmaları Dergisi*, 8/15, s.1-8

³⁹⁶ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s.144

³⁹⁷ M. Arif Eroğlu ve Ömer Bıyık, *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Saruhan*, (Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, 2014), s.21

bulunan ve her sene yirmi beş müdd³⁹⁸ pirinç üretimi yapılan nehrin tamamı, Çatalkilise mevkiinde bulunan beş dönümlük arazi ve bağ yerleri vakfedilmiştir. Vakfa tahsis edilen mallar hiçbir şekilde satılamaz hibe edilemez.³⁹⁹

Vakfa ait giderler:

Cami, Medrese ve Mevlevîhanenin bakım tamirat masrafları, Mevlevîhanede yapılan yiyecek ve giyecek yardımlarının masrafları vakfın genel idaresinden sorumlu kişilerin ücretleri şu şekildedir:

İlk olarak vakfın genel idaresinden sorumlu bir müteveli, medrese içinde öğrencilerin tahsiliyle ilgilenecek müderris atanmıştır. Bunun yanı sıra cami için bir imam, imama yardımcı olması için müezzin, her gün ikindi namazından sonra bir cüz cuma günleri namaz saatine kadar kuran okuyan altı adet hafız, vakfın genel temizliğinden sorumlu temizlik görevlisi atanmıştır. Asıl konumuzu teşkil eden Mevlevîhane içinde birçok görevli tayin edilmiştir. Mevlevîhanenin yönetiminde sorumlu ahlaklı, bilgili, güvenilir bir şeyh, Mevlevîhanenin genel bakım onarım işlerinden sorumlu emin, güvenilir bir nazır, vakfın kayıtlarını tutacak bilgin güvenilir bir kâtip, namaz kıldırması için bir imam bunun yanı sıra namaz saatlerini takip etmesi ve imama yardımcı olması için bir müezzin her gün Mevlevîhanede Mesneviyi okuması için güzel sesli iki hanende, imarethane niteliği taşıyan Mevlevîhanenin yemek işleri ve masrafları ile ilgilenen vekili harç ile her gün yemek yapmak için bir aşçı mevcuttur.⁴⁰⁰

Vakıf içerisinde ve Mevlevîhane'de çalışan şahısların ücretleri: Mevlevîhane şeyhine günlük 10 dirhem, medrese müderrisine günlük 10 dirhem, cami hatip ve imamına günlük 3 dirhem, cami müezzinine günlük 1 dirhem, Kuran-ı kerim okuyan altı hafıza günlük 9 dirhem, Mevlevîhanenin imamına günlük 4 dirhem müezzine 1 dirhem, aydınlatma işlerinden sorumlu görevliye günlük bir dirhem, Mesnevi okuyan kişilere günlük 2 dirhem, vekili harca 2, aşçıya günlük 1 dirhem olacak şekilde vakıf personelinin alacakları ücret tek tek belirtilmiştir.⁴⁰¹ Mevlevîhanede her ikindi vakti yemek pişirilir zengin fakir demeden

³⁹⁸ Müdd, eski bir hacim ölçüsüdür. Elleri öne doğru uzatmak anlamına gelen müdd iki avucun aldığı tahıl miktarı anlamına gelmektedir. Ortalama 875 gramdır.

³⁹⁹ Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, s.34

⁴⁰⁰ Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, s.35

⁴⁰¹ Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, s.36

herkese dağıtılırdı. Her cuma günleri Özbek pilavını andıran özel bir pilav yapılmış, dağıtılmıştır.⁴⁰²

Mevlevîhanenin Yapısal Özellikleri

Saruhanogulları döneminde yaptırılan Mevlevîhane orijinal şeklini koruyarak günümüze kadar gelen nadir Mevlevîhanelerdendir. İki Katlı olduğunu bildiğimiz yapı Osmanlı Devleti zamanında birçok kez restore edilmiştir. Alt kat kapalı avlulu, üç tarafı kapalı bir tarafı tamamen açık medrese görünümündedir. Orta kısımda kubbe diğer bölümlerde ise tonoz⁴⁰³ adı verilen süsleme yöntemi ile donatılmıştır. Üst katın planı da alt kata benzer şekilde yapılmıştır.⁴⁰⁴ (Mevlevîhanenin tadilat öncesi ve sonrası görüntüler tezin sonundaki resimler bölümünde mevcuttur.)

Ulu Cami medresesinin içinde dört adet türbe mevcuttur. Bu türbeler vakfiyeyi yaptıran İshak Çelebi ve ailesine aittir. İlk mezar kendisine ikinci mezar eşine diğer iki mezar ise oğullarına aittir.⁴⁰⁵

Sonraki Süreçte Mevlevîhanenin Durumu

Hızırşah Bey'in ölmeden önce Çelebi Mehmet'ten son istek olarak Saruhan Beyliği'nden kalan vakıflara dokunmamasını istediğine⁴⁰⁶ daha önce değinmiştik. Osmanlı Devleti sözünü tutmuş, beylikten kalan vakıfları muhafaza etmiştir.

II. Murat'ın hükümdarlığı döneminde Batı Anadolu ile yakından ilgilenmiştir. Tire'de bir Mevlevîhane yapılmasına vesile olmuştur. Saruhanogulları topraklarında hâlihazırda bir Mevlevîhane olduğu için buraya Mevlevîhane yaptırma gereği duymamıştır. İshak Bey'in yaptırdığı Mevlevîhane'nin işleyiş sistemini bozulmamış, aynı şekilde vakıfların gelirleri buraya tahsis edilmiştir.⁴⁰⁷

Osmanlı Devleti, II. Bayezid dönemi sonrası ortaya çıkan Şîi Safevi propagandasına karşı, halk arasında Sünni Mevlevîliği desteklemiştir. Bu süre zarfında Mevlevîlik,

⁴⁰² Mehmet Veysi Dörtbudak, *Hâl-i Pür- Melâllerıyla Manisa Mevlevîhanelerinin Ser- Güzeşti, Günümüzde Yurt İçi Mevlevîhanelerinin Durum ve Konumları*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2017), s.160

⁴⁰³ Tonoz: Mimarlıkta kemerlerini bir araya toplanması ile şekillenen, çoğunlukla tavan kaplamada kullanılan yapı parçasıdır. Ağırlıklı olarak harç ve tuğla ile yapılır yarım silindirik şeklinde olur.

⁴⁰⁴ Aynur Durukan, "Beylikler Döneminin Kültürel Ortamından Bir Kesit", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/10, 2014, s.421

⁴⁰⁵ Uzunçarşılı, *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malumat*, s.76

⁴⁰⁶ Uzunçarşılı, *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malumat*, s.66

⁴⁰⁷ Erdoğan ve Bıyık, *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Saruhan*, s.21

Anadolu'nun geneline yayılmıştır. Osmanlı Devleti, Mevlevîhanelerin giderleri için yüklü miktarda ödenekler ayırmıştır.⁴⁰⁸

1531 yılında Mevlevîhanenin de içerisinde bulunduğu vakfın gelirleri yeniden düzenlenmiştir. Buna göre: Vakfın genel idaresinden sorumlu mütevellîye günlük 20 akçe, medresenin müderrisine günlük 25 akçe, medresede eğitim alan öğrencilere günlük 8 akçe, nâzıra günlük 7 akçe, kayıt, yazı işlerinden sorumlu kâtip ve vakıf gelirleri ve zekatları toplamakla sorumlu olan câbiye günlük 10 akçe, cami imamına günlük 4 akçe, hatibe günlük 3 akçe, iki müezzine günlük 2 akçe, ser-mahfille⁴⁰⁹ günlük 1 akçe, 6 cüzhanın görevli olduğu vakıfta hepsine günlük 1 akçe, eczane hizmetlerini yöneten 6 kişiye günlük 1 akçe, muarrife⁴¹⁰ günlük 2 akçe, kayyımaya günlük 2 akçe, türbedara günlük 1 akçe, temizlik işlerinden sorumlu ferraşa günlük 1 akçe, noktaîye günlük 1 akçe, hânendeye günlük 2 akçe tahsis edilmiştir.⁴¹¹ Mevlevîhane şeyhine günlük 8 akçe, imarethanenin alış verişinden sorumlu vekili harca günlük 3 akçe, imarethanenin yemeklerini yapan tabbaha günlük 2 akçe, şeyhin temsilcisi olan nâkibe günlük 2 akçe, imarethanenin hizmetine bulunan kilârîye günlük 1 akçe, yine imarethanenin su işlerinden sorumlu olan sakaya günlük 1 akçe, son olarak imarethanenin temizliğinden sorumlu olan ferraşa 1 akçe yevmiye verilmiştir.⁴¹² 1531 yılında yapılan bu düzenleme ile vakfın ve Mevlevîhane'nin gelirlerinin arttığı gözlemlenmektedir. Buna ek olarak yeni görevliler atanmıştır. Görüldüğü üzere günlük 110 akçeden fazla geliri tahsis edilmiştir. Bu durum şehrin öneminin artmasına müteakip Mevlevîhanenin öneminin de arttığının bir göstergesidir.

1575 yılına ait vakıf kayıtlarında ki görevli ve maaşları ise şu şekildedir: 1531 kayıtlarına göre maaşında bir değişiklik olmayan mütevellîye günlük 20 akçe, daha önce 25 akçe maaş alan müderrise 15 akçelik bir artışla günlük 40 akçe (en fazla ücret müderrise verilmiştir), kaç talebe olduğu bilinmeksizin talebelere günlük 8 akçe, kayıt işlerinde sorumlu nazıra günlük 20 akçe, kâtip ve cabiye günlük 8 akçe, hatibe günlük 3 akçe, cami imamına 5, müezzine 3 akçe, ser-mafiha 2 akçe, kayyım ve kandillerin yakımın dan sorumlu sirâciye 2,5 akçe, temizlik yapan ferraşa günlük 1,5 akçe eczânehân, türbadar ve noktaîye toplam 12 akçe, imarethanenin ihtiyaçlarından sorumlu kilârîye günlük 2, vekil-i harca

⁴⁰⁸ Tanrıkorur, "Mevlevîyye", s.469

⁴⁰⁹ Ser-mahfil: Camilerde vakfedenin şartı olarak okunacak cüzleri, temcit ve benzeri okunuşu yöneten kimseye verilen isim.

⁴¹⁰ Muarrif: Tarif edici, bilgi verici, tanıtan tercüman anlamına gelmektedir.

⁴¹¹ Hânende: Farça kökenli bir sözcüktür. Müzik icra eden kimse demektir.

⁴¹² Eravcı ve Korkmaz, *Saruhanogulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, s.114

günlük 3, su temininden sorumlu olan saka 2, yemek yapımından mesul olan tabbaha 2 akçe olacak şekilde yevmiye belirlenmiştir. Aradan geçen kırk dört yıllık zaman zarfında bazı görevler (Mevlevîhane şeyhi, türbedar, nakip, hanende cüzhan, muarif,), sonlandırılmıştır. Buna nazaran vakfın gelirlerinde azalma olmamış, aksine artış gözlemlenmiştir. Görüldüğü üzere 1462 yılında düzenlenen ilk vakıf kaydı ile 1531 ve 1575 yıllarında düzenlenen vakıf kayıtlarında farklılıklar görülmektedir. Öncelikle 1462 yılında düzenlenen vakıf kayıtlarında olan Mevlevîhaneye ait imam ve müezzinin görevine son verilmiştir. Zamanla Mevlevîhanenin görevlilerinin azalması ve 1575 yılındaki kayıtlarda imaret diye geçmesi ve şeyhin adının kayıtlarda geçmemesi, 16. Yüzyılın sonun Mevlevîhanenin önemini kaybettiği, imaret özelliğinin ön plana çıktığına yönelik idealarını da beraberinde getirmiştir.⁴¹³

Ancak bu durum uzun sürmemiştir. 17. yüzyılın başına ait kayıtlarda Mevlevîhane şeyhlerinin aynı zamanda vakfın genel idaresinden sorumlu olan Mütevellilik görevini de yerine getirmeye başlamıştır. Mevlevîhane 17. yüzyıldan sonra Mevlânâ Hazretleri'nin soyundan gelen Çelebilerce yönetilmiştir. Bu kişilerden ilki Ferruh Çelebinin soyundan gelen Şeyh Ali Efendi'dir.⁴¹⁴ Şeyh Ali Efendi'nin Manisa Mevlevîhanesi şeyhliğini takip eden yıllarda Mevlevîhanenin ilk tadilatı yapılmıştır. İlk kayıtlara geçen tadilat 1664 yılında vakfın mütevellisi olan Şeyh Ali Efendi zamanında hassa mimar kalfası Yorgaki Efendi tarafından yapılmıştır. Bu tadilatla Mevlevîhane içerisindeki odalar, kiler, mutfak ve semahane bunların yanı sıra kapı ve pencerelerde de tadilatlar yapılmıştır.⁴¹⁵

Mevlevîhane'de ilk dönem kimlerin şeyhlik yaptığı net değildir ancak ayrıntılı olmasa da bazı isimlere ulaşmak mümkündür. Bunlardan ilki Hacı Hasan isimli bir şeyhin ölümü ile şeyhlik Şeyh Ali Çelebi'ye geçmiştir.⁴¹⁶ Şeyh Ali Çelebi'nin ölümünden sonra oğlu Mehmet Lütfü Çelebi yerini almıştır. Mehmet Çelebi zamanında İshak Çelebi vakfiyesinin gelirleri arasına Karaoğlan Mevkiinde bulunan koyun köprüsü denilen mezra ve kasabalı İbrahim diye bilinen bir şahsın bağışladığı seksen dönümlük arazi eklenmiştir. Mehmet Lütfü Çelebi de babası gibi maddi durumu iyi, bilgili, zeki şairliği ile öne çıkan bir kimsedir. Mehmet Lütfü Çelebinin H. 1726 yılında ölümü üzerine oğlu Osman Efendi (Çelebi) tıpkı babası ve dedesi gibi Mevlevîhanenin hem mütevellisi hem şeyhi olmuştur. Fakat uzun yıllar bu

⁴¹³ Eravcı ve Korkmaz, *Saruhanogulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, s. 115-116

⁴¹⁴ Artam, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikati'nin Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyıllar)*, s.118

⁴¹⁵ Nuran Tezcan, "Manisa Mevlevîhanesi", *Osmanlı Araştırmaları XIV*, İstanbul, 1994, s.189

⁴¹⁶ Ertan Gökmen, Manisa Mevlevîhanesi Şeyhi Mehmed Bâhâeddin Efendi Terekesi (1771), *Sufi Araştırmaları*, S.9, s.5

görevi yerine getirememiştir. Yerine Mehmet Bahâeddîn Çelebi Mevlevîhane'ye şeyh olarak atanmıştır. Bahâeddîn Çelebi de öncülleri gibi bazı araştırmalara konu olmuştur hakkında makaleler yazılmıştır fakat esas konumuzu teşkil etmediği için bu konuya ayrıntılı girmenin gerekli olmadığı düşüncesindeyim. Fakat o da 18. yy. bitmeden 1771 yılında vefat etmiştir. Bahâeddîn Çelebiden sonra sırayla Ahmet Çelebi, Osman Çelebi ve Mustafa Çelebi sırası ile şeyhlik yapmıştır. Fakat şeyhlik dönemleri hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşmak güçtür. Aileden Mevlevîhane'ye son şeyhlik yapan Mustafa Şefik Çelebi dönemi hakkında bazı bilgiler gün yüzüne çıkmıştır. Mustafa Şefik Çelebi Mevlevîhaneyi daha merkezi bir yere taşıma kararı almış olacak ki 1870 yılında Mevlevîhaneyi Şehir merkezinde bulunan Ali Bey Cami'nin yanına indirmiştir.⁴¹⁷

Ali Bey Cami'nin yanına taşınan Mevlevîhane aktif şekilde işlemiştir. 19. yüzyılda Girit bölgesindeki gayr-ı Sünni nüfusu kırmak için Manisa Mevlevîhanesinden Mevlevî dervişleri Girit'e gönderilmiştir.⁴¹⁸

Uzunçarşılı, 1926 yılında kaleme aldığı Anadolu Kitabeleri isimli eserinde, eseri yazdığı yıl yukarı debbağ hanenin doğusunda bulunan Mevlevîhanenin (Saruhanogulları döneminde yapılan Mevlevîhane binası) bir hayli yıprandığı ve koyun ağılı olarak kullanıldığını söylemektedir.⁴¹⁹

Çağatay Uluçay 1940 yılında basılan eserinde dip not olarak Mevlevîhane'nin eserin basım yılında harabe olduğunu söylemektedir.⁴²⁰ Uzunca bir süre harap bir halde kaldığı anlaşılan Mevlevîhane 1960 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresine verilmiştir.⁴²¹ 1995 yılında Mevlevîhane Vakıflar Genel Müdürlüğünden Celal Bayar Üniversitesinin bünyesinde dâhil edilmiştir. Üniversite ise 1999- 2001 yılları arasında Mevlevîhane'yi restore ettirmiştir. 2001 sonrasında iki yıl kadar Nezih Demirkent adı altında kütüphane olarak kullanılmıştır. 2003-2005 arasında çeşitli etkinlikler için kullanılmış, 2005 yılından sonra Manisa ve Yöresi Türk Tarih ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi bünyesine dâhil olmuştur. “Manisa Mevlevîhanesi Etnografya Müzesi” adını almıştır. Restorasyonu yapılan Mevlevîhane bugün ziyaretçilerini ağırlamaktadır.⁴²²

⁴¹⁷ Sezai Küçük, XIX Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), s.183-184

⁴¹⁸ İlber Ortaylı, *Eski Dünya Seyahatnamesi*, (Ankara: Aşina Kitapları Yayıncılık, 2007), s.79

⁴¹⁹ Uzunçarşılı, *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malumat*, s. 75

⁴²⁰ Uluçay, *Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, s.133

⁴²¹ Tezcan, *Manisa Mevlevîhanesi*”, s.186

⁴²² Dörtbudak, *Hâl-i Pür- Melâlleriyle Manisa Mevlevîhanelerinin Ser- Güzeşti*, s.163

3.2.4. Saruhanoğulları Beyliği Topraklarında Bulunan Mevlevî Şeyhleri

3.2.4.1. Kemâl-Zerd (Sarıca Kemâl) (15. Yy)

Sarıca Kemal olarak bilinen bu kişi Saruhan vilayetine ait Bergama şehrinde doğmuştur. Sarıca demelerinin sebebi sarışın olmasıdır. Doğum tarihi bilinmese de 1475 yılında öldüğü kesindir. Medresede eğitim almış iyi eğitimli biridir. Fatih Sultan Mehmet döneminde yaşamıştır. Belli bir süre Fatih Sultan Mehmed'in vezirlerinden Adnî Mahmut Paşa'nın yanında çalışan kimselere muallimlik yapmıştır.⁴²³ İlerleyen yaşlarında Mahmut Paşa'nın oğullarına da eğitim vermiştir. Mahmut Paşa görevden azil edilince onunla birlikte Edirne'de bulunan Hasköy Kasabasına yerleşmiştir. Orada ziraatla uğraşmıştır.⁴²⁴

Muhtelif eserlerde kendisinden bahsederken Kemâl-i Derviş yahut Şeyh Kemal olarak zikredilmektedir. Bu şekilde hitap edilmesi bir tarikatla bağlantılı olduğu düşüncesini güçlendirmektedir. Kendisine ait Divânı ve “Mû'cem fi Âsâr-i Mülûk-i Acem”⁴²⁵ isimli eserin tercümesi olan Tercüm-ı Belagat isimli eserleri vardır.⁴²⁶ Divançesinde Mevlevîlikle ilgili bazı beyitleri bulunmaktadır. Bu durum Mevlevî olduğuna dair ideaları güçlendirmektedir.⁴²⁷

“Her diyarun bir meta'ı vardır labüd Kemal

*Abdü hak-i Bergama Mahbub ile şair kopar”*⁴²⁸

“Her diyarın kendine özgü ünlü bir şeyi vardır. Bergama'nın toprağı suyu şair ile âşık yetiştirir” demektedir.

3.2.4.2. Şühûdî Dede (16. yy)

Manisalı olan Şühûdî Dede bütün dünyevi nimetlere yüz çevirmiş, kendisini tasavvuf yoluna adamıştır. Güzel huylu ve sohbetli birisi olarak kayıtlara geçmiştir.⁴²⁹ Şairliği ile

⁴²³ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1982), s.37

⁴²⁴ Sehî Bey, Tezkire “*Hest Behişt*” (İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1980), s.99

⁴²⁵ Mû'cem: 7. yy da yaşayan âlim Fazlullah İbni Abdullah'ın Taberistan hükümdarı için kaleme aldığı eserdir. Eserin orijinal dili Farsçadır. Bu tercümeyi Mahmud Paşa'nın emri üzerine yapmıştır. (Buralı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifler*, s.375)

⁴²⁶ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifler*, C.2, s.375

⁴²⁷ İsmail E. Ürünsal, “Sarı Kemal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), C.36, s.150

⁴²⁸ Sehî Bey, Tezkire “*Hest Behişt*”, s. 144

⁴²⁹ Musrafa Cârullahzâde, *Beyânî Tezkiresi (Tezkireü's-şü'arâ)*, Haz. Aysun Sungurhan, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), s.104

devrinde nam salmış, III. Murad'ın tahtta bulunduğu sıralarda vefat etmiştir.⁴³⁰ Kınalızâde Hasan Çelebi ve Musrafa Cârullahzâde'nin eserlerinde Manisalı olan Şuhûdî'den bahsedilmektedir. Bu yüzden bu zat Muğla Mevlevîhane'si postnişini, Şâhidî Dede'nin oğlu Şuhûdî ile karıştırılmamalıdır. Aşağıdaki beyitler kendisine aittir.

“Meclis-i meyde ruhun şevkine peymâne döner

Görse şem'ün nitekim şevk ile pervâne döner

Mevlevîvâr semâ' eylese meclisde o yâr

Devr-i gerdûnda döner bir meh-i tâbâna döner

Rişte-i nazma Şühûdî dürer-i elfâzı

Dizicek her sözi bir la'l-i Bedahşâna döner⁴³¹

3.2.4.3. Derviş Ferrûhî (D. ?/?- 1050/1640)

Manisa ilinin Akhisar kasabasında nam salmış ünlü bir şairdir. Doğum tarihi kesin olmamakla birlikte Fatih Sultan Mehmet döneminde yaşadığı bilinmektedir.⁴³² Kısa boylu, zayıf bünyeli, köse, küçük yapılı bir kimsedir. Âşık Çelebi, iyi derecede eğitim almadığını fakat okuma yazma bildiğini söylemektedir.⁴³³

Kanuni Sultan Süleyman'ın Manisa'da şehzadelik yıllarında sultanla tanışma imkânı bulmuş sultana kasideler ve risaleler hediye etmiştir.⁴³⁴ Kanuni tahta çıkınca Ferrûhî'yi unutmamış, ona bazı köy ve mezraların gelirini vererek lütufta bulunmuştur.⁴³⁵

“Pâdişâhum hâtem-i lâ'l-i dür efsânun mı var

Âleme hükm itmege mühr-i Süleymanun mu var

Ey müselmanlar Sıtanbulun büt-i ra'nası çok

Kâfir-i bidinleri ancak Galatanın mı var

⁴³⁰ Mahmut Kaplan, *Tezkirelere Göre Manisa Şairleri*, Manisa Şehri Bilgi Şöleni Bildiriler, (Manisa: Emek Matbaacılık ve Yayıncılık 2005), s.364

⁴³¹ Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, Haz. Aysun Sungurlu, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), s.481

⁴³² Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, Haz. Nuri Akbayrak, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), C.2, 521

⁴³³ Âşık Çelebi, *Meşâ'iri's-su'arâ*, s.509

⁴³⁴ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, s.254

⁴³⁵ Kaplan, *Tezkirelere Göre Manisa Şairleri*, s.366

Kande eylersin sürüyle uydurup aşıkların

Kesmeğe Eyyub-i Ensâride kurbânun mu var

Ferruhî zatî Revânî Tâli 'î vardır meğer

Nazm ile şimdi gazel demekde akranun mu var”⁴³⁶

942 yılında Hac vazifesini yerine getirmek için Hicaz bölgesine gitmiştir. Dönüşünde Manisa'ya uğramadan İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da bir müddet kaldıktan sonra Manisa'ya dönmüştür. Kanuni'nin verdiği mezraların gelirleriyle yaşamını sürdürmeye çalışırken Akhisar'a kadı olarak atanan Çâkzâde isimli kadı ile araları bozulur. Kadı Ferrûhî'nin bütün mal varlığına el koyar. Bu duruma çok üzülen Ferrûhî şikâyet etmek için İstanbul'a gider. Şikâyeti işe yarar ve kadı görevden alınır.⁴³⁷ Bunun üzerine Ferrûhî şu beyti yazar:

“Ah elinden Akhisârün Kâzisi Çâk-zâdenün

Mansıbın bi-ğaneyeye aldurdu ben üftâdenün”⁴³⁸

Devrin ünlü Mevlevîlerinden etkilenerek Mevlevî olmuştur. Güzel sesi ve yaptığı bestelerle raks edip gazeller okur coşar, coştururmuş. Önemli Mevlevî dervişlerinden Mevlevîlik üzerine ders almış birçok zaviyede hizmette bulunmuştur. Bir hikâyeye göre Aziz Müşârün İleyh hazretleri, gürültü, şamata esnasında dalgalar arasında denizden çıkıp mutlu ve neşeli bir şekilde şu gazeli söylemiştir.⁴³⁹

“Bir vefâsız gönlüm aldı gitti yar olmaz bana

Pâyine düştü saba gibi kârar olmaz bana

Alçağa bakmaz hevâ şeh- bazını gözler özlerim

Ol hûma yüksek uçar bildim şikâr olmaz bana

Kâfir olsun mey içüp âlemde dil-ber sevmeyen

Hey Müslümânlar bu yol ihtiyâr olmaz bana

Ferruhî harç itmezem nâ-dâna 'ömrüm nakdini

⁴³⁶ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, s.254

⁴³⁷ Âşık Çelebi, *Meşâ'iri 'ş-şu'arâ*, s.509

⁴³⁸ Âşık Çelebi, *Meşâ'iri 'ş-şu'arâ*, s. 509

⁴³⁹ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, s.253

Kadrümü bilmez yanımda i'tibâr olmaz bana”⁴⁴⁰

Yazdığı bu şiirin üçüncü beyti pek beğenilmemiş, tepkilere neden olmuştur. Ortaliğa fitne ateşi attığı gerekçesi ile Ferrûhî Efendi’yi Kadı’ya şikâyet etmişler.⁴⁴¹ Kadı, Ferrûhî Efendi’yi sorgulamıştır. Ferrûhî, “*ben orada mey demedim, oradaki soru edatı olan mi dir*” diyerek kendini savunmuştur.⁴⁴² Şikâyet davasına bakan Kadı, Ferrûhi Efendi’yi pek sevmekteymiş bu yüzden davayı pek uzatmamıştır.⁴⁴³

120 yaşına kadar yaşayan Derviş Ferrûhî’ye Âşık Çelebi’nin tezkiresinde de rastlamaktayız. Âşık Çelebi, Ferrûhî’yi hac dönüşünde İstanbul’da gördüğünü ve çok uzun yaşayan bir zat olduğunu söylemiştir.⁴⁴⁴

Sultan Bâyezid Kendisinde bir şiir yazmasını istemiş o da bu istek üzerine Sultana şu beyti yazmıştır:

“Her dâğ ki reste şod der dil-i çâkem

Lâle şod ve pâ-yi zened her ser-i hâkem”⁴⁴⁵

3.2.4.4. Derviş Kâmilî (D. ?/?- 1068-1657)

Esrar Dede’nin Teskire-i Şu’ara-yı Mevlevîyye isimli eserinde Derviş Ahmedî Mevlevî diye zikretmesinden dolayı gerçek isminin Ahmet olduğunu ve Mevlevî tarikatına mensup olduğunu öğrenmekteyiz. Aslen Manisalı olan Derviş Kâmilî’nin ne kişiliği ne de hayatı hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Derviş Kâmilî ismini mahlas olarak kullanmaktadır.⁴⁴⁶ Şair olan Derviş Kâmilî’nin en akılda kalan eseri baharın gelişini kutladığı nevrüz isimli şu beyitlere hem Esrar Dede hem de İsmail Belîğ yer vermiştir.

“Ba’is-i natıka piraye-i mürğîn-ı çemen

Bâreka’llâh zehî’ukde-küşa-yı nev-ruz

Demidür bülbül-i şeydâ ne kadar mestolsa

⁴⁴⁰ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevlevîyye*, s.253

⁴⁴¹ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevlevîyye*, s.253

⁴⁴² Ali Enver, *Semâ-Hâne-i Edeb*, Haz. Sadık Erdem, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013), s.176

⁴⁴³ Kaplan, “Tezkirelere Göre Manisa Şairleri”, s.367

⁴⁴⁴ Âşık Çelebi, *Meşâ’iri’ş-şu’arâ*, s.509

⁴⁴⁵ Bursalı Mehmed Tâhir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, C.2, s.112

⁴⁴⁶ Müjgân Cunbur, Manisa Mevlevîhanesinde Yetişen iki Şair, *Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevi ve Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri*, Haz. Emrehan Küey, (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2001), s.267

Her gülün sağarı destinde bera-yı nev-ruz”⁴⁴⁷

Manisa’da doğmuş ve yetişmiş güzide bir şairdir. Hoş sohbet bir kişidir Eğitim süreci bittikten sonra hac vazifesini yerine getirmek için Hicaz bölgesine gitmiştir. Hac dönüşü tekrar Manisa’ya dönmemiş, Bursa’ya yerleşmiştir. ⁴⁴⁸Her ne kadar doğum tarihi hakkında elimizde net bir tarih olmasa da 1657 (1068) yılında öldüğünü bilmekteyiz. ⁴⁴⁹ Bursa’da bulunduğu sırada orada vefat etmiş, Bursa Mevlevîhanesi karşısında bulunan Pınarbaşı mevkiine defnedilmiştir. ⁴⁵⁰

3.3. Aydınogulları Beyliği

3.3.1. Aydınogulları Beyliği’nin Kuruluşu

Malazgirt Savaşı sonrası, Büyük Selçuklu Devleti’nin bilgisi dâhilinde Ege ve Marmara bölgelerine akınlar düzenlenmiştir. Bu akınlar önceki akınların aksine kalıcı olmuştur. XI. yy da bölgeye ilk yerleşen beylik Çaka Beyliğidir. Ege bölgesinin bir kısmını ele geçiren Çaka Bey (1081-1097) yılları arasında İzmir ve civarında kendi adıyla anılan Çaka Beyliğini kurmuştur. Takip eden yıllarda Efes çevresinde Tanrıvermişogulları Beyliği kurulmuştur. Her iki beylikte bölgede istikrarı sağlayamamışlardır. Bunun sebebi 1097 yılında düzenlenen Haçlı Seferi’dir. Haçlı Seferleri sonrası Bizans tekrar Batı Anadolu’ya hâkim olmuştur. Bölgede iki yüz yıl sürecek Bizans hâkimiyeti başlamıştır. ⁴⁵¹

Konya merkezli Türkiye Selçuklu Devleti’nin kurulması ile Bizans Devleti üzerinde yeniden baskı kurulmuştur. Bu baskı politikası 1176 Miryokefalon Savaşı ile taçlanmış, Bizans, Türkleri Anadolu’dan atamayacağını anlamıştır. Batı Anadolu’nun bereketli topraklarını elinde tutmak isteyen siyasi güçler mücadele içerisine girmiştir. Beklenmedik anda gelen IV Haçlı Seferi Bizans’ın bölgedeki nüfuzunu kırmıştır. Bundan faydalanan Türk akıncıları bölgeye akınlar düzenlemişlerdir. 1243 Köseadağ hezimetini sonrası bölgede bulunan beylikler tek tek bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. ⁴⁵²

Aydınogulları Beyliğinin topraklarını içerisine alan coğrafyayı ilk ele geçiren Menteşe Bey’in damadı Sasa Bey’dir. İlk dönemlerde Aydınoglu Mehmet Bey ve Sasa Bey’in arası

⁴⁴⁷ İsmail Belig, *Nuhbet’ü-l Âsâr li Zeyli Zübdeti’l-Eş’âr*, Haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, (Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1985), s.444

⁴⁴⁸ Kaplan, *Tezkirelere Göre Manisa Şairleri*, s.366

⁴⁴⁹ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevlevîyye*, s.267

⁴⁵⁰ Bursalı Mehmed Tâhir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, C.2, s.196

⁴⁵¹ Mehmet Şeker, *Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006), s.217

⁴⁵² Baykara, *Aydınoglu Gazi Umur Bey*, s.3-4

çok iyidir. Bir müddet birlikte fetih politikası yürütmüşlerdir. Mehmet Bey, bir süre sonra kendi kaderini tayin etmek istemiş, farklı fetih politikası izlemiştir. Bu politika iki yakın arkadaşı karşı karşıya getirmiştir.⁴⁵³ Mehmet Bey ve kardeşleri Sasa Bey'in üzerine yürümüşlerdir. Savaş sonucunda Sasa Bey ağır bir yenilgi almış ve ölmüştür. Mehmet Bey ise Birgi merkez olmak üzere Aydınoğulları Beyliğini kurmuştur.⁴⁵⁴

Batı Anadolu beylikleri içerisinde Aydınoğulları Beyliği çok önemli bir mevkededir. Özellikle Türk denizcilik tarihi için mihenk taşı konumundadır. Yaptıkları muhteşem donanma sayesinde adaları zapt etmiş, başta Balkanlar ve Yunanistan olmak üzere birçok deniz aşırı ülkeye sefer düzenlemişlerdir.⁴⁵⁵

Aydınoğulları beyliği XV. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine girince kültürel anlamda çok fazla değişikliğe uğramamıştır. Beyliğe ait topraklar sancak statüsü kazanmıştır. Osmanlı devleti, beyliğin eski sınırlarını ve şehirlerin isimlerinde de herhangi bir değişiklik yapmamıştır. XV. yüzyılda beyliğe ait idari birimler şu şekildedir: İzmir, Tire, Birgi, Ayasuluğ, Güzelhisar, Sultanhisar, Seferihisar, Kestel, Karaburun, Karacasu, Köşk, Bozdoğan Nazilli, Urla, Çeşme gibi toprakları içinde barındıran coğrafya Aydın Sancağı olarak anılmıştır.⁴⁵⁶

3.3.2. Aydınoğulları Beyliği'nin Hükümdarları

Mübariz-üd-dîn Gazi Mehmet Bey (1303-1333)

Aydınoğlu Beyliği'nin esas kurucusu olan Mehmet Bey'in ataları hakkında sınırlı bilgi mevcuttur. İlk olarak dedesinin isminin Yahşi Han olduğunu ve Toroslarda yaşayan Bulgar tayfasının reisi olduğu kayıtlara geçmiştir. Yahşi Bey'in ölümünden sonra oğlu Aydın Bey yerine geçmiştir.⁴⁵⁷

Mehmet Bey'in babası Aydın Bey, kesin olmamakla birlikte Selçuklu devletine bağlı Emirü's-Sevâhil olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁵⁸ Aydın Bey'in Mehmet, Osman, Karaman

⁴⁵³ Himmet Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, (Ankara: Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1968), s.22

⁴⁵⁴ Ayönü, "Menteşe Oğulları Beyliği", *İslam Tarihi ve Medeniyeti 11 (Anadolu Beylikleri)*, s.65

⁴⁵⁵ Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, s.110

⁴⁵⁶ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Tarihi*, s.98

⁴⁵⁷ Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, s.8

⁴⁵⁸ Mustafa Çetin Varlık, *Germiyan-oğulları Tarihi (1300-1429)*, (Ankara: Sevinç Matbaası, 1974), s.95

ve Hamza adında dört oğlu vardır. Bunlardan en büyüğü Mehmet Bey en küçüğü ise Hamza Bey'dir.⁴⁵⁹

Aydinoğlu Mehmet Bey, Germiyanogulları Beyliği'ne en parlak devrini yaşatan I. Yakup Bey, döneminde subaşı mevkiindeydi. Menteşe Bey ve Menteşe Bey'in damadı Sasa Bey'le ittifak yapmıştır. İttifakları bir süre sonra bozulmuştur. Mehmet Bey Sasa Bey'i alt ederek ileride babasının adıyla anılacak olan Aydinoğulları Beyliğini kurmuştur.⁴⁶⁰

İbn Batuta seyahati esnasında Aydinoğulları Beyliği'ne de uğramıştır. Aydinoğlu Mehmet Bey ile Birgi'de görüşen Batuta; onun hakkında cömert, erdemli ve asaletli diye güzel cümleler sarf etmiştir.⁴⁶¹

Mehmet Bey oğullarına beyliğinin topraklarını paylaşmıştır. En büyük oğlu olan Hızır Bey'e Ayasuluğ ve Sultanhisar'ı, kendinden sonra Uluğ Bey olacak Umur Bey'e İzmir dolaylarını, İbrahim Bey'e Bodamya⁴⁶², yıl, son olarak Süleyman Şâh 'a Tire'yi vermiştir, En küçük oğlu olan İsa Bey'i de Birgi'de yanında tutmayı tercih etmiştir.⁴⁶³

Mehmet Bey, 1333 yılında ava çıktığı bir gün suya düşerek hastalanmış, kısa süre sonra arkasında bir sürü başarı ve güçlü bir beylik bırakarak vefat etmiştir.⁴⁶⁴

Bâhâeddin Gazi Umur Bey (1334-1348)

1333 yılında Mehmet Bey'in ölümü ile hükümdarlık mevzusu gündeme gelmiştir. Mehmet Bey'in kardeşleri Hamza, Osman Bey ve büyük oğlu Hızır Bey hayatta olmasına nazaran amca ve kardeşlerinin ısrarı üzerine Mehmet Bey'den sonra Umur Bey beyliğin başına geçmiştir.⁴⁶⁵

Aydinoğlu Mehmet Bey'in memleketini dört oğluna pay ettiğine daha önce değinmiştik. Bu taksim sonucunda Umur Bey'e İzmir'in idaresi düşmüştür. Umur Bey, 17 yaşından itibaren sürekli savaflara katılan güçlü bir devlet adamıdır. Sakız adasını birkaç

⁴⁵⁹ Uzunçarşılı, *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malumat*, s.117; Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s.192

⁴⁶⁰ Himmet Akın, *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, *Ankara Üniversitesi Dil tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5/1,1947, s.95

⁴⁶¹ İbn Batûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, s.420

⁴⁶² Bodamya: Günümüzde İzmir'in Ödemiş ilçesine bağlı Bademli köyüne beylikler döneminde verilen isimdir. (Funda Adıtatır, *Aydinoğlu İbrahim Bey ve Bodamya Meselesi*, *Tarih Araştırma Dergisi*, C.39/S.68, 2020, s.175)

⁴⁶³ Akın, *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, s.31

⁴⁶⁴ Uzunçarşılı, *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malumat*, s.119

⁴⁶⁵ Akın, *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, s.39

kez kuşatmış, dördüncü seferinde almaya muvaffak olmuştur. Hayatı boyunca merkez üssü Ege Denizi olan birçok savaş düzenlemiştir.⁴⁶⁶

İbn Batuta'nın seyahati esnasında yolu İzmir'e düşmüştür. İzmir'de bulunduğu süre zarfında Halvetiyye tarikatının bir kolu olan Âhmediyye tarikatı şeyhi Şeyh Yakup tarafından karşılanıp ağırlanmıştır. Misafirligi boyunca Umur Bey'e ait topraklarda yüz kadar gezgin dervişin barındığını görmüştür. Bunlara ek olarak Şeyh İzzeddin Rifâî'nin de burada olduğunu dile getirmektedir. O sırada İzmir'de bulunan Umur Bey, Batuta ile yakından ilgilenmiş tüm ihtiyaçlarını karşılamıştır.⁴⁶⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere Aydınogulları Beyliği'nde tasavvuf ehli birçok kimse barınma imkânı bulmuştur.

Osmanlı'nın Rumeli Fatihi diye nitelendirilen Süleyman Paşa, deniz aşırı seferlerinde bizzat Umur Bey'den yardım almıştır. Süleyman Paşa Bolayır'ı aldıktan sonra Umur Bey "sen artık Anadolu'ya geçme sana izin yoktur" dedi. Umur Bey'i dinlemeyen Süleyman Paşa Biga'ya geldi. Bir av esnasında atının ayağı bir deliğe takıldı, atıyla bir düştü ve bu kaza sonucunda öldü.⁴⁶⁸ Oruç Bey yukarıda bahsi geçen hadiseyi anlattıktan sonra Umur Bey'in ruhani yönünün güçlü olduğunu dile getirerek bu hadiseyi Umur Bey'in evliyalığının delili olarak göstermiştir.

Çok küçük yaşta savaşmaya başlayan Umur Bey, yirmi bir yıl içerisinde düşman üzerine yirmi altı sefer düzenlemiştir. Neredeyse tüm ömrün savaş meydanlarında geçirmiştir. Rodos Şövalyeleri ve Papa önderliğinde yapılan görüşmelerde mutabakata varılamayınca savaş kaçınılmaz olmuştur. Cesur bir komutana yakışır şekilde ön saflarda savaşan Umur Bey Mayıs 1348 yılında bu savaşta şehit düşmüş, Birgi'ye defnedilmiştir.⁴⁶⁹

Mehmetoğlu Hızır Bey (1348-1360)

Aydınoglu Mehmet Bey'in beş erkek evladından en büyüğü Hızır Bey'dir.⁴⁷⁰ Hızır Bey, 1348 yılında Umur Bey'in şehit olması üzerine beyliğin başına geçmiştir.⁴⁷¹ Mehmet Bey hayatta iken en büyük oğlu olan Hızır Bey'e Ayasuluğ ve Sultanhisarın idaresini vermiştir. Hızır Bey ailenin en büyük oğlu olmasına nazaran Mehmet Bey'den sonra Beyliğin başına Umur Bey geçmesine izin vermiştir. Umur Bey'in şehadetinden sonra da beyliğin başına geçmiştir. Pek siyaset ehli olamayan Hızır Bey, Latinlerle savaşmak yerine

⁴⁶⁶ Eflaki, *Ariflerin Menkıbesi*, s.34

⁴⁶⁷ İbn Batûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, s.425-426

⁴⁶⁸ Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Haz. Atsız, (İstanbul: Tercüman Gazetesi, 1973), s.38

⁴⁶⁹ Akın, *Aydınogulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, s.49

⁴⁷⁰ Uzunçarşılı, *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malumat*, s.119

⁴⁷¹ İbn Batûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, s.455

ağır Őartlar içeren anlaŐma imzalamıŐtır. Buna benzer siyasi adımları beyliğin kuvvetten dűŐmesine neden olmuŐtur.⁴⁷²

Hızır Bey dűneminin önemli hadiselerinden biride devletin merkezini Birgi'den alıp kendinin bulunduđu Ayasulug'a taŐımasıdır. 1360 yılında lműŐ Tire'de bulunan SűleymanŐah Tűrbesine defnedilmiŐtır.⁴⁷³

Mehmetoğlu İsa Bey (1360-1390)

Mehmet Bey'in en kűkűk ođlu olan İsa Bey, Hızır Bey'in lűműnden sonra beyliđin baŐına gemiŐtır. Saltanatı sűresince Birgi, Ayasulug (İsa Bey Cami) ve Keles'te olmak űzere ű tane bűyűk cami yaptırmıŐtır. Kűltűrel anlamda Aydınođulları beyliđini űst seviyelere taŐımiŐtır.⁴⁷⁴

Osmanlı Devlet'i geniŐleme siyaseti doğrultusunda Anadolu'da bulunan Beylikleri topraklarına tek tek katmıŐtır. Batı Anadolu'da ilk olarak Balıkesir'de bulunan Karesi Beyliđi Osmanlı Devleti'ne tabi olmuŐtur. Osmanlı Devleti Beylikleri bűnyesine kattıkça gűlenmiŐ gűlendike de topraklarını geniŐletmiŐtır. Özellikle Yıldırım Bayezid Anadolu'nun siyasi birliğini sağlamak için yoğun çaba sarf etmiŐtır. Yıldırım Bayezid'in AlaŐehir'i aldığını duyan İsa Bey tabiiyeti seçerek Yıldırım Bayezid'i karŐıladı. Ona kalenin anahtarlarını verdi. İzmir, tabiiyeti karŐılıđında İsa Bey'de kaldı. Diđer topraklar Osmanlı hākimiyeti altına girdi. İzmir dıŐındaki Aydınoğulları'na ait toprakları Őehzade Ertuđrul'un idaresine verildi.⁴⁷⁵

İsaoğlu Musa Bey (1402-1403)

Yıldırım Bayezid dűneminde Osmanlı topraklarına katılan Batı Anadolu beylikleri, Timur'un zaferi ile Timur'un yanına gitmiŐler tek tek ittifak sađlamıŐ, bağımsızlıklarını tekrardan ilan etmiŐlerdir.⁴⁷⁶ Beyliđin tekrar bağımsız olması Musa Bey dűneminin en önemli hadisesidir.

⁴⁷² Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, s.52-56

⁴⁷³ Leman Kısa, *Aydın ve İlçemiz Kuşadası*, (İzmir: Sobe Matbaası, 1972), s. 37

⁴⁷⁴ Kısa, *Aydın ve İlçemiz Kuşadası*, s. 37

⁴⁷⁵ Hoca Sadettin Efendi, *Tacű't-Tevarih*, s.196

⁴⁷⁶ Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, s.60

Musaoğlu II. Umur Bey (1403-1405)

Ankara Savaşından sonra Timur tarafından Aydınoğulları Beyliğinin başına getirilen II. Umur Bey, Cüneyt Bey'e yenilince dayısı Menteşeoğlu İlyas Bey' sığındı. İlyas Bey'i arkasına alan II. Umur Ayasuluğ'u geri aldı, hükümdarlığını tekrar ilan etti.⁴⁷⁷

Aydınoğlu Cüneyd Bey (1405-1426)

Menteşe Beyliğini ortadan kaldıran II Murad rotasını İzmir' çevirdi. Timurtaş Paşa oğlu Oruç Bey ve Anadolu Beylerbeyi Firuz Bey'in oğlu Hamza Bey'i İzmir'in zaptı için görevlendirdi. Bu savaşın sonucunda İzmir dolayları Osmanlı topraklarına bağlanırken Cüneyd Bey ve oğlu Kurd Hasan Bey katledildi.⁴⁷⁸ Böylelikle Aydınoğulları Beyliği tekrar kurulmamak üzere yıkılmış, toprakları Osmanlı Devleti'nin toprakları arasına katılmıştır.

Aydınoğulları Beyliği'nde Mevlevîlik

Sultan Veled Anadolu'nun her bir yanına geziler düzenlemiş, Mevlevîliği yurdun en uzak köşelerine kadar ulaştırmıştır. Bu gezilerinin birinde Germiyanogulları'nın subaşı olan Aydınoglu Mübârizeddîn Mehmet Bey'le karşılaşmıştır. (Ahmet Eflaki bu konu üzerinde özellikle durmuş Mehmet Bey'le ilgili bilgiler vermiştir) Eflaki eserinde Sultan Veled'in Mehmet Bey'i çok sevdiğini ondan bahsederken “*Bizim Subaşımız*” ve “*Sultanü'l Guzzât*” yani Gazilerin Sultanı unvanını verdiğini söylemektedir. Ayrıca Sultan Veled, Anadolu'da bulunan Moğol ve Türk hükümdarları arasında en çok onu sevdiğini söylemiştir. Mehmet Bey'e methiyeler dizen Sultan Veled; iyiliği, güzelliği, cömertliği, mertliği öğrenmek isteyenlerin ona gitmesini önermiştir. Mehmet Bey'de bu sevginin ve ihsanın altında kalmayarak sık sık Sultan Veled'e hediyeler göndermiştir.⁴⁷⁹ Bu ziyaret sonrası Mehmet Bey Mevlevîliğe intikal etmiştir.⁴⁸⁰

Ârif Çelebi de tıpkı babası Sultan Veled gibi Mevlevîliği Batı Anadolu Beyliklerine yaymak için sık sık geziler düzenlediğine daha öncede değinmiştik. Yine böyle gezilerinin birinde Ârif Çelebi, önce Lâdik (Denizli) oradan da Kütahya'ya geçer. Kütahya'da bulunan Germiyanogullarının emiri hükümdarları Alişiroğlu tarafından ağırlandı. Aydınoglu Mehmet Bey o dönem Germiyanogullarında subaşısıdır. Ârif Çelebi Birgi'ye gittiği vakit Mehmet Bey henüz orasını fethetmemişti. Yanında az sayıda askeri ile beyliğini kurma çabasıındaydı. Ârif Çelebi'nin ziyaretini duyunca huzuruna gidip devlet ve kudret bulmak

⁴⁷⁷ Ayönü, “*Menteşe Oğulları Beyliği*”, *İslam Tarihi ve Medeniyeti 11 (Anadolu Beylikleri)*, s.69

⁴⁷⁸ Münecimbaşı, *Camiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, s.197

⁴⁷⁹ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s.309

⁴⁸⁰ Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s.106

için yardım etmesini istedi. Ârif Çelebi elindeki sopayı ona verip “*Kim sana karşı koyarsa ve senden kaçarsa bu çomakla onun başını yar ve bil ki, bugünden sonra bu vilayet ve Hüdavendigâr vilayetlerinden birçoğu senin eline geçecek ve birçok fetihler sana, senin çocuklarına ve ahfadına müyesser ve senin emirliğinde hepsine hâkim olacaktır*” dedi. Mübârizeddin Mehmet Bey sopayı alıp başının üzerine koydu. “*Çelebi ’nin çomağını kendi nefsimin ve kendi çomağını da din düşmanlarının başına vuracağım*” dedi. Bu hadiseden sonra Aydınolu Mehmet Bey elini hangi işe atsa başarılı oldu. Kısa sürede topraklarını genişletti. Batı Anadolu’daki güçlü beylikler arasındaki yerini aldı.⁴⁸¹

Umur Bey’de tıpkı babası Mehmet Bey gibi büyük bir komutan ve hükümdardır. İdareci vasfının yanı sıra tasavvuf ehli kimselere ve Mevlevîliğe büyük hürmet göstermekteydi. Mevlevîlerinde ona ne kadar önem verdiğini Ahmet Eflâki’nin Umur Bey’i “ikinci Hamza” olarak nitelemesinden ve “Melikü’l – Ümera” diye zikretmesinden anlayabiliriz. Eflaki ’nin eserinde geçen bir rivayete göre Gazi Umur Bey bir deniz seferi esnasında sıkıştığında Mevlânâ Hazretleri tarafından kurtarıldığını yine aynı şekilde Sultan Veled ’in savaşlarda ona yardım ettiğini söyler. Umur Bey bir gün rüyasında Ârif Çelebi’yi görür ve Çelebi rüyasında şu cümleleri söyler: “*Kim cübbesinin kenarında, bizim koruma beratımızı taşırsa, denizde ve kara da nereye gitse kahraman olur saygı görür.*” Bu rüya sonrası Sakız Adasını fethetmek gücünü kendinde bulduğunu ve Sakız Adasını Aydınolu topraklarına kattığını söylemektedir.⁴⁸²

Evliya Çelebi seyahatnamesinde Aydın Güzelhisar’ı gezerken “*Mustafa Paşazâde, Şems Paşazâde, Boyazızâde Efendi, Serdar Hasan Ağa, Mumcu Hüsayin Ağa, şair Salihî Çelebi, Zamiri Çelebi ve Mevlevîhane Şeyhi Çelebi Efendi*”⁴⁸³ gibi kıymetli dostlarıyla görüştüğünü söylemektedir. Anlaşılacağı üzere onun seyahati zamanında Mevlevîlik nüfusunu hissettirmektedir. Çelebi Efendi ile ilgili bilgi, Evliya Çelebi’nin verdiği bilgilerle sınırlı kalmıştır.

Aydın’da kahvehane kültürünün gelişmiş olduğunu söyleyen Evliya Çelebi “*Her esnafın ve her kavim kabilenin birer özel kahveleri vardır. Meselâ Mevlevîhane kahvesi âlim, şair ve belağat sahipleri yeridir. Bey kahvesi askerlerindir. Hacı kahvesi tüccarlarındır. Paşa kahvesi çarşı esnafıdır. Buna göre her kahvehane gece gündüz ağzına kadar insan ile dolu olup can sohbeti ederler. Her kahve bağında limon ve turunç*

⁴⁸¹ Eflaki, *Ariflerin Menkabeleri*, s. 307-309

⁴⁸² Eflaki, *Ariflerin Menkabeleri*, s.308-310

⁴⁸³ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s.166

çiçeklerinin güzel kokusu kahve içenlerin dimağlarını kokulandırır.”⁴⁸⁴ Durumu bu şekilde izah etmektedir. Onun sözlerinde Mevlevîlere ait bir Mevlevîhane kahvesi olduğunu âlim, şair gibi kitap ehli kimselerin oraya gittiğini öğrenmekteyiz.

3.3.3. Aydınoğulları Beyliği Topraklarında Bulunan Mevlevîhaneler

Aydınoğulları Beyliği kuruluşunu müteakip yıllarda kısa sürede buldukları coğrafyaya hâkim olmuş, kendilerini kabul ettirmesini bilmişlerdir. Beyliğin nüfuzu altındaki bölgelerde yoğun imar çalışmaları yapılmıştır. Tire, Birgi, Ayasuluğ gibi bölgelerde cami, medrese, zaviye vb. hayır kurumları yapmışlardır. Bunlar için birçok vakıf mülkü tahsis etmişlerdir.⁴⁸⁵

3.3.3.1. Tire Mevlevîhanesi

Aydınoğlu beyliği döneminde Tire’de yapılmıştır. İlk zamanlarda adı bilinmezken daha sonra Tire Mevlevîhanesi ismini almıştır. Aydınoğulları döneminde mütevazı bir yaşam sürmüştür.⁴⁸⁶

Konum itibari ile Tire ovasına bakan bir mevkedir. Günümüzde Aydınoğlu Caddesi ile Uzunırım Sokağının kesişim yerinde bulunmaktadır. Yönü kuzeye dönük, geniş bir bahçesi mevcuttu.⁴⁸⁷

Tire Mevlevîhane’sinin son Şeyhi Hayrullah Dede’dir. Tire’de doğan Hayrullah Dede gerekli eğitimleri aldıktan sonra müderris olmuştur. Mevlevî olan bu zat Mevlevîhane’de Mesnevi okumuş, okutmuştur. H.1333 yılında Tire Mevlevîhane’si yanınca İzmir’e taşınmıştır. Tire Mevlevîhanesi Mevlevîliğe muhabbet besleyen hayırseverler tarafından yaptırılınca tekrar Tire’ye taşınmış ders vermeye devam etmiştir. Aynı zamanda Kadiri ve Melami olan Hayrullah Dede eğitimini Eskişehirli Hacı Hasan Dede’den almıştır.⁴⁸⁸

---

⁴⁸⁴ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s.173

⁴⁸⁵ Şeker, *Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s.251

⁴⁸⁶ A. Munis Armağan, “Tire Mevlevîhaneleri”, *Uluslararası Mevlânâ Mesnevi Mevlevîhaneler Sempozyumu (19-21- Aralık 2005)*, Haz. Mehmed Veysi Dörtbudak, (Manisa: Mevlânâ Araştırma Kültür Sanat Derneği Maksad Yayınlar, 2006) , s.478

⁴⁸⁷ Armağan, “Tire Mevlevîhaneleri”, s.477

⁴⁸⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Melamilik ve Melamiler*, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1931), s.315

Hayrullah Dede'nin ölümünden sonra Mevlevîhane işlevselliğini kaybetmiştir. Hayrullah Dede 'ye ait olan mühür, Galata Mevlevîhanesinde. Mührün üzerinde "Tire Mevlevîhanesi şeyhi Hayrullah Dede" yazmaktadır.⁴⁸⁹

Tire Mevlevîhanesi yıkıldıktan sonra 1980 yılına kadar arazisi boş kalmıştır. Mülkiyeti özel bir şahsa ait olan arsaya daha sonra apartman yapılmıştır.⁴⁹⁰

3.3.3.2. İkinci Tire Mevlevîhanesi (Yeşil İmâret Mevlevîhanesi)

II. Murat döneminde onun emirlerinden birisi olan Yahşi Bey tarafından 1441 yılında yapılmıştır.⁴⁹¹ II. Murad dönemi Aydın'ın ilk sancak beyi olan Yahşi Bey, Mevlânâ aşığı bir kişidir.⁴⁹² Yaşadığı dönemde güvenilir ve eminliği ile bilinen Yahşi Bey b. Abdullah etmea-i, dünya nimetinin geçici olduğunu, sadaka-ı cariyenin önemini belirlemek için Tire'de bulunan Çeken Bahçesi'ne yakın bir mevkide vakfiye yaptırmıştır. Zaviyeli cami denilen tiptedir. Planı "t" şeklindedir.⁴⁹³ Zaviyenin adı yapan kişi yani Yahşi Bey b. Abdullah etmea-i adıyla anılmıştır. Vakfiyenin etrafında geniş bir avlu, avlunun içerisinde mutfak, mahzen ahır, bahçe, gelip geçeni ağırlamak için misafirhane mevcuttur.⁴⁹⁴

Vakfiyenin ve Mevlevîhane'nin gelirleri şu şekildedir:

Tire Yenipazar mevkiinde bulunan hamamın tamamı, adı geçen hamamın karşısında bulunan birbirine bitişik on bir dükkânın hepsi, hamamın kuzey tarafında bulunan Kapan Kervansarayı adıyla meşhur olan hanın tamamı, Kapan Kervansarayı isimli hanın yakınında bulunan yukarı ve aşağı hücreleri ile hanın akar çeşmesinin tamamı, Kapan Kervansarayı hanının kible tarafında yan yana bulunan on dört dükkân verilmiştir. Ayrıca adı geçen hanın batısında kiblede bulunan dükkânların karşısında birbirine bitişik on sekiz dükkânın tamamı, Kapan Kervansarayı hanının, kuzeyinde yan yana bulunan beş dükkânın tamamı, Tahtakale'de bulunan dükkanların ortasındaki boş arazinin tamamı, adı geçen zaviyenin yakınında kible yönünde Bayrakoğlu Mustafa mülkü, doğu tarafında Doğan mülkü ve vakfiyenin kuzey tarafında Şeyh Abdî mülkü ve batı tarafında Mahmut ve Mustafa mülkü ve etrafta bulunan bahçenin tamamı, adı geçen zaviyenin kiblesinde Turak mülkü ve Papas

⁴⁸⁹ Armağan, "Tire Mevlevîhaneleri", s.477

⁴⁹⁰ Demirci, "İzmir ve Tire Mevlevîhaneleri", s.61

⁴⁹¹ Tanrıkorur, "Mevlevîyye", s.469

⁴⁹² Armağan, "Tire Mevlevîhaneleri", s.476

⁴⁹³ Seçkin, "Türkiye'de Önemli Mevlevîhaneler ve Mevlevîhanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü", s. 8

⁴⁹⁴ Seçkin, "Türkiye'de Önemli Mevlevîhaneler ve Mevlevîhanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü", s.27

Yani mülkü, Şarkan pazar yeri, kuzeyde bulunan Müslüman mezarlığı, Feriştahoğlu'na verilen medresenin vakfı, vakfın yanında çeviri içerisinde bulunan bahçenin tamamı, Ayasuluğ Nazlıova köyünde bulunan kible yönü Osman bin Aydın Fakihe ait doğusu İlyas kızı Tori'ye ait kuzeyi İvaz bin Hacı mülkü batıda büyük cadde ile çeviri içerisinde bulunan hamamın ve hamama bitişik mengene hanenin ve bunlara ek olarak bir miktar arsanın tamamı, Ayasuluğ mevkiinde bulunan batı yönünde Bayram bin Emir Gazi mülkü, kuzeyinde Mahmutlu köyü, kible de bulunan büyük bir cadde ve doğu yönünde büyükçe bir mezra ve orada bulunan bağın tamamı. Ayasuluğ, Hisar Yakası mevkiinde kible tarafında Mevlânâ Mehmet bin Tacüddin'e ait mülk, doğusunda vakıf, kuzeyinde Mahmut mülkü, batısında zimmi Badye'ye ait mülk, Hatun bahçenin tamamı verilmiştir. Bunlara ek olarak Aydın, Köşk'te bulunan doğu ve kuzeyde bulunan Hatip Sinan'a ait mülk batısında büyükçe bir cadde kible yönünde Süleyman Bin Mehmet'e ait mülk, etrafı çevrili değirmen ve bu çeviri içerisinde bulunan bahçenin tamamı vakfedilmiştir.⁴⁹⁵

Sınırları net bir şekilde belirtilen vakıf akarları kesinlikle satılamaz bir başkasına da devir edilemez, üç seneden fazla icarlanamaz, kati suretle kimseye mülk olarak verilemez. Akarların bakımından sorumlu kimse öldüğü takdirde yine aynı aileden akli başında ihsan sahibi erkek kız fark etmeksizin bir aile üyesine verilir. Bu şekilde aynı aile nesiller boyu bu mülkleri korur kollar. Aileden kimse kalmadığı takdirde, Kadı, Vali gibi Tire'nin ileri gelenleri duruma el koymalı, akli başında güvenilir kimseler arasından seçip bu mülklerin koruma görevini kendisine vermelidir.⁴⁹⁶

Vakfiyenin giderleri şu şekildedir:

Onda bir oranında vakfın mütevellisine maaş olarak verilmiştir. Onda bir oranında vakfın tamirat masrafları için ayrılmıştır. Zaviyede çalışanların ücretleri, zaviye içerisinde sabah ve akşam olmak üzere günde iki kez yemek yapılmakta bu yemekler fakir fukara için dağıtılmaktadır. Dini günlerde, bayramlarda yapılacak kutlamalar için yapılacak masraflar içinde bütçeden ücret tahsis edilmiştir.⁴⁹⁷

Bir önceki paragrafta genel hatlarıyla belirttiğimiz vakıf giderlerinin ayrıntı haline baktığımızda öncelikle vakfın giderleri kalem kalem belirtildiğini görmekteyiz. Onda bir

⁴⁹⁵ Seçkin, "Türkiye'de Önemli Mevlevîhaneler ve Mevlevîhanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü", s.27-28

⁴⁹⁶ Seçkin, "Türkiye'de Önemli Mevlevîhaneler ve Mevlevîhanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü", s.29

⁴⁹⁷ Seçkin, "Türkiye'de Önemli Mevlevîhaneler ve Mevlevîhanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü", s.28-29

oranında vakfın mütevellisinin maaşı belirlenmiştir. Yine onda bir oranında vakfın tamirat ve onarım masrafları için harcanmak üzere mütevelliyeye ayrı bir bütçe verilmiştir. Geriye kalan gelirin dörtte biri zaviyede görevli olan imam ve şeyhe her ikisine de günlük ikişer dirhem olacak şekilde belirlenmiştir. Kâtibe günlük dört dirhem, müezzine ise günlük iki dirhem verilmiştir. Mutfak masrafları da tek tek belirtilmiştir. Mutfak aşçısına günlük iki dirhem, zaviyenin et masraflarına günlük on beş dirhem, ekmek masrafı için günlük iki dirhem ayrıca un için günlük sekiz dirhem, pirinç, buğday, hububat, biber, kimyon ve benzeri baharatlar için günlük beş dirhem, mutfakta ayak işlerine bakan kişiye günlük üç dirhem, hası ve kandil yağına günlük iki dirhem, turşu, bal ve ekşi malzemeler için para yıllık ayrılmış ve iki bin dirhem olarak belirlenmiştir. Yemek pişirmek için kullanılacak oduna ve tuza yıllık beş yüz dirhem şeklinde belirlenmiştir. Bunlara ek olarak zaviyede sabah ve akşam olmak üzere günlük iki öğün yemek zengin- fakir, yerli-yabancı misafir fark etmeksizin misafire ikram edilmelidir. Ramazan geceleri, Cuma ve kandil günlerinde harcanmak üzere yıllık üç bin dirhem şeklinde belirlenmiştir. Bu kayıtlar düzenli tutulmalı ve bu işin takibini yapan tahsildara günlük iki dirhem ücret verilmelidir. Tahsildar kar-zarar oranını düzenli olarak zaviyenin şeyhi ve imamına bildirmelidir. Yukarıda zikrettiğimiz görevlerden herhangi birinin yapılmaması durumunda görevini aksatan kişi direk kovulmamalı birkaç kez uyarılmalıdır yanlışında ısrar ederse bizzat vakfın mütevellisi tarafından görevine son verilir. Yerine bu iş için daha uygun birisi bulunur. Bu işten de müteveli sorumludur. Gelirlerden herhangi bir artış olursa o paranın tasarrufu mütevelliyeye aittir. Zaviyenin harap olması durumunda tamir için elinden gelen yapılmalı, bütün uğraşlara nazaran kurtarılamazsa zaviyenin bulunduğu mülk fakire fukaraya verilmelidir. Son olarak Tire Mevlevîhanesinin yapılış tarih, olan Hicri 845 (1441) cemâziye'l-âhirin ortası yazısı şerh düşülmüştür.⁴⁹⁸

17 yüzyılda Anadolu'dan geçen Evliya Çelebi aracılığı ile bu Mevlevîhanenin Camiye çevrilmiş olduğunu öğrenmekteyiz. Çelebi, Cami olarak kullanılmasına nazaran Mevlevîhaneye özgü figürlerin hala üzerinde durduğunu söylemektedir. Mevlevîhane'nin camiye çevrilmesine bölge halkı üzerinde pek etki yaratmamış olsa gerek çünkü Çelebi, bölge sakinlerinin hala Mevlevî olduğunu söylemektedir.⁴⁹⁹ Mehmet Demirci,

⁴⁹⁸ Seçkin, Türkiye'de Önemli Mevlevîhaneler ve Mevlevîhanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü, s.30

⁴⁹⁹ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s.181

Mevlevîhane'nin camiye çevrilmesinin nedenini bölgede bir Caminin olmamasına bağlamaktadır.⁵⁰⁰

Camiye çevrilen Mevlevîhane, Yeşil İmaret cami ismini almıştır. Yapı zamanla vakfiyeli cami özelliği kazanmıştır.⁵⁰¹ Beylikler döneminden kalma muhteşem çini örneklerinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nden kalma süslemeler de mevcuttur.⁵⁰²

Rûşenîye tarikatının kurucusu Ömer Rûşenî aslen Tirelidir. Çocukluk dönemini Tire'de geçirmiştir. Eğitimini burada bulunan Mevlevîhane olarak yapılan ve Yeşil İmaret Cami'ye ait olan medresede almıştır. Rûşenî Dede'nin Mevlânâ ve Mevlevîliğe olan sevgisinin tohumları burada ekilmiştir.⁵⁰³

1900'lü yılların başında bir yangın atlatmıştır. Gerekli yenilemeler yapılmıştır. Tire Mevlevîhanesi Yeşil İmaret Cami adıyla günümüzde de varlığını korumaktadır.⁵⁰⁴

3.3.3.3. Kadızade Mevlevîhanesi

Ne zaman yapıldığı bilinmesede Kadızade Muhiddin Bey tarafından yapıldığı bilinmektedir. Kadızade külliyesinin içinde bulunan Mevlevîhane Tire'de bulunmaktadır. XVI. Yüzyıl içerisinde Mevlevîhaneye ait bazı yerler yıkılmıştır. 1531 yılında Mevlevîhanenin geliri 18.161 akçe olduğu kayıtlara geçmiştir. Konum itibari ile Tire Mevlevîhanesine yakın bir mevkededir. Vâkıfa gelir olarak 110 dükkân tahsis edilmiştir. Tire'de bulunan Mevlevîhaneler içerisinde Yeşil İmaret'ten sonra en fazla gelir tahsis edilen Mevlevîhanedir.⁵⁰⁵

Mevlevîhaneyi yapan Muhiddin Bey musiki alanında çok yetenekli bir şahıstır. II. Murad'a "musiki" isimli, içerisinde Mevlevî müziklerini barındıran bir eser sunmuştur.⁵⁰⁶

19. yy. da Mevlevîhanede şeyhlik yapanların kişileri; "Esseyid Hacı Musa, Hafız Ali, Hafız Hasan, Esseyid Bedi-ül Rahman Hulki ve Esseyid Ömer-ül Faruk" olarak kayıtlara geçmiştir.⁵⁰⁷

⁵⁰⁰ Demirci, "İzmir ve Tire Mevlevîhaneleri", s.59-60

⁵⁰¹ Hüseyin Baloğlu, "Tire Yeşil İmaret (Yahşi Bey) Cami", *Tire'den Yansımalar*, (Aydın: Tire Belediyesi, 2017), s. 75-76

⁵⁰² Kuş, Dıvarcı, Şimşek, *Türkiye Mevlevîhaneleri Fotoğraf Albümü*, s.197

⁵⁰³ Orhan Kemâl Tavukçu, *Dede Ömer Rûşenî Hayatı Eserleri, Edebi Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni*, (Erzurum: Suna Yayınları, 2005), s.19

⁵⁰⁴ Kuş, Dıvarcı, Şimşek, *Türkiye Mevlevîhaneleri Fotoğraf Albümü*, s.197

⁵⁰⁵ Armağan, "Tire Mevlevîhaneleri", s.477

⁵⁰⁶ Armağan, "Tire Mevlevîhaneleri", s.477

⁵⁰⁷ Armağan, "Tire Mevlevîhaneleri", s.477

Günümüze Mevlevîhaneden geriye bir şey kalmamıştır. Fakat halk arasında Cazıroğlu, Kazırzade ve Kadızade ismiyle anılan külliye içerisindeki cami günümüzde varlığını korumaktadır. Caminin sağ ve sol taraflarında Zaviyelere açılan kapı kemerleri mevcuttur. Kapıların ne zaman kapatıldı ve Mevlevîhanenin ne zaman işlevini kaybettiği tam olarak bilinmemektedir.⁵⁰⁸

3.3.3.4. Hüsameddîn Bey Mevlevîhanesi

Mevlânâ'yı çok seven Hüsameddin Bey, Yeşil İmaret Mevlevîhanesine yakın bir mevkide kendi adıyla anılan iki katlı bir Mevlevîhane inşa ettirmiştir. Hüsameddin Bey adıyla anılan Mevlevîhane II. Murat döneminde yapılmıştır.⁵⁰⁹

3.3.3.5. Hasan Çelebi Mevlevîhanesi

Tire'de Derekahve Mevkiinde Hasan Çelebi adıyla anılan bir Mevlevîhanenin varlığından söz edilmektedir. Halk arasında Neslihan Mescidi olarak bilinen yerin daha önce Mevlevîhane olarak kullanıldığı bilinmektedir.⁵¹⁰

Seferşah, Sungurşah gibi unvanları kullanan Hasan Çelebi'nin ölüm tarihi Tire müzesinde bulunan mezar kitabesinde 1527 olarak kayıtlara geçmiştir.⁵¹¹

3.3.3.6. Hekim Çelebi ve Mola Çelebi Mevlevîhanesi

II. Murat döneminde Tire adeta Mevlevîhanelerle kuşatılmıştır. Hasan Çelebi Mevlevîhanesi, Hekim Çelebi ve Mola Çelebi Mevlevîhaneleri birbirlerine yakın bir konumdadır.⁵¹²

3.3.3.7. Söke Mevlevîhanesi

Mevlevîhanenin varlığından İbrahim Şâhidî'nin Gülşen-i Esrar isimli eseri aracılığı ile haber olmaktadır. İbrahim Şâhidî, Sultan Divanî ile görüşmek için yola çıktığı zaman Söke'den geçtiğini ve burada bulunan Mevlevîhanede Mesnevi okuduklarını, semâ töreni düzenleyip burada birkaç gün kaldıklarını söylemektedir. Söke'de bir müddet kaldıktan

⁵⁰⁸ Onurhan Bozkurt, Tire Kazırzade (Keziroğlu) Camii'nin Plan ve Süslemelerine İlişkin Yeni Bulgular, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021, s. 195-199

⁵⁰⁹ Armağan, "Tire Mevlevîhaneleri", s.478

⁵¹⁰ Armağan, "Tire Mevlevîhaneleri", s.477-478

⁵¹¹ Gülay Belen, XV ve XVI yüzyıllarda Tire Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı, (Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s.58

⁵¹² Armağan, "Tire Mevlevîhaneleri", s.478

sonra Söke'ye yakın bir mevkide olan Kemer Köy'e gitmiştir. Burada üç gün konaklamıştır. Misafirligi boyunca halk Şâhidî'nin yanından ayrılmamış Şâhidî'yi çok sevmişlerdir. Yerli halk gitmemesini engin bilgisi ile kendilerini aydınlatmasını istemiştir. Lakin Sultan Divanî ile görüşme arzusu ağır basmış fazla durmadan tekrar Afyon'a doğru yoluna devam etmiştir.⁵¹³ Ancak bu Mevlevîhane ile ilgili bunun dışında herhangi bir kayda ulaşılamamıştır.

3.3.3.8. Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi

Mevlevîhane 1552-1553 yıllarında Horasan doğumlu olan ve Aydın'da vefat eden Derviş Ali Horasani tarafından Ramazan Paşa'nın⁵¹⁴ kız kardeşi Safiye Hanıma ait gül bahçesine yapılmıştır. Mevlevîhane'nin yakınında Ramazan Paşa Cami vardır. Mevlevîhane'nin çarşıya yakın olduğu da bilinmektedir.⁵¹⁵

XVII. yüzyılın ikinci yarısında Kadızadeler⁵¹⁶ hareketi Anadolu'da bulunan bütün tarikatlar karşı cephe açmıştır. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa aracılığı ile Padişah şeyhi olan Vâni Mehmet Efendi, Mevlevîlere ait olan Semâ gibi rituellere nefret etmektedir. Bu yüzden 1666 yılında "yasağı bed" adı verilen bir belge ile yurt genelinde bütün tarikatları ve rituellere yasaklamıştır. Bu yasak 1684 yılına kadar sürmüştür. Bu 18 yıllık süre zarfında birçok tarikata ait tekke ve zaviye tahrip edilmiş ve yıkılmıştır.⁵¹⁷

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinden öğrendiğimiz üzere Evliya Çelebi bu Mevlevîhaneyi görmüştür. Gördüklerini şu sözlerle ifade etmektedir. Ramazan Efendi Camisini geniş bir bahçesi bulunmaktaydı. Çelebi, bu bahçede bir Mevlevîhanenin varlığından söz etmektedir. Fakat Osmanlı'da çıkan bir fermanla yurt genelinde bütün Mevlevîhaneler kapatılıp. Mevlevî ayinleri yasaklandığından bahsetmektedir. Mevlevî

⁵¹³ Şimşekler, Şâhidî İbrâhîm Dede'nin Gülşen-i Esrâr'ı, s.21-22

⁵¹⁴ Ramazan Paşa: Osmanlı defterdarı olan Üveys Paşa'nın oğludur. Babası gibi maliye ile uğraşmıştır. İlk olarak Halep defterdarlığı yapmış, Halep görevinden sonra baş defterdar olarak tayin edilmiştir. Defterdarlık görevi sonrası valilik yapmış ve paşa rütbesi almıştır. Valilik görevi sonrası bir müddet III. Mehmet'e lalalık yapmıştır. Lalalık görevi bitince de sırası ile Kefe ve Kıbrıs Beylerbeyi oldu. Aydın'da bulunan adı ile anılan Ramazan Paşa camisini ve Söke'de bulunan Sazlı köydeki su kemerini yaptırmıştır. (Ramazan Ergün, *Aydını Aydınlatanlar*, Aydın: Türk Ocakları Aydın Şubesi Yayınları, 1998), s.142)

⁵¹⁵ Neiat Göyünç, "Sivas Mevlevîhanesi." *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1992, s.83

⁵¹⁶ Kadızâdeler Harekâtı: IV Murat'ın saltanatı döneminde nüfus sahibi olan, Bizzat IV Murat tarafından Ayasofya vaizliğine atanan Kadızâde Mehmet Efendi tarafından ortaya atılan görüştür. Kadızâde ve onun yolunu izleyenler Hz. Peygamberden sonra ortaya atılan dini eğilimleri dinden çıkma olarak nitelemektedir. Bu sebepten ötürü Kur'an ve sünnet dışındaki bütün görüşleri hurafe sayıp bunları ortadan kaldırmak niyeti ile başlatılan harekâtıdır. Kadızâde Harekâtı IV Murat ve IV Mehmet döneminde nüfusunu bir hayli hissettirmiş. Devlet kademelerindeki kişilere kadar nüfus etmiştir. Bu görüş 1688'li yıllarda etkisini kaybetmiştir. (Ahmet Yaşar Ocak, XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış" Kadızâdeler Hareketi ", (Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları, 1979- 1983, s. 208-215)

⁵¹⁷ Ösen, *Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik (19. yüzyıl)*, s.50

şeyhleri yurttan sürülmüştür. Tahrip edilen Mevlevîhane'nin duvarında “*Hankâh-ı çerhde âyîn iken devr-i eski, Buğz edip mesdûd edenler daim ola nâ-murad*” (Eski zamanlarda sema ayinleri düzenlenen bu tekke, artık istenmemesinden ötürü kapatılmıştır.) yazmaktadır.⁵¹⁸ Evliya Çelebi'nin bölgeye 1666 yılından sonra geldiğini söylemek mümkündür.

Çarşıya yakın olduğunu bildiğimiz Mevlevîhane Osmanlı'nın son dönemlerinde çıkan yangın hadiselerinden payını almış 1857-1858 yıllarında tamamen yanmıştır.⁵¹⁹ Mevlevîhane ile birlikte içerisinde bulunan evraklarda yanmıştır. Mevlevîhaneye ait Mevlevîhane şeyhi Esbak Sa'id Dede'nin evinde bulunan birkaç evrak dışında geriye bir şey kalmamıştır.⁵²⁰ Yasaklar sonrası tahrip edildiğini bildiğimiz Mevlevîhane, bu büyük yangından kurtulamamıştır.

3.3.3.9. Ayasuluğ Mevlevîhanesi

Günümüzde İzmir'e 75 km uzaklıkta bulunan Selçuk ilçesinin adı Aydınoğulları Beyliği döneminde Ayasuluğ olarak geçmektedir. Menteşe Bey'in damadı Sasa Bey tarafından fethedilmiş, fakat Mehmet Bey'de bizzat Sasa Bey'i mağlup ederek bu bölgeyi topraklarına katmıştır. Ayasuluğ, Hızır Bey'in beyliğin başına gelmesi ile 1348 yılında Aydınoğulları Beyliğinin, Birgi'den sonra ikinci başkenti olmuştur.⁵²¹

Yapılış tarihi bilinmeyen Mevlevîhanenin XIV. yüzyılın son yarısını da yapıldığı tahmin edilmektedir. Ayasuluğ'a bağlı Ece Köy de bulunan Keçeçi Ali Mevlevîhanesinden daha büyük ve işlevseldir. Beyliğin gücünü kaybetmesi ile Mevlevîhane de önemini kaybetmiştir.⁵²²

Ayasuluğ denize yakın bir mevkededir. Bundan ötürü topraklarının verimsiz olduğu gerekçe gösterilerek buralarda oturan bazı kimseler vergiden muaf tutulmuştur. Bu durum bölgenin bir hayli göç almasına neden olmuştur. XVI. Yüzyılda bölgeye bir canlılık gelmiş,

⁵¹⁸ Evliya Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s.174

⁵¹⁹ Artam, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyıllar)*, s.51

⁵²⁰ Neiat Göyünç, "Sivas Mevlevîhanesi." *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1992), s.83

⁵²¹ Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s.230-233

⁵²² Telci, "Beylikler Devrinin İki Önemli Şehri Ayasuluğ ve Balat'taki Mevlevîhanelerin XVI. Yüzyıldaki Durumu", *Uluslararası Mevlânâ mesnevi Mevlevîhaneler Sempozyumun (19-21 Aralık 2005)*, Haz. Mehmed Veysi Dörtbudak, (Manisa: Mevlânâ Araştırma ve Kültür Derneği Maksud Yayınları, 2006), s.454

hızla nüfus artmıştır. Bir cami, on üç mescit, beş zaviye, bir medrese, dört hamam, bir kervansaray, bir adet Mevlevîhane, elli yedi adet dükkânın varlığı kayıtlara geçmiştir.⁵²³

XIV. yy. sonlarında kurulduğunu tahmin ettiğimiz Mevlevîhanenin hakkında önündeki yüz yıl boyunca herhangi bilgi kayıtlara geçmemiştir. Ancak 1530 tarihli Muhasebe defterinde geçen kayıtlara göre Mevlevîhanenin gelirlerinin hepsinin Hoca İbrahim Mahallesi mescidine ilhak olduğuna dair ibare düşülmüştür.⁵²⁴ Mescide aktarılan gelirler şu şekildedir:

50 akçe gelir getiren bir bağ, 400 akçe gelinde Kuyumcu köyünde bulunan bir adet çiftlik, 30 akçe gelir getiren şehir civarında bulunan bir adet mera, 50 akçe değerinde gelir getiren mera içerisinde bulunan iki dut, bir adet zeytin ağacı, 80 akçe değerinde içerisinde kuyusu bulunan bir debbağhane, 10 akçe kira tutarında bir ev arsası, geliri belli olmayan iki adet harap dükkân ve birkaç dut ağacının geliri şeklinde Mevlevîhaneden yıllık toplam 620 akçe gelir Hoca İbrahim mahallesi mescidine aktarılmıştır.⁵²⁵

Görüldüğü üzere XIV. Yy. da kurulan Mevlevîhane XVI yüzyıla kalmadan işlevini kaybetmiştir. 1530 tarihli muhasebe kayıtlarına göre Mevlevîhaneye vakıf edilen gelirler boşta kalmış, Ayasuluğ içerisinde bulunan Hoca İbrahim mescidine ilave edilmiştir.⁵²⁶ Bunun dışında Ayasuluğ Mevlevîhanesi hakkında pek bilgi bulunmamaktadır.

3.3.3.10. Keçeci Ali Mevlevîhanesi

Mevlevîhanenin ne zaman açıldığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak Aydınogulları Beyliği döneminde açıldığı tahmin edilmektedir. XVI. yüzyılda Mevlevîliğin köylere kadar yayıldığını söyleyen Gölpınarlı, Keçeci Ali Mevlevîhanesinin de böyle bir Mevlevîhane olduğunu söylemektedir. Ayasuluğ'da bütün halkı Mevlevî olan "Edeköy" isimli karyede yerli halk tarafından açılmıştır. Gölpınarlı Mevlevîhanelerin köylere kadar yayılmasının sebebini Ulu Ârif Çelebi'den sonra gelen şeyhlerin halkla kaynaşması ve onlarla bir bütün olmasına bağlamaktadır.⁵²⁷

⁵²³ Ferudun Emecen, "Ayasuluk" *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991), s.226-227

⁵²⁴ Telci, "Beylikler Devrinin İki Önemli Şehri Ayasuluğ ve Balat'taki Mevlevîhanelerin XVI. Yüzyıldaki Durumu", s.455

⁵²⁵ Cahit Telci, *Ücrâ Yerde ve Deniz Kenârında, İhtiyatlı Mahallede Bir Şehir Ayasuluğ (XV-XVI. Yüzyıllar)*, (İstanbul: Bilnet Matbaacılık Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş., 2010), s.167

⁵²⁶ Zeki Arıkan, "XIV-XVI Yüzyıllarda Ayasuluğ", *Bellekten Türk Tarih Kurumu*, 54/209, 1990, s.166

⁵²⁷ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik*, s.228

Mevlevîhanenin giderleri için vakıf arazileri tahsis edilmiştir. Bu araziler iki parçadan oluşmaktadır. Vakıf belgesinde “*ulemâ ve sulehâya meşruttur*” ibaresi vardır.⁵²⁸ Keçeci Ali Mevlevîhanesi de Ayasuluğ Mevlevîhanesi gibi kısa ömürlü olmuş, XVI. Yüzyıla kalmadan yıkılmıştır. Günümüzde burasının İzmir’in Selçuk ilçesine bağlı Sultaniye köyü olduğu tahmin edilmektedir.⁵²⁹

3.3.4. Aydınogulları Beyliği Topraklarında Bulunan Mevlevî Şeyhleri

Osmanlı Devleti, Batı Anadolu topraklarını zapt ettikten sonra toprakların yanı sıra bölgede bulunan tasavvuf ehli kimselerden de faydalanmıştır. Bu kimseler aracılığı ile hem bölge sakinlerinin gönlü alınmış hem de savaflara götürülen bu kişilerin cesaretini artırmak için kullanılmıştır.⁵³⁰

Mehmet Bey’den itibaren aydın kesim korunmuş, şeyh ve âlimlere saygıda kusur edilmemiştir. Devletin bünyesinde barınan sufilerin ihtiyaçlarını karşılamıştır. Gelen bu kişiler bölgenin kültürel açıdan gelişmesini sağlamıştır.⁵³¹ Aydınogulları’na mensup hükümdarlar esas kalıcılığın kültürel gelişmede saklı olduğunu bilmişlerdir.

3.3.4.1. Kâsım Bey Bin Mehmed Bey (D. ?/?- Ö. 748/ 1347)

Aydınogulları Beyliği döneminde yaşamıştır. Bir dönem Aydınogulları Beyliği’nde Mevlevî şeyhliği yaptığı tahmin edilmektedir. Hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Nazilli’de bulunan Kestel Köyü’nde adına inşa edilen türbenin mezar taşı aracılığı ile varlığından haberdar olmaktadır.⁵³² Mezar taşında yazılı olan Germiyan ibaresi kökenlerinin Germiyanogulları Beyliğine dayandığı düşündürmektedir. Lakin Germiyan sözcüğü batı Anadolu’da çok sık kullanılan bir sözcük olduğu için Germiyan kökenli olmama ihtimalide yüksektir.⁵³³

Kâsım Bey’in bir Mevlevîhane kurup kurmadığı belli değildir. Ancak Mevlevî olduğu düşünülmektedir.⁵³⁴ 1347 tarihli mezar taşından edinilen bilgilere göre beyliğin ilk

⁵²⁸ Telci, *Ücrâ Yerde ve Deniz Kenârında, İhtiyatlı Mahallede Bir Şehir Ayasuluğ (XV-XVI. Yüzyıllar)*, s.167

⁵²⁹ Telci, *Ücrâ Yerde ve Deniz Kenârında, İhtiyatlı Mahallede Bir Şehir Ayasuluğ (XV-XVI. Yüzyıllar)*, s.457

⁵³⁰ Bircan Kayacan, “Aydın’da Mevlevîlik”, Yörük Ali Efe Uluslararası Halk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu, Ed. Mustafa Öner Uzun ve Caner Işık, (Aydın: Ekonomi Kulübü Aydın, 2019), s.140

⁵³¹ Şeker, *Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s.251

⁵³² Kayacan, *Aydın’da Mevlevîlik*, s.156

⁵³³ Kemal Ramazan Haykıran, *Aydın’ın Kandilleri Aydın İlinde Yaşamış Âlim ve Mutasavvıflar*, (Aydın: Aydın Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları Dizisi, 2014), s.63

⁵³⁴ Kemal Ramazan Haykıran, Bircan Kayacan ve Cemal Üstün, “XIII ve XVII: Yüzyıllar Arasında Aydın’da Tasavvufi Faliyetler”, *Studies of The Ottoman Domain*, 9 /16, 2019, s. 63

dönemlerinde yaşadığı düşünülmektedir. Heybetli yapılan türbesi şeyh olma ihtimalini artırmaktadır.⁵³⁵

3.3.4.2. Ahî Polad (14.yy)

Ârif Çelebi'nin şeyhliği döneminde uç beyliklerden gelen Mevlânâ aşığı Ahî Polad isimli kişi Konya'ya gelmiştir. Geliş sebebi icazet ve mum alıp Aydınoğulları topraklarında Mevlevî naibi olmak, o topraklarda Mevleviliği yaymak ve sema törenleri düzenlemektir. Ancak bu seyahatinde Ârif Çelebi'ye karşı bazı kusurlarda bulunmuştur. Her ne kadar bir şey dememiş ise de Çelebi bu duruma kırılmıştır. Bu hadiseye şahit olan Şeyh Hadim'in kızı Kerime Hatun, Ârif Çelebi'ye sabahleyin erkenden türbelerin bulunduğu yere gidip şeyh Hüsameddin türbesi yanına oturduğunu o sırada Ahip Polad'ın içeri girdiğini ve başsız vaziyette türbeler arasında semah ettiğini söyler. Bunun üzerine Ârif Çelebi, Ahi Polad'ın Karamanoğulları tarafından öldürüldüğünü başının kesildiğini söyler. Ârif Çelebi'nin emri ile Ahi Polad defnedilmiştir.⁵³⁶

XVI. yüzyılda tutulan vakıf kayıtlarına göre Çine'ye bağlı bulunan Karpuzlu köyünde Ahi Polat'a ait zaviyenin varlığı kayıtlara geçmiştir. 1530 yılına ait vakıf kayıtlarına göre bir çiftlik büyüklüğünde beş parçadan oluşan 500 akçe değerinde toprak gelir kaydedilmiştir. 1562 ve 1583 yıllarında da aynı yerin aynı değerinde gelir vakfedildiği görülmektedir. Vakıf çevresinde yapılan araştırmalarda Ahi Polad'ın türbesine rastlanmamıştır.⁵³⁷ Eflaki'de geçen hadiseyi doğrular nitelikte zaviye yakınlarında Ahi Polad'a ait bir mezar bulunamamıştır.

3.3.4.3. Şeyh İmâm-Zâde (D. ?/?- Ö. 915/ 1509)

Aydınlı olduğunu bildiğimiz İmâm- Zâde hakkında pek bilgi bulunmamaktır. Ancak uzun yıllar Mevlevîhane de şeyhlik yaptığı kayıtlara düşmüştür. Şeyhlik dönemi uzun sürdüğü için bu süre zarfında pek çok öğrenci yetiştirmiştir.⁵³⁸

3.3.4.4. Derviş Ali Horasânî (16.yy)

Dürüst, cömert tatlı dilli olan Ali Horasânî, Horasan'dan bir görevlendirme ile Konya'ya gelmiştir. Konya'da Mevlevîliğin büyümesine kapılmış, Hazreti Mevlânâ'nın aşığı

⁵³⁵ Haykırın, *Aydın'ın Kandilleri Aydın İlinde Yaşamış Âlim ve Mutasavvıflar*, s.63

⁵³⁶ Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s.291

⁵³⁷ Ayşe Değerli, "On Altıncı yüzyılın Sonuna Kadar Aydın-Çine Zaviyeleri", *Uluslararası Horasan'dan Anadolu'ya İrfan Geleneği: Elvan Çelebi Sempozyumu*, Ed. Zekariya Işık ve Tuğba Gülen, (Çorum: Semih Ofset Matbaa, 2020), s.203-211

⁵³⁸ Kayacan, "Aydın'da Mevlevîlik", s.155

olmuştur. Anadolu'nun muhtelif yerlerini gezmiş bu gezilerinden birinde Afyon Mevlevîhane'sinin Postnişini Sultan Divanî ile tanışmış ve ondan eğitim almıştır. Bir müddet Aydın'da ikamet etmiştir.⁵³⁹

1552-53 yıllarında Ramazan Paşa'nın kız kardeşi olan Safiye Hanım'a ait gül bahçesinde Aydın Güzelhisar Mevlevîhane'sini kurmuştur. Ancak Osmanlı'nın son dönemlerinde çıkan yangın hadiselerinden Mevlevîhane'de payını almış tamamen yanmıştır.⁵⁴⁰

Adından da anlaşılacağı gibi Horasan doğumlu olan bu zatın doğum tarihi net olarak bilinmemektedir. Ancak Sakıp Dede'nin Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân isimli eserinden öğrendiğimiz üzere 15 ve 16. Yüzyılda yaşadığını ve Aydın'ın Güzelhisar beldesinde öldüğünü bilmekteyiz.⁵⁴¹

3.3.4.5. Derviş Lâlî (D. ?/?- Ö.980/1572)

Güzelhisar doğumlu olduğunu bildiğimiz Derviş Lâlî'nin babası bir tüccardır. Babası ölünce kendine bir hayli miras kalmıştır. Kendisine kalan mirasın büyük bir kısmını fakir fukaraya yardım için kullanmıştır. Çevresi tarafından emin güvenilir sözüne itibar edilen birisi olarak bilinirmiş. Zor durumda olanlara yardım eden Derviş Lâlî Dede herkes tarafından sevilmiş, sayılmıştır.⁵⁴² Mal varlığı tükendikten sonra Horâsanî Ali Dede'nin kurduğu Mevlevîhaneye gitmiş burada matbahta çile çıkarmıştır.⁵⁴³

Derviş Lâlî ismini konuşamamasından dolayı almıştır. Aynı zamanda Horosânî Ali Dede'nin mürididir. Şeyhi Derviş Ali Horasânî Dede'nin ölümü üzerine Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesinde şeyhlik postuna oturmuştur.⁵⁴⁴ Şairliği ile nam salmış olan Lalî Dede'nin şu dizeleri günümüze ulaşmıştır:

“Lâlî kulunu eyledi ol lü'lü'-i lâlâ

Feyz-i nefes-i himmet ile tûti-i gûyâ

Mir'ât-ı kerâmetdir anın mâh- vücudu

⁵³⁹ Fatih Odunkıran, Mevlevî Tezkiresi: Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân (İnceleme- Metin), (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), s.2051-2055; Ergün, *Aydın Aydınlatanlar*, s.94

⁵⁴⁰ Artam, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikati'nin Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyıllar)*, s.51

⁵⁴¹ Odunkıran, Mevlevî Tezkiresi: Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân (İnceleme- Metin), s.111

⁵⁴² Odunkıran, Mevlevî Tezkiresi: Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân (İnceleme- Metin), s.2075-2078

⁵⁴³ Ali Enver, *Semâ-Hâne-i Edeb*, s.187

⁵⁴⁴ Haykıran, Kayacan ve Üstün, “XIII ve XVII: Yüzyıllar Arasında Aydın'da Tasavvufi Faaliyetler, s.81

Yokluklar ile olsan'ola ŧehe lâlâ”⁵⁴⁵

Horasânî'nin yanında uzun süre eğitim almıştır. Ömrü boyunca Horasânî'ye hizmet etmiştir. Horasânî Dede'nin kerameti ile konuşmaya başlamıştır. Konuşmak tan öte muhteşem bir hatibe dönüşmüştür. Sözlerinin sihri ile herkesi etkiler olmuş namı dönemin sultanının kulağına kadar gitmiştir. Sultan Lâlî Dede'yi Enderun'a davet etmiştir.⁵⁴⁶ Davetle birlikte Dersââdete gitmiştir, tekrar dönmek nasip olmamış orada vefat etmiştir. Devrin insanları onu evliya gibi görmüştür, ölümünden sonrada bu böyle devam etmiştir. Türbesi uzun yıllar ziyaretçi akınına uğramıştır.⁵⁴⁷

3.3.4.6. El- Mevlâ Nûre'd-dîn (Küçük Nûre'd-dîn) (16.yy)

Aydın doğumlu olan Küçük Nûre'd-dîn, iyi ahlaklı, namuslu, nur yüzlü iyi tahsilli münevver bir zattır. Doğum ve ölüm tarihi hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Mevlevî olduğunu bildiğimiz Küçük Nûre'd-dîn, namıyla anılan bu zat Aydın'lıdır. Fakat Aydın'da uzun süre yaşamamıştır.⁵⁴⁸

Aydın ilinin Osmanlı'nın eline geçmesinden sonra orada yetişen âlim kişileri görevlendirilip yurdun her köşesinde göreve yollanmaktaydı. Küçük Nûre'd-dîn de herkes gibi yurdun birçok yerinde görev yapmıştır. Bir müddet bir Kadı'nın yanında çalıştıktan sonra hicri 961(1553/1554) yılında 20 akçe ile Bursa Hamza Bey camisinde müderrislik yapmış belagat ta usta ustalaşmıştır. 25 akçe ile Bursa Molla Hüsrev medresesinde görev yapmıştır. Hicri 974(1566/1567) yılında 30 akçe ile İstanbul Efdal-zâde medresesinde görev yapmış, Hicri 978(1570/1571) azledilen Deli Kerim'in yerine Çorlu'ya tayin oldu. Son olarak vezir Ali Paşa'nın oğluna müderrislik yapmıştır.⁵⁴⁹

Fenn-i ilimlerin yanında tezhiplerle de ilgilenen Nûre'd-dîn Efendi, hacca yolunda “Mesalik” isimli eserini kaleme almıştır. Akıl ve erdemi vurgulayan eseri hakkında daha fazla bilgi edinilememiştir.⁵⁵⁰

⁵⁴⁵ Ali Enver, *Semâ-Hâne-i Edeb*, s.187

⁵⁴⁶ Odunkıran, Mevlevî Tezkiresi: Sefine-i Nefise-i Mevlevîyân (İnceleme- Metin), s.235

⁵⁴⁷ Odunkıran, Mevlevî Tezkiresi: Sefine-i Nefise-i Mevlevîyân (İnceleme- Metin), s.2078

⁵⁴⁸ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l- Hakâ'ik Fî Tekmilleti'ş-Şakâ'ik*, s.570

⁵⁴⁹ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l- Hakâ'ik Fî Tekmilleti'ş-Şakâ'ik*, s.571

⁵⁵⁰ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l- Hakâ'ik Fî Tekmilleti'ş-Şakâ'ik*, s.571-572

3.3.4.7. Derviş Nigâhî (16.yy)

Aydın, Tireli olan Dervîş Nigâhî, hakkında elimizde pek bilgi bulunmamaktadır. Ancak Esrâr Dede'nin Teskire-i Şu'ara-yı Mevlevîyye isimli eserinde kısada olsa bahsi geçmektedir. Divan şairi olan Nigâhî ile Afyon Mevlevîhane'si Postnişini Sultan Divani, İstanbul'da karşılaşmışlardır. Nigâhî, Sultan Divânî aracılığı ile Mevlevîliği kabul etmiştir. 551 İstanbul'da bulunduğu süre zarfında kâtiplik yapmıştır.⁵⁵² Gayet gururlu olan Nigâhî, sevda illetine yakalanarak kendinden geçmiş, kaşını kazıtarak erenlere karışmıştır. Dünya nimetlerinden elini eteğini çekmiştir. Genel olarak sıkıntılı bir ömür geçirdiği kayıtlara geçmiştir.⁵⁵³

“Hattın tirâş ederse ‘ayb etmeniz Nigâhî

Ehl-i kaleme'n ola Dîvânerâ kelem nîst”⁵⁵⁴

Hicri 940(1533/1534) tarihinde kaleme aldığı şiiri aracılığı ile doğum tarihini bilinmese de⁵⁵⁵ Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatı sırasında öldüğünü bilmekteyiz.⁵⁵⁶

3.3.4.8. Derviş Mehmed Hâletî (D. ?/?- Ö.1012-1603)

Tireli olduğu konusunda hem fikir olunan Hâletî meslek olarak sipahidir. İlim tahsili çok sevdiği için birçok memleketi gezmiştir. Bu seyahatleri esnasında yolu Konya'ya düşmüştür. Burada Mevlevîliğe intikal etmiştir. Konya'da bulunduğu süra zarfında Mesnevi üzerine yoğun çalışmalar yapmıştır. Menâkıb-ı Hazreti Mevlânâ'yı tercüme etmiştir. Taşlıcalı Yahya'nın “Kitâb-ı Usûl” isimli eserine “Usûl-î Usûl” isimli bir manzum nazire yazmıştır. Aşağıdaki beyitler bu nazireye aittir.⁵⁵⁷

Pâk it kalbini yürü ney gibi Hâletî

Keşf ola sana nidüğü. esrâr-ı Mesnevi⁵⁵⁸

⁵⁵¹ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, s.291-292.

⁵⁵² Riyâzi Muhammed Efendi, *Riyâzi'ş-Şuara (Tezkiretü'ş-Şuara)*, Haz. Namık Açıköz, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), s.319

⁵⁵³ Mehmet Fatih Köksal, “Nigâhî” *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, (Ankara: Atatürk Kültür merkezi Yayınları, 2005), C.6, s.613

⁵⁵⁴ Ali Enver, *Semâ-Hâne-i Edeb*, s.207

⁵⁵⁵ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, s.291-292.

⁵⁵⁶ Riyâzi, *Riyâzi'ş-Şuara (Tezkiretü'ş-Şuara)*, s.320

⁵⁵⁷ Bursalı Mehmed Tâhir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, c.3, s.31

⁵⁵⁸ Bursalı Mehmed Tâhir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, c.2, s.413

“*Âh Devîş Hâletî göçtü*” diye Hâletî’nin ölümüne üzüntüsünü dile getiren Riyâzi, Hâletî’nin ölüm tarihini de Hicri 1012 diye belirtmiştir.⁵⁵⁹

3.3.4.9. Dervîş Ârâmî (D. ?/?- Ö.1040/1630)

Tire doğumlu olan Ârâmî’nin doğum tarihi ve gerçek ismi bilinmemektedir. 16. yüzyılın tanınmış şairlerindendir. Dervîş huylu zarif bir yapısı vardır. Okuma yazma bilmediği için devrin âlimlerinden Hazreti Molla Ahmet Hüdavendigâr’ın dergâhında eğitim almış kısa sürede okuma yazma öğrenmiştir. Hazreti Mevlânâ aşığı olan Ârâmî Konya’ya gidip Mevlevî olmuştur.⁵⁶⁰

Ârâmî’nin ömrünün son dönemleri 4. Murat döneminde denk gelmiştir. Devrin ünlü âlimlerinden Nefî, Cevri ve Atayî gibi şahıslarla edebiyat meclislerinde bulunmuştur. Yaşadığı dönemde sevilip sayılan bir kişi olmuştur.⁵⁶¹

Güzel tabiatı ile bilinen Ârâmî’nin kendine ait bir divanı vardır. Divanı günümüze ulaşmamıştır. Esrar Dede, Ahdî’nin bu kişiyi Ârâmî ismi ile zikretmesinin sebebini bu zatın okuma yazma bilmemesinden kaynaklandığını söylemektedir.⁵⁶²

3.3.4.10. Arşî-i Şânî Tirevî Dede (D. ?/?- Ö. 1000/ 1591)

Aydın Mevlevîlerinden olan Arşî Dede Tire doğumludur.⁵⁶³ Asıl adı ve doğum tarihi hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. İyi derecede eğitim almış ve molla diye zikir edilen Arşî Dede, Mollalığı bırakıp bütün yoğunluğunu Mevlevîliğe vermiştir.⁵⁶⁴ Muğla Mevlevîhane’sinin önemli şeyhlerinden olan İbrahim Şâhidî ve oğlu Şuhûdî Dede’ye bir süre hizmet etmiştir.⁵⁶⁵

Arşî Dede Mevlevî şairler arasında ön planda gelmektedir. Günümüze ulaşan bazı şiirleri mevcuttur. Örneğin:

“Mest-i ışkindur düşet tutmaz yolunda sâkiyâ

Hakden ref eylesen düştükçe üftâden n’ola

⁵⁵⁹ Riyâzi, Riyâzi’ş-Şuara (Tezkiretü’ş-Şuara), s.117; Ali Enver, *Semâ-Hâne-i Edeb*, s.60

⁵⁶⁰ Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu’arâ*, Haz. Süleyman Solmaz, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), s.114

⁵⁶¹ Ali Enver, *Semâ-Hâne-i Edeb*, s. 39

⁵⁶² Açık, *Divan Edebiyatında Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şâirleri*, s.219

⁵⁶³ Riyâzi Riyâzi’ş-Şuara (Tezkiretü’ş-Şuara), s.226

⁵⁶⁴ Adak, “Gülşeniyye Tarikatı ile İrtibatı Olan Bazı Mevlevî Şâirleri”, s.122; Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani*, s.325

⁵⁶⁵ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevlevîyye*, s.211

Didüm ki elin şun süreyim yüzümü bir dem

Ol gonce-dehen güldi didi öpmeğe virmem

Sîm-ü zerle eyle bir mahbub-ı ra'nâ zevkını

İtmek istersen eğer ey hâce dünya zevkini”⁵⁶⁶

Osmanlı Devleti kuruluş döneminde fethettiği topraklara iskân ve istimâlet politikası uygulamıştır. Bu doğrultuda feth ettiği yerlerdeki aydınları muhtelif yerlere yollayarak bölge halkının gönlünü alma yolunu izlemiştir. Özellikle Balkanların fethi ile bu bölgedeki gayr-ı Müslim tebaa için Balkanlara birçok aydın yollanmıştır.⁵⁶⁷ Arşî Dede’de bunlardan birisidir.

Yeniceli Hayâlî Bey ile yakın arkadaşlardır. Birlikte bazı şiir yarışmalarına katılmışlardır.⁵⁶⁸ Aynı zamanda Günahî Dede’nin yoldaşlarından kalender bir dervîştir.⁵⁶⁹ Anadolu’nun muhtelif yerlerini gezmiş ve Balkanlara geçmiştir. Danişmend olan Arşî Dede görevi gereği Mora’da uzun süre ikamet etmiş, Mora’nın birçok yerine gitmiştir.⁵⁷⁰ Mora’da vefat etmiş oraya da defnedilmiştir.⁵⁷¹

3.3.4.11. Cafer Efendi (D. ?/?- Ö. 1021/1620)

Cafer Efendi aslen Aydın’lı bir müderristir. Doğum tarihi net bir şekilde bilinmemektedir ancak XVI. Yüzyılda doğmuş olduğu kesindir. 1603 yılında Kudüs ve Mekke mollalığı yapmıştır. Felç geçirmesi sebebi bile bu görevinden ayrılmıştır. Anadolu’ya tekrar dönmüş Tire Mollası olmuştur. Tire’de Mevlevîliğe intikal etmiştir. 1620 yılında vefat etmiştir.⁵⁷²

3.3.4.12. Ayşî Dede (D. 980/1572- Ö. 1060/1650)

Aydın doğumlu olan Ayşî Dede’nin asıl ismi İsa’dır. Babası Aydınlı Hacı Himmet Efendi’dir. Aynı dönemde Tire’de yaşayan gerçek ismi Mehmet olan Ayşî ile

⁵⁶⁶ Âşık Çelebi, *Meşâ’iri’ş-şu’arâ*, s.463

⁵⁶⁷ Köprülü, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, s.107

⁵⁶⁸ Bursalı Mehmed Tâhir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen (İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1972), s.20

⁵⁶⁹ Ali Enver, *Semâ-Hâne-i Edeb*, s.148

⁵⁷⁰ Âşık Çelebi, *Meşâ’iri’ş-şu’arâ*, s.463

⁵⁷¹ Esrâr Dede, *Teskire-i Şu’ara-yı Mevlevîyye*, s.211

⁵⁷² Bircan Kayacan, 18 ve 19. Yüzyıl Aydın Sufiler ve Sufilerin Mezar Taşları, (Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, 2019), s.82

karıştırılmamalıdır. İkisi de farklı kişilerdir.⁵⁷³ Mehmet isimli Ayşi 1607 yılında, Mevlevî olan Ayşî Dede ise 1650 yılında vefat etmiştir. Medrese de eğitim alan Ayşî Dede Kınalızâde Mehmet Efendi'den icazet alarak 1619 Ümmül Veled, 1621 Sinan Paşa, 1623 Hoca Hayreddin, 1625 Hatice Sultan'a 1628 yılında da Çorlu'da müderrislik yapmıştır. Daha sonra görevinden azledilip Üsküdar'a kadı olarak tayin edildi. Bir müddet sonra Aydın'a dönmüş ve orada kadılık görevine devam etmiştir. Mevlevî olan Ayşi Dede'ye "merd-i saadetmendi" denmeye başlanmıştır. ⁵⁷⁴Şairliği ile devrinde ön plana çıkmıştır. Mevlevî olan bu zat 1650 yılın da Mekke payesi olarak Mekke'ye atandı, aynı yıl sekseni aşkın bir yaşta vefat etti. Edirne kapı dışına Emir Buhari tekkesinin yakınına defin edilmiştir.⁵⁷⁵

---

⁵⁷³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, s.343

⁵⁷⁴ Kurul, "Ayşî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, (Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2002), s.78

⁵⁷⁵ Ergün, *Aydını Aydınlatanlar*, s. 67

TARTIŞMA VE SONUÇ

Türklerin İslamiyet'i benimsemesi, İslam ve Türk tarihi açısından adeta dönüm noktası olmuştur. Türk Devletleri İslam dünyasının koruyuculuğunu üstlenmiş, bu görevini layığı ile yerine getirmiştir. Türk hükümdarları, idaresi altında bulunan topraklarda ünü sınırları aşacak mimari eserler yaptırmıştır. Önemli tasavvuf adamlarının yetişmesine vesile olmuşlardır. Hâkimiyeti altında bulunan toprakları madden ve manen zenginleştirmişlerdir.

Moğol istilası sonrası Anadolu'ya yapılan göçlerde Türklere olan güven göz ardı edilmemelidir. İlk dönem Selçuklu hükümdarları onların bu güvenlerini boşa çıkarmamış, gelenlerin ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Lakin Moğol işgali sonrası Anadolu'da bulunan Selçuklu hükümdarının basiretsizliği her şeyin seyrini değiştirmiş, Anadolu yoğun Moğol işgaline maruz kalmıştır. İşgal süresi zarfında dayanma gücü kalmayan halk çareyi dine yönelmekte bulmuştur. Burada devreye Halvetîlik, Sühreverdîlik, Kübrevîlik, Mevlevîlik gibi tarikatlar girmiştir. Halk bu tarikatlar sayesinde direnme gücünü artırırken yöneticilerde tarikatlar aracılığı ile halk üzerinde nüfuz sahibi olmuşlardır. Bu durumu iyi yöneten Mevlevî büyükleri kısa sürede görüşlerini geniş coğrafyalara yayma imkânı bulmuşlardır.

Moğol işgali bir müddet sonra tesirini kaybetmeye başlamıştır. Bu durumu fırsat bilen beylikler tek tek bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Batı Anadolu'da bulunan Menteşeoğulları beyliği bu süreçten ilk çıkan beylik olmuştur. Beylik kısa süre içerisinde siyasi istikrarını sağlamıştır. Bu durum Mevlânâ'nın haleflerinin dikkatini çekmiştir. Mevlânâ'nın halifeleri ziyaretleri ile Menteşe topraklarına nüfus etmiştir. Mesut Bey'den itibaren birçok Menteşe Bey'i Mevlevîliği kabul etmiştir. Ahmet Bey döneminde yapılan bir Mevlevîhane ile bu durum taçlandırılmıştır. Beyliğe ait topraklarda Mevlevîlik yayılma alanı bulmuştur.

Salih Hûdayî ve silsilesi ile Muğla yöresinde Mevlevîlik anlayışı farklı bir boyut kazanmıştır. Beylik döneminde teşkilatlanan tarikat onun döneminde kurumsal hale gelmiştir. İbrahim Şahidi, eserleri ile bu amaca hizmet etmiştir. Yüksek zümrelere hitap ettiği söylenen Mevlevîliğin Menteşe topraklarında bulunan en ücra köşedeki halka dahi sirayet ettiğini, İbrahim Şâhidî'nin eserlerinden edinilen bilgilerden anlamak mümkündür.

Saruhanogulları Beyliğinde tartışma konusu olan iki mevzu vardır. Bunlardan ilki Mevlevîliğin hangi hükümdar döneminde beyliğe geldiği, ikincisi Mevlevîhane diye bilinen yapının İmarethane mi Mevlevîhane mi olarak yapıldığıdır.

İlk sorunun ortaya çıkma nedeni Sultan Veled ve Ârif Çelebi'nin seyahati sırasında Saruhan Beyliğine uğradığına dair bir kaydın olmayışdır. Bunun sebebi haleflerin seyahati sırasında beyliğin siyasi oluşumunu tamamlamamış olmasıdır. Lakin Ârif Çelebi sonrası uç beyliklerine giden ve Saruhan Bey'le çağdaş olan, Âbid Çelebi döneminde tarikatı benimsemiş olma ihtimalleri çok yüksektir. Bu teze delil olarak Saruhan Bey'in oğlu Devlet Han 'ın Osmanlı kaynaklarında "Çelebi" ismi ile anılmasını gösterebiliriz. Kısaca söylemek gerekirse Mevlevîliğin beyliğe intikali Saruhan Bey döneminde, kurumsallaşması ise İshak Bey döneminde olmuştur.

İkinci tartışma konusu olan mevzu, İshak Bey zaviyesi içerisindeki yapı Mevlevîhane olarak mı, imarethane olarak mı sorusudur? Bu sorunun ortaya çıkmasının sebebi orijinal vakfiyenin kaybolmasıdır. İddialar burasının imarethane olarak yapıldığı, Fatih döneminde düzenlenen vakfiyeye Mevlevîhane ibaresinin sonradan eklendiği yönündedir. Emecen, 16. yüzyılda yapılan tahrir kayıtlarında geçen burası "iki yüz, üç yüz yıldır Mevlevîhanedir" ibaresini delil göstererek yapının başından bu yana Mevlevîhane olarak yapıldığını söylemektedir.

İshak Bey Mevlevîlik aracılığı ile Karamanoğulları ve halifeyi elinde bulunduran Memlûklü Devleti ile sıkı ilişkiler kurmuştur. Mevlevîliği kendisine kimlik edinen bu hükümdarın vakıflar yaptırırken Mevlevîliği göz ardı etmesi mümkün değildir.

Aydınöğulları Beyliği'nin Mevlevîlik ile kurucusu Mehmet Bey döneminde tanıştığına daha önce değinmiştik. Aynı şekilde Umur Bey döneminde de Mevlevî büyükleri ile iletişim içerisinde olunmuştur. Bu dönemde beyliğin başkenti olan Birgi'de bir Mevlevîhane yapıldığına dair herhangi bir bilgi kayıtlara geçmemiştir. Bu durum Mevlevîliğin, Aydınöğulları Beyliği döneminde yüzeysel kaldığı ve teşkilatlanmadığı yönündeki ideaları da beraberinde getirmiştir.

Her ne kadar Birgi 'de bir Mevlevîhanenin varlığı bilinmese de beyliğin ikinci başkenti olan Ayasuluğ'da XIV. Yüzyılda yapıldığı tahmin edilen bir Mevlevîhanenin varlığı kayıtlara geçmiştir. Bu Mevlevîhanenin beylik dönemine ait olduğunu tıpkı Menteşe Beyliği döneminde yapılan Ahmet Bey Mevlevîhanesi gibi beylik yıkıldıktan kısa süre sonra işlevini kaybetmiştir. Beyliğe ait topraklar içerisinde en fazla Mevlevîhanenin Tire de yapıldığı görülmektedir. Fakat o bölgeye ait kayıtlar sınırlı olduğu için diğer Mevlevîhaneler kadar ön plana çıkmamıştır. Devlet Arşivlerinde Tire ve Tire Tarih

Ansiklopedisi isimli eseriyle tanınan Munis Armağan XIV ve XV. yüzyılda Tire'nin Mevlevîhanelerle kuşatıldığını söylemektedir.

Aydınoğulları toprakları, Osmanlı Devleti yönetimine geçince Mevlevîlik açısından ciddi bir değişiklik olmamıştır. II. Murat bölgeyi ele geçirdikten sonra 15 yıl gibi kısa bir zaman zarfında Tire'de bugün Yeşil İmaret Cami, adıyla anılan yapıyı Mevlevîhane olarak inşa ettirmiştir. II. Murad'ın bu hamlesi bölge halkının gönlünü almaya yönelik olması muhtemeldir. Buna ek olarak Evliya Çelebi'nin de belirttiği gibi bölge halkının çoğu Mevlevî olduğu için böyle bir yapıya gereksinim duyulmuş olmalıdır.

Osmanlı Devleti II. Bayezid döneminden itibaren Şii Safevî tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Şiiliğe karşı Sünni tarikatları destekleme politikası gütmüştür. O dönemde en etkili tarikatlardan birisi Mevlevîlik olduğu için devlet eliyle desteklenmiştir. Mevlevî ve Mevlevîhanelerin maddi manevi ihtiyaçları karşılanmıştır. Olabildiğince geniş coğrafyalara yayılmaları sağlanmıştır. Her ne kadar Kadızadeler hareketi ile Mevlevîliğin varlığı sekteye uğramış olsa da XVIII ve XIX. Yüzyılda gücünü tekrar toplamıştır. 1925 tekke ve zaviyelerin kaldırılması üzerine Mevlevîhaneler kapatılmış, tarikatlara ait kurumlara son verilmiştir.

RESİMLER

Muğla Mevlevîhanesi (Yeni Şâhidî Cami)

Resim 1: Şahidi Cami'nin ön cephe görüntüsü (Bu görüntü https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mugla_%C5%9Eahidi_Camii_6278.jpg adresli web sitesinden alınmıştır.) (24. 03.2011)

Resim 2: Şâhidî Cami (Mevlevîhaneden kalma semahaneye dokunulmamıştır.) (Bu görüntü <https://www.gezgorbence.com/mentese/> adresli web sitesinden alınmıştır.) (05.12.2019)

Resim 3: Şâhidî Cami (Mevlevîhaneden kalma semahaneye dokunulmamıştır. (Bu görüntü <http://turkiyenintarihieserleri.com/?oku=2267> adresli web sitesinden alınmıştır.) (2019)

Resim 4: Muğla Mevlevîhanesinde bulunan Hüdâyî Dede'nin kabri. (Bu görüntü <http://www.evliyalar.net/ibrahim-sahidi-k-s/> adresli web sitesinden alınmıştır.) (08.05.2017)

Resim 5: Marmaris Mevlevîhanesi

(Bu görüntü <http://muze.semazen.net/content.php?id=00085> adresli web sitesinden alınmıştır.) (2008)

Restorasyon Öncesi Manisa Mevlevîhanesine Ait Resimler:

Resim 6: Mevlevîhanenin ön cephesi ait görüntü

(Bu görüntü <https://kulturenvanteri.com/yer/manisa-Mevlevîhanesi/#16/38.608398/27.439962> adresli web sitesinden alınmıştır.) (03.12.2021)

Resim 7: Manisa Mevlevîhanenin arka cephesi ait görüntü (Bu görüntü <https://kulturenvanteri.com/yer/manisa-Mevlevîhanesi/#16/38.608398/27.439962> adresli web sitesinden alınmıştır.) (12.01.2021)

Resim 8: Mevlevîhanenin sol cephesine ait bir görüntü (Bu görüntü <https://kulturenvanteri.com/yer/manisa-Mevlevîhanesi/#16/38.608398/27.439962> adresli web sitesinden alınmıştır.) (12.01.2021)

Restorasyon sonrası Manisa Mevlevîhanesi:

Resim 9: Manisa Mevlevîhanesinin sağ yan cephe görüntüsü (Bu görüntü <https://www.sozcu.com.tr/hayatim/seyahat/spil-daginin-eteklerindeki-manisa-Mevlevîhanesi/> adresli web sitesinden alınmıştır.) (06.02.2020)

Resim 10: Manisa Mevlevîhanesinin ön cephe görüntüsü

(Bu görüntü <https://www.sozcu.com.tr/hayatim/seyahat/spil-daginin-eteklerindeki-manisa-Mevlevîhanesi/> adresli web sitesinden alınmıştır.) (06.02.2020)

Resim 11: Manisa Mevlevîhanesinin içerisinden bir görüntü (Bu görüntü <https://www.manisahaberleri.com/manisa/manisa-Mevlevîhanesi-650-yildir-ayakta-h103469.html> adresli web sitesinden alınmıştır.) (12.09.2019)

Resim 12: Manisa Mevlevîhanesinin içerisinden bir görüntü (Bu görüntü <https://www.manisahaberleri.com/manisa/manisa-Mevlevîhanesi-650-yildir-ayakta-h103469.html> adresli web sitesinden alınmıştır.) (12.09.2019)

Resim 13: Manisa Mevlevîhanesinde bulunan “mutrib” grubuna ait tasvir. (Bu görüntü <https://www.sozcu.com.tr/hayetim/seyahat/spil-daginin-eteklerindeki-manisa-Mevlevîhanesi/> adresli web sitesinden alınmıştır.) (06.02.2020)

Resim 14: Manisa Mevlevîhanesi, çile odası (Bu görüntü <https://tr.foursquare.com/v/manisa-Mevlevîhanesi/4fa68208e4b02e6a5625e534?openPhotoId=590ef42118d43b3d8cad7f5d> adresli web sitesinden alınmıştır.) (07.05.2017)

Tire Mevlevîhanesi (Yeşil İmaret Cami)

Resim 15: Yeşil İmaret Mevlevîhanenin camiye dönüştürülmüş haline ait görüntü
(Bu görüntü <https://www.sanatinyolculugu.com/tire-yesil-cami-imaret/> adresli web sitesinden alınmıştır.) (19.01.2019)

Resim 16: Yeşil İmaret Cami (Eski Tire Mevlevîhanesi) içerisine ait görüntü (Bu görüntü <https://www.sanatinyolculugu.com/tire-yesil-cami-imaret/> adresli web sitesinden alınmıştır.)
(19.01.2019)

KAYNAKÇA

- ACUN, H. (1999). *Manisa Devri Türk Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ACUN, H. (1991). Manisa Mevlevîhanesi. *Türk Vakıf Medeniyetinde Hazreti Mevlânâ ve Mevlevîhanelerin Yeri ve Vakıf Eserlerinde Yer alan Türk İslâm Sanatları* (s. 109-124). Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- AÇIK, N. (2002). Divan Edebiyatında Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şâirleri. Ankara.
- AÇIKGÖZ, N. (2008). *Şâhidî ve Muğla'da Mevlevîlik*. Muğla: Renk Matbaası.
- AÇIKGÖZ, N. (2007). Muğla'da Mevlevîlik ve Şâhidî. *Mevlânâ Mesnevi ve Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri* (s. 85-90). Manisa: Mevlânâ Araştırmaları Sanat Derneği.
- AÇIKGÖZ, N. (2017). Muğla Mevlevîhanesi. *Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü Yayınlan*, 293-303.
- ADAK, A. (2008). Gülşeniyye Tarikatı ile İrtibatı Olan Bazı Mevlevî Şairleri. *Marife*, 105-136.
- ADITATAR, F. (2020). Aydınoğlu İbrahim Bey ve Bodamya Meselesi. *Tarih Araştırma Dergisi*, 175-205.
- AHDÎ, B. (2018). *Gülşen-i Şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- AKIN, H. (1947). Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 91-100.
- AKIN, H. (1968). *Aydınoğulları tarihi Hakkında Bir Araştırma* . Ankara: Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- AKKUŞ, M. (2013). Ulu Ârif Çelebi Dönemi Mevlevîliğin Gelişmesinde İlhanlıların Etkisi. *Alevilik- Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 78-100.
- ALTINTAŞ, H. (1986). *Tasavvuf Tarihi*. Ankara: Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ARAZ, N. (1984). *Anadolu Evliyaları*. İstanbul : Atlas Kitabevi.

- ARIKAN, Z. (1990). XIV-XVI Yüzyıllarda Ayasulug. *Belleten Türk Tarih Kurumu*, 121-178.
- ARMAĞAN, A. M. (2006). Tire Mevlevîhaneleri. *Uluslararası Mevlânâ Mesnevi Mevlevîhâneler Sempozyumu (19-21- Aralık 2005)* (s. 475-478). Manisa: Mevlânâ Araştırma Kültür Sanat Derneği Maksad Yayınlar.
- ARTAM, G. (2007). *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikati'nin Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyıllar)*. İstanbul: Tarih Encümeni Yayınları.
- ATÂYÎ, N. (2017). *Hadâ'iku'l- Hakâ'ik Fî Tekmilleti'ş-Şakâ'ik*, . İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- AYAS, M. R. (1991). *Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*. Ankara: Mehmet Ramî Ayas, Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sankara Üniversitesi Basımevi.
- AYÖNÜ, Y. (2018). Menteşeoğulları Beyliği. *İslam Tarihi ve Medeniyeti 11*. İstanbul: Siyer Yayınları.
- AYVANSÂRAYÎ, H. H. (2017). *Vefeyât-ı Ayvansârayî*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- AZSÖZ, G. (2016). Mevlevîhanelerde Matbah-ı Şerif. *Toros Üniversitesi İİSB Sosyal Bilimler Dergisi*, 31-44.
- AZSÖZ, G. P. (2018). Mevlevîhanelerde Makansal Örgütlenme. *Kırklareli University Journal of Engineering and Science* , 91-111.
- BABİNGER, F. (1982). *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- BALOĞLU, H. (2017). Tire Yeşil İmaret (Yahşi Bey) Cami. *Tire'den Yansımalar*, 75-80.
- BAŞAR, F. (1991). Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münâsebetleri. *Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Anabilim Dalı, 1991.
- BAYKARA, T. (1990). *Aydinoğlu Gazi Umur Bey*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BAYKARA, T. (1999). Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyılın Sonlarında). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1-9.

- BAYRAM, M. (2012). *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evran-Mevlânâ Mücadelesi*. Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.
- BEĞ, E. O. (1973). *Oruç Beğ Tarihi*. İstanbul: Tercüman Gazetesi.
- BELİĞ, İ. (1985). *Nuhbet'ü-l Âsâr li Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*. Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- BESİM, Y., & GAYE, E. (2019). Muğla Kentinin Kültürel Turizm Potansiyeli. *Uluslararası Global Turizm araştırma Dergisi*, 100-112.
- BEY, B. M. (1972). *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Yaylacık Matbaası.
- BEY, S. (1980). *Tezkire "Hest Behişt"*. İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- BİBİ, İ. (1941). *Anadolu Selçuki Devleti Tarihi*. Ankara: Uzluk Yayınevi.
- BIYIK, M. A. (2014). *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Saruhan*. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü.
- BOZKURT, O. (2021). Tire Kazirzade (Keziroğlu) Camii'nin Plan ve Süslemelerine İlişkin Yeni Bulgular. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 194-206.
- (CÂRULLAHZÂDE), M. (2017). *Beyânî Tezkiresi(Tezkiretü's-şu'arâ)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- CUNBUR, M. (2002). Manisa Mevlevîhanesi'nde Yetişen İki Şair. *Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevi ve Mevlevîhaneler Sempozyumu Bildirileri*, (s. 167-274). Manisa.
- ÇELEBİ, E. S. (2018). *Meşâ'iri's-şu'arâ (Aşık Çelebi Meşâ'iri's-şu'arâ)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- ÇELEBİ, A. H. (1957). *Mevlânâ ve Mevlevîlik*. İstanbul: Nurgök Matbbası.
- ÇELEBİ, E. (2011). *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÇELEBİ, K. H. (2017). *Tezkiretü's-şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- ÇIPAN, M. (1985, 11 8). Muğlalı İbrahim Şâhidî Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri, Dîvan ve Gülşen-i Vahdet. Ankara.

- ÇIPAN, M. (1996). Konya Mevlânâ Müzesi Hazine-i Evrâk Arşivi'ndeki Belgelere Göre Muğla Mevlevîhanesi. *Türkiyat Araştırma Dergisi*, 233-250.
- ÇIPAN, M. (2009). Şâhidî İbrahim. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- DEDE, E. (2018). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- DEDE, İ. Ş. (1996). *Gülşen-i Vahdet*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DEDE, S. (2018). *Dîvân*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- DEDE, S. A. (2011). *Mevlevîlerin Tarihi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- DEĞERLİ, A. (2020). On Altıncı yüzyılın Sonuna Kadar Aydın-Çine Zaviyeleri. *Uluslar Arası Horasan'dan Anadolu'ya İrfan Geleneği: Elvan Çelebi Sempozyumu* (s. 201-215). Çorum: Semih Ofset Matbaa.
- DEMİRCİ, M. (2007). Bir Eğitim Aracı Olarak Mevlevî Çilesi. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 105-122.
- DEMİRCİ, M. (2017). İzmir ve Tire Mevlevîhaneleri . *Günümüzde Yurt İçi Mevlevîhanelerinin Durumu ve Konumu* (s. 53-64). Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- DEMİRTAŞ, H. (2020). Balat ve Çine Vakıfları. *Vakıflar Dergisi*, 286-288.
- DÖRTBUDAK, M. V. (2013). Hâl-i Pür- Melâlleriyle Manisa Mevlevîhanelerinin Ser-Güzeşti. *Günümüzde Yurt İçi Mevlevîhanelerinin Durumu ve Konumu* (s. 159-169). Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- DURU, R. (2012). *Mevlevînâme (Çeviri Metinler ve Resimlerle Batılı Seyahatnamelerinde Mevlevîlik)*. Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- DURUKAN, A. (2014). Beylikler Döneminin Kültürel Ortamından Bir Kesit. *ies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 391-502.
- ECER, Ü. G. (1999). *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

- EFE, A. (2009). *Minyatürlerle Hz. Mevlânâ ve Ailesi*. Konya: T.C. Konya Valiliği İl kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- EFENDİ, H. S. (1992). *Tacü't-Tevarih*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- EFENDİ, R. M. (2017). *Riyâzi 'ş-Şuara(Tezkiretü 'ş-Şuara)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- EFLAKİ, A. (1973). *Ariflerin Menkıbeleri*. İstanbul: Hürriyet yayınları.
- EMECEN, F. M. (2010). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*. İstanbul: Kitabevi.
- ÖZTÜRK E., H. C. (2014). Selçuklu Anadolu'sunda Sûfi Ahlakı ve Sosyal Barış. *AVRASYA Uluslararası Araştırma Dergisi*, 74-90.
- ENVER, A. (2013). *Semâ-Hâne-i Edeb*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- ERAVCI, M. (2004). Saruhanoğulları'nın Demirci Kolunun Siyasi ve Kültürel Faliyetleri hakkında Bir Tetkik. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55-63.
- ERGÜN, R. (1998). *Aydın'ı Aydınlatanlar*. Aydın: Türk Ocakları Aydın Şubesi Yayını.
- ERKUL, H. (2010). TD. 544 No'lu Saruhan Evkaf Defterine Göre Manisa Vakıfları. Ankara.
- ERKUL, R. (2008). Demirci Mevlevîhanesi ve Saruhanoğullarında Mevlevîlik. *Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 129-134.
- ERSAN, M. (2000). Menteşe Beyliğine Ait Vakıfların Osmanlılar Zamanındaki Durumu (XIV. Yüzyıl). *Türk Düfvası İnceleme Dergisi*, 57-63.
- F. M. EMECEN , (1995). "Saruhanoğulları ve Mevlevîlik." *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı* İstanbul: Özal Matbaası.
- FÜRÛZANFER, B. (2005). *Mevlânâ Celâleddin*. Konya: T.C Konya Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- GÖKMEN, E. (tarih yok). Manisa Mevlevîhanesi Şeyhi Mehmed Bâhâeddin Efendi Terekesi (1771). *Sufî Araştırmaları Dergisi*, 1-62.
- GÖLPINARLI, A. (1931). *Melamilik ve Melamiler*. İstanbul: Devlet Matbaası.

- GÖLPINARLI, A. (1963). *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*. İstanbul: Yeni Matbaa.
- GÖLPINARLI, A. (1983). *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: Gül Matbaası.
- GÖLPINARLI, A. (2018). *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.
- GÖYÜNÇ, N. (1992). *"Sivas Mevlevîhanesi"IX. Vakıf Haftası Kitabı*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- GÜNAY, M. (2001). XVII. Yüzyılda Manisa Mevlevîhanesi ve Şeyh Ali Efendi'nin Faaliyetleri. *Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevi ve Mevlevîhaneler Sempozyum Bildirileri*, (s. 333-342). Manisa.
- GÜNER, A. (1991). *Tarikatlar Ansiklopedisi*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- HASAN Özönder, H. (2005). *Mevlânâ'nın Gönül Dostları*. Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- HAKSES, A. R. (1999). *Muğla Menteşe Büyükleri*. Muğla: T.C. Muğla Valiliği İl Kültür Müdürlüğü.
- HAYKIRAN, K. R. (2014). *Aydın'ın Kandilleri Aydın İlinde Yaşamış Alim ve Mutasavvıflar*. Aydın: Aydın Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları Dizisi.
- HAYKIRAN, K. R. (2015). *Moğollar ve Mevlânâ*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- İLGAR, M. S. (2002). Sultân Dîvânî- Mehmet Çelebi(Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Tesirleri). *Mustafa Sarı ve Yusuf İlgar, Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik, Afyon, ss (s. 1-84)*. içinde Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- İLGAR, Y. (2008). *Karahisar-ı Sâhip Sultan Dîvânî Mevlevîhanesi ve Mevlevî Meşhurları*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları.
- İLGAR, Y. (2002). *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- İNALCIK, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İZ, M. (1969). *Tasavvuf, Mâhiyeti, Büyükler ve Tarikatlar*. İstanbul: Rahle Yayınevi.

- IŞIN, E. (2002). İstanbul'da Mevlevî Şeyh Aileleri ve Mevlevîliğin Bir İmparatorluk Tarikatı Olarak Örgütlenmesi. *Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyum Bildirileri* (s. 33-40). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.
- KAPLAN, M. (2005). Tezkirelere Göre Manisa Şairleri. *Manisa Şehri Bilgi Şöleni Bildiriler* (s. 355-376). Manisa: Emek Matbaacılık ve Yayıncılık.
- KARA, M. (1980). *Din Hayat, Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARA, M. (İstanbul). *Tasavvuf ve Tarikatlar*. 1992: İletişim Yayınları.
- KARAİSMAİLOĞLU, A. (2005). *Mevlânâ ve Kültürümüz*. Konya: T.C Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- KARAİSMAİLOĞLU, A. (2010). *Mevlânâ Celaddin-i Rumi*. Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları.
- KASKA, Ç. (2021). Türk Edebiyatında Mevlânâ, Mesnevi ve Mevlevîlik Hakkında Yazılan Eserler. *Tarih ve Düşünce Dergisi*, 1-31.
- KAYACAN, B. (2019). Aydın'da Mevlevîlik. *Yörük Ali Efe Uluslararası Halk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu* (s. 135-158). Aydın: Ekonomi Klubü Aydın.
- HAYKIRAN, B. K. (2019). XIII ve XVII Yüzyıllar Arasında Aydın'da Tasavvufî Faliyetler. *Studies of The Ottoman Domain*.
- KISA, L. (1972). *Aydın ve İlçemiz Kuşadası*. İzmir: Sobe Matbaası.
- KOCAYÜREK, A. (2017). *İslam Bilim Tarihi 1100-1300*. İstanbul: Maviçatı Yayınları.
- KORKMAZ, H. M. (1999). *Saruhanoğulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*. Manisa: Manisa Valiliği Yayını.
- KOYUNCU, Z. (2006). On Dokuzuncu Asır Şairlerinden Mehmet Fâzıl'da Mevlânâ ve Mevlevîlik Etkisi. *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlevîlik* (s. 111-121). Konya: S.Ü. Mevlânâ Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- KÖKSAL, M. F. (2005). Nigâhî. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- KÖPRÜLÜ, F. (1943). *Anadolu Selçukluları tarihinin Yerli Kaynakları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- KÖPRÜLÜ, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, F. (1991). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- KURUL. (2002). Aysî . *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Ma'âni-i Kur'an)*, Haz. İsmail Hakkı İZMİRLİ, İstanbul: Esen Yayınları, 2018.
- KÜÇÜK, H. (1976). *Osmanlı Devletini Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müsbet Tesiri*. İstanbul: Otağ Matbaacılık Koll Şti.
- KÜÇÜK, S. (2000). XIX Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÜÇÜK, S. (2015). Mevlevîyye. *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*. İsam Yayınları.
- LATÎFÎ. (2018). *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- LEWÎS, F. (2008). *Mevlânâ- Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- LÜTFULLAH, M. A. (1995). *Camiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi(1299-1481)*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- M. AKİF, E., & Ömer, B. (2014). *Defter-i Evkaf-ı Livâ-i Saruhan*. Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü.
- MAHMUD, K. (1944). *Müsâmeret'ül Ahbâr -Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ŞEKER, M. (2006). *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- MUSLU, R. (2017). *Anadolu'da Tasavvuf yolları*. İstanbul: Çınar Matbaası.

- OCAK, A. Y. (1979- 1983). XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış" Kadızâdeler Hareketi". *Türk Kültürü Araştırmaları*, 208-225.
- OCAK, A. Y. (1996). *Türk Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- OCAK, A. Y. (1996). Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış . *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi*, 17-22.
- OCAK, A. Y. (1999). Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Dervişlerin Rolü. A. Y.-İ.-İ.-M.-S.-S. Taner Timur içinde, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Efsaneler ve Gerçekler* (s. 67-80). Ankara : İmge Kitapevi.
- OCAK, A. Y. (2006). Selçuklular ve Beylikler Devrinde Tasavufî Düşünce. *Ahmet Yaşar Ocak, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Tasavufî Düşünce", Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi 1 (Sosyal ve Siyasal Yapı), Ed. Ahmet Yaşar Ocak, (Anara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006)*
- OCAK, A. Y. (2013). *Türkler, Türkiye ve İslâm Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- OCAK, A. Y. (2014). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhitler (15-17 yüzyıllar)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ODUNKIRAN, F. (2020). *Mevlevî Tezkiresi: Sefine-i Nefise-i Mevlevîyân (İnceleme-Metin)*. İstanbul.
- OKUYUCU, C. (2007). *Mevlânâ*. İstanbul: Sütun Yatınları.
- ORTAYLI, İ. (2007). *Eski Dünya Seyahatnamesi*. Ankara: Aşina Kitapları Yayıncılık.
- ÖGEL, S. (1994). *Anadolu'nun Selçuklu Çehresi*. İstanbul: Akbank Yayınları.
- ÖMERÎ, Ş. B. (2014). *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım* . İstanbul: Selenge Yayınları.
- ÖNAL, M. N. (2000, Nisan 21-22). Hoca Ahmet Yesevi Tesirindeki Muğla Erenleri. *Türk Dünyası Lehçe ve Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri*, (s. 167-183). Muğla.
- ÖNDER, M. (1987). *Anadoluyu Aydınlatanlar*. İstanbul: Tercüman Yayınları.

- ÖNDER, M. (1998). *Mevlânâ ve Mevlevîlik*. İstanbul: Aksoy Yayıncılık.
- ÖNDER, M. (2003). Tarih Boyunca Mevlânâ Soyuna-Fatih Sultan Mehmed Mevlânâ'nın Altıncı Göbekten Torunudur. *III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi* (s. 71-72). Konya: Selçuk Üniversitesi.
- ÖNGÖREN, R. (2011). Tarikat . *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırma Merkezi.
- ÖNKAŞ, N. A. (2011). Osmanlı Döneminde Muğlalı Şairler. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 53-66.
- ÖNKAŞ, N. A. (2013). *Mevlânâ Okyanusundan Muğlalı Şahidi Denizine Şahidi şiirleri ve Açıklamaları*. Muğla : Muğla Belediyesi Yayınları.
- ÖSEN, S. (2015). *Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik (19. yüzyıl)*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- ÖZÖNDER, H. (1991). Âteşbâz-ı Velî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* . İstanbul: İslam Araştırma Merkezi.
- PAKALIN, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- RİFAT, B. M. (1994). *Aydın Vilâyetine Mensûb Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihin ve Etibbânın Terâcim-i Ahvali*. Aydın: Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- RÛMÎ, M. C.-i. (2015). *Mesnevi-i Me'nevi*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- SARIKAYA, F. (2016). Anadolu Beyliklerinde Dini Hayat (Aydınoğulları, Menteşeoğulları ve Saruhanoğulları). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SAV, E. C. (2019). Muğla ve Çevresindeki Tarikatlar ve Önemli Temsilcileri. Konya.
- SAYLAN, B. (2013). Mevlânâ âilesi ve Mevlevîlik'te Çelebilik Makâmı-Sefîne-i Nefise Mevlevîyan Örneği. *Doktora tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü.
- SEÇKİN, A. (13-15 Aralık 2007). Türkiye'de Önemli Mevlevîhaneler ve Mevlevîhanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Rolü. *Dünyada Mevlânâ İzleri* (s. 1-45). Konya: SÜ Mevlânâ Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

- SİPEHSALAR, F. A. (2004). *Hazreti Mevlânâ ve Yakınları*. İstanbul: Elest Yayınları.
- SİPEHSÂLÂR, F. B.-İ. (1977). *Mevlânâ ve Etrafındakiler*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- SÜMER, F. (1970). *Anadolu'da Moğollar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- SÜREYYA, M. (1996). *Sicill-i Osmani (Cilt 1)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- SÜREYYA, M. (1996). *Sicill-i Osmani (Cilt 2')*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurdu Yayınları.
- ŞAHİN, H. (2007). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler(1299-1402)*. İstanbul.
- ŞEKER, F. M. (2015). *Selçuklu Türklerinin İslam Tasarruvu*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- ŞİMŞEK, A. K. (2006). *Türkiye Mevlevîhaneleri Fotoğraf Albümü*. Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya.
- ŞİMŞEKLER, N. (1998). *Şâhidî İbrâhîm Dede'nin Gülşen-i Esrâr'ı*, . Konya.
- TANCÎ, E. A. (2000). *İbn Battûta Seyahatnâmesi*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- TANRIKORUR, B. (2003). *Manisa Mevlevîhanesi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- TANRIKORUR, B. (2004). *Mevlevîyye. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (s. 468-475)*. Diyanet İslâm Ansiklopedisi.
- TANRIKORUR, Ş. B. (2008). *Bir Eğitimin Mimarîsi: Mevlevî Matbah-ı Şerîfi. 1. Milletler Arası Mevlânâ Kongresi (s. 271-298)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- TAVUKÇU, O. K. (2005). *Dede Ömer Rûşenî Hayatı Eserleri, Edebi Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni*. Erzurum: Suna Yayınları.
- TELCÎ, C. (2006). *Beylikler Devrinin İki Önemli Şehri Ayasuluğ ve Balat'taki Mevlevîhanelerin XVI. Yüzyıldaki Durumu. Uluslararası Mevlânânâ mesnevi Mevlevîhaneler Sempozyumun (19-21 Aralık 2005) (s. 449-460)*. Manisa: Mevlânâ Araştırma ve Kültür Derneği Maksad Yayınları.
- TELCÎ, C. (2010). *Ücrâ Yerde ve Deniz Kenârında, İhtiyatlı Mahallede Bir Şehir Ayasuluğ (XV-XVI. Yüzyıllar)*. İstanbul: Bilnet Matbaacılık Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.

- TELCİ, C. (2017). Manisa Mevlevîhanesi Mevlevîhane Olarak mı Yapıldı? Kitabesi Üzerine Yeniden Düşünmek. *Sufî Araştırmaları*, 1-22.
- TEZCAN, N. (1994). Manisa Mevlevîhanesi. *Osmanlı Araştırmaları XIV*, (s. 185-193). İstanbul.
- TEZCAN, Y. Z. (2019). Baycu Noyan'ın Anadolu'daki Faaliyetleri. *Uluslararası Tarihi Erzincan Sempozyumu Bildirileri* (s. 296-317). Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- TURAN, O. (1980). *Selçuklular ve İslâmiyet*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.
- TURGUT, V. (2017). Mentеше Bey'in İsmi Menşe'i ve Mentешеoğulları'nın Vakıflarına Dair. *Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies, XLIX*, 25-55.
- TURGUT, V. (2017). Mentеше Bey'in İsmi, Menşe'i ve Mentешеoğulları'nın Vakıflarına Dair. *Osmanlı Araştırmaları*, 25-55.
- TÜRER, O. (2011). *Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Aytaç Yayınları.
- ULUÇAY, M. Ç. (1977). *İlk Müslüman Devletleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ULUÇAY, M. Ç. (1940). *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1929). *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Mentеше, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malumat*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- ÜNVER, S. (1973). *Sevâkıb-ı Menâkıb Mevlânâ'dan Hatıralar*. İstanbul: Organon A.Ş Kitapları.
- ÜRKMEZ, R. K. (2019). Ârif Çelebi'nin Batı Anadolu Beylikleri ile Münasebetleri ve Mevlevî Hanelerin Yaygınlaşması. *Selçuk Üniversitesi Araştırma Dergisi*, 203-230.
- VARLIK, M. Ç. (1974). *Germiyan-oğulları Tarihi(1300-1429)*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- VELED, S. (2011). *Rebabname*. İstanbul: Konya Valiliği İl kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- WITTEK, P. (1944). *Menteşe Beyliği 13-15'inci Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

YAZICI, T. (1994). Derviş. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*(C. 9). İstanbul: İslam Araştırma Merkezi.

YILMAZ, H. K. (2008). *Çağları Aşan Mevlânâ Çağrısı*. İstanbul: Erkam Yayınları.

YILMAZ, N. (2007). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (Sûfiler, Devlet ve Ulemâ*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

